

Fostringspraksisens rolle i den islandske fristaten

Anders Torper

Masteroppgave i historie

Institutt for arkeologi, konservering og historie

Universitet i Oslo

Våren 2012

Innhold

Kapittel 1: Innledning.....	5
Historiografi.....	6
Kilder og metode.....	11
Oppgavens inndeling.....	13
Kapittel 2: Frivillig fostring.....	15
Fostringsperioden.....	16
Alliansen.....	22
Den egoistiske aktøren.....	31
Den følelsesmessige tilknytningen.....	32
Fostring og kjønn.....	45
Arv og miljø.....	48
Avslutning.....	53
Kapittel 3: Hjemmefostring.....	57
Kapittel 4: Pliktfostring.....	67
Kapittel 5: Kontinuitet og endring.....	75
Den politiske utviklingen.....	75
Den kristne innflytelsen.....	81
Kontinuitet og endring	81
Kapittel 6: Komparativ analyse.....	85
Norge.....	86
Irland.....	85
Skottland.....	108
Samfunn med føydalske trekk.....	111
Avslutning.....	114
Kapittel 7: Avslutning.....	115
Litteraturliste og kilder.....	119

*"Enden vart at Hoskuld fór heim med Njál, som fosterson hans"*¹

- Njálssoga

Noe man ikke kan unngå å legge merke til når man leser den islandske sagalitteraturen er at mange barn vokste opp hos eller ble tatt hånd om av noen andre enn sine biologiske foreldre. Dette var en vanlig praksis i den islandske fristaten og ble kalt *barnefostring* eller *fostring*.² I *Gisle Surssons saga* får vi vite at Gisle og hans to brødre vokste opp hjemme på gården hos foreldrene.³ Ettersom at sagaforfatterne sjeldent tok med unødvendige fakta i fortellingen kan dette vitne om at han tok med denne informasjonen nettopp fordi at dette var uvanlig.⁴ Det samme vitner alle tilfellene av fostring i kildene om. De er så påfallende mange at man kan spørre om fostring ikke bare var et norrønt alternativ til barneoppdragelse, men at dette var normen.

Selv om fostring var veldig vanlig og en viktig del av oppveksten til mange i den islandske fristaten er dette et tema som det har blitt forsket lite på. De som har behandlet temaet har heller ikke i særlig grad skilt mellom det norske og islandske kildematerialet, men blandet de sammen og omtalt fostring som en felles norrøn praksis. I min masteroppgave vil jeg først og fremst ta for meg det islandske kildematerialet, og min hovedproblemstilling er: Hvilken rolle spilte fostring i det islandske samfunnet i fristatsperioden? Andre spørsmål jeg vil drøfte er blant annet hvorfor foreldrene lot noen andre ta hånd om barna sine og hvilke konsekvenser denne praksisen fikk for de involverte. Jeg vil også drøfte om det er riktig å skille det norske og islandske kildematerialet fra hverandre og om fostringspraksisen på Island var noe særegent.

Denne oppgaven tar for seg fostringspraksisen i hele fristatsperioden (930 til 1264), og i løpet av denne tiden gikk Island gjennom en politisk og kulturell utvikling, jeg vil derfor

---

¹ Njálssoga: Kap: 94

² I denne oppgaven vil jeg benytte meg av termen *fostring*.

³ Soga om Gisle Sursson: Kap 1

⁴ Mundal (1988): s16 og Nygård (1997): s2

også undersøke om denne utviklingen påvirket praksisen. Oppgaven skal som sagt hovedsakelig handle om forholdene på Island, men fostring foregikk også andre steder i denne perioden. For å vise hva som var spesielt og særegent med den islandske fostringspraksisen vil likhetene og forskjellene mellom den norske, irske og skotske fostringspraksisen analyseres i kapittel 6.⁵

Historiografi

Det har ikke vært en debatt omkring fostringens rolle i middelalderforskningen, men flere historikere har kommet med synspunkter rundt temaet. Det er kun ett verk som i sin helhet tar for seg fostring som tema. Berit Marie Nygård (1997) har i sin hovedoppgave *"Fostringsinstitusjonens form, innhold og funksjon på Island i fristatstida"* gitt en god beskrivelse av det hun kaller *fostringsinstitusjonen*. Hun hevder at historikere som tidligere har beskrevet fostringsinstitusjonen har gjort en feil i å benytte islendingsagaene til å forklare hendelser på 1200-tallet, og hun ønsker derfor å vise sammenhengen mellom utviklingen i statusforskjellen mellom fosterfar og far, og den territorialpolitiske utviklingen fra 900 til 1264. Nygård deler fostringsinstitusjonen inn i tre kategorier: *pliktfostering*, *hjemmefostering* og *frivillig fostring*. Hun hevder at siden man ikke skilte språklig mellom de forskjellige formene for fostring ble de oppfattet som én institusjon. Allikevel kan pliktfostering, hjemmefostering og frivillig fostring skilles ut i forskjellige kategorier fordi årsaken til at fostringen kom i stand i de ulike kategoriene var vidt forskjellige. Pliktfostering var en form for fattigforsørging av barn og ble trolig sett på som en byrde. Nygård hevder at målet med pliktfosteringen var å hindre sosial uorden. Hjemmefostering bestod i at barnet fikk en tilsynsperson som tok seg av barnet hjemme på gården hos foreldrene. Det er i tilfellene som hun kaller frivillig fostring at barna ble sendt til en annen familie for å vokse opp der. Egenskapen til fostring var at barnet og fosterfamilien ble regnet som moralske slektninger, det kan derfor sies at fostringen skapte et *fiktivt slektskap*. Nygård hevder at frivillig fostring var en konsekvens av fristatens svake sentralisering og at det ikke fantes noe fast embete å

---

⁵ Jeg vil også gi en kort fremstilling og sammenligning med fostring i samfunn med føydale trekk.

bygge makt på. Hun regner fostring sammen med ekteskap for å være de viktigste måtene man inngikk allianser på, og at de derfor ble brukt til de avgjørende alliansene. Hun har også sett på endringer i fostringsinstitusjonen i sammenheng med den territorialpolitiske utviklingen, og kommer fram til at den forandrer seg.

For utenom hovedoppgaven til Nygård har fostringspraksisen blitt beskrevet i noen artikler og tatt opp som tema i noen større verk som omhandler det norrøne samfunnet. Et av de viktigste bidragene er Else Mundals (1988) artikkel *"Forholdet mellom barn og foreldre i det norrøne samfunnet"* der hun har fokusert på forholdet mellom fosterforeldrene og fosterbarnet. Hun mener at problemet med å beskrive forholdet mellom barn og foreldre i det norrøne samfunnet er at sagalitteraturen er farget av skjønnsmessige og praktiske virkemidler som byr på problemer når man skal tolke dem. Men Mundal hevder at beskrivelsene av det hun kaller *fostringssystemet* er troverdige og lite farget av litterære krav og mønster. I artikkelen fokuserer hun derfor på fostringssystemet for å kunne avdekke forholdet mellom foreldre og barn ytterligere. Et av problemene ved sagalitteraturen, som også gjelder når man skal beskrive fostringssystemet, er at de omhandler de øverste samfunnslagene og at man derfor ikke vet om dette gjelder hele befolkningen i det norrøne samfunnet. Mundal hevder at denne skikken må være gammel og at kildematerialet tyder på at fostringssystemet var ganske likt i Norge og Island. Hennes artikkel har en mentalitetshistorisk synsvinkel så hun gir et bedre bilde av hvordan fostringssystemet ble oppfattet enn de andre historikerne gjør. Blant annet hevder hun at barnepass ble sett ned på, og mener at det var noe av grunnen til at man sendte bort sine barn. Ifølge Mundal er det typisk i sagalitteraturen at barna vokste opp hos andre enn sine biologiske foreldre. Videre mener hun at fosterforeldrene stod under de biologiske foreldrene på den sosiale rangstigen. Mundal forklarer at det kan tyde på at man vektla arv mer enn miljø, fordi man ikke forventet noen forringelse av de personlige egenskapene til barnet ved å la det bli fostret opp av andre. Hun legger til at dette nok var et lite problem på grunn av den kulturelle homogeniteten på den tiden. Mundal vektlegger ikke den politiske utviklingen særlig mye, men hevder den kristne tids krav til boklig lærdom kan ha gjort at fosterfaren ble utilstrekkelig som lærermester. For Mundal var fostringssystemet et gode for barnet som sørget for at det fikk "dobbelt opp" med kjærlighet. Hun hevder også at det var sterke bånd mellom fosterbarnet og fosterforeldrene og at dette vedvarte gjennom hele livet.

I artikkelen "*Some aspects of householding in the medieval Icelandic commonwealth*" og i boka "*Bloodtaking and peacemaking*" kommer William Ian Miller (1988 og 1990) inn på temaet fostring. Miller deler også fostringspraksisen inn i forskjellige kategorier, men ikke i de samme som Nygård. Miller deler de forskjellige typene for fostring etter statusforskjellene mellom faren og fosterfaren. Han hevder at som oftest var faren mektigere enn fosterfaren og han hevder at fostring ble oppfattet av allmuen som noe de mektige tvang på de "svake". Den andre kategorien for fostring var mellom slektninger, enten gjennom blod eller ekteskap. I denne kategorien hadde faren og fosterfaren noenlunde lik status. Bakgrunnen for disse fostringsavtalene kunne være multiplekse, det være seg et ønske om støtte, forlik, økonomiske årsaker, utdanning, trening, eller rett og slett at husbonden ønsket sende bort urolige sønner til andre for å selv slippe dem. Miller nevner også hjemmefostring og pliktfostring som andre former for fostring. Både Miller og de andre som har skrevet om fostring hevder at faren skulle betale fosterfaren, men ikke som en økonomisk betaling. De hevder at fosterlønn utelukkende betydde støtte. I "*Bloodtaking and peacemaking*" går Miller nærmere inn på relasjonen som ble skapt gjennom fostring, og kaller det for et "fiktivt slektskap". Han hevder at dette fiktive slektskapet kun gjelder fosterbarnet og medlemmene av husholdet til fosterfamilien.

Hjørdis J. Grove (1993) har skrevet en hovedoppgave om "*Barn i norrøn høgmellomalder*," der et av kapitlene omhandler fostring. Grove skiller ikke mellom Norge og Island, og hun mener i likhet med Nygård og andre historikere at forutsetningen for fostringssystemet ligger i middelaldersamfunnets statsløse struktur. I det statsløse samfunnet var man nødt til å knytte til seg mennesker gjennom vennskap, ekteskap og fostring. Fostringen spilte derfor en viktig rolle for å holde samfunnet sammen. Selv om Grove mener at fostring var en fordel for barnet ved at det fikk en utvidet omsorgsgruppe, mener hun også at barna ble brukt av de voksne for å oppnå fordeler. Hun hevder at fostringssystemet passer med Philippe Ariès sin tankegang om at det viktigste med barna var plassen de fylte i det økonomiske fellesskapet. Grove ser dermed på foreldrene som kyniske og at de ofret barna for sin egen vinning. Grove skiller mellom de samme tre formene for fostring som Nygård, men frivillig fostring deler hun inn i to kategorier. I den første kategorien er fosterforeldrene og de biologiske foreldrene sosialt likeverdige, mens i den andre kategorien står fosterfaren under den biologiske faren.

Grete Høgset (1995) har i sin hovedfagsoppgave "*Frendskap og vennskap*" beskrevet betydningen av sosiale relasjoner og nettverk på Island og Norge i fristadstiden. I oppgaven har hun tatt med et kapittel om det hun kaller *oppfostringsvesnet*. Hun skriver at det islandske samfunnet i fristadstiden var preget av stor mobilitet og svake vennskapsbånd. Velferdsoppgaver og forpliktelser som tidligere var ivaretatt av frendegruppen måtte man derfor søke surrogater for utenfor sin egen frendekrets. En måte å knytte til seg støttespillere på var ved å påta seg oppfostring av, eller la sitt barn oppfostres hos, sosialt, økonomisk eller politisk verdifulle personer. De fiktive slektskapsbåndene som skapt ved oppfostring var en viktig kilde til støtte og bistand, og spilte en vesentlig rolle. Høgset knytter fostring av barn til det altomfattende ønsket om beskyttelse og profitt. Avtalene ble kynisk og beregnende inngått for å oppnå trygghet for seg selv. Hvorvidt tryggheten var knyttet til et økonomisk, politisk eller av sosialt aspekt var avhengig av hvert enkelt tilfelle. Heller ikke Høgset utelukker at forholdene var omtrent de samme i Norge som på Island. Oppfostring av barn var bygget på gjensidighet. Venner kunne lett erstatte frender og samfunnet var preget av skiftende forpliktelser, derfor var varighet og verdi i disse forholdene knyttet til gjensidigheten. Høgset deler fostringssystemet inn i to kategorier. I den første kategorien var behovet for bistand målet for avtalen. I denne kategorien søkte husbonden utover frendegruppen etter en potensiell fostringsavtale hos en med mer makt og midler enn ham selv. I kategori to var partene i fostringsavtalen ofte relatert gjennom blod eller ekteskap. Målet bak disse fostringsavtalene var å pleie frendeforholdet, siden frendskap var ikke absolutt, men knyttet til fortjeneste. Ifølge Høgset var fostringsavtaler en svært attraktiv måte å skaffe seg et sikringsnettverk på.

Det har blitt skrevet en artikkel som samtidig tar for seg fostringspraksisen på Island og Irland. Peter Parkes (2006) har i artikkelen "*Celtic Fosterage: Adoptive Kinship and Clientage in Northwest Europe*." beskrevet fostringspraksisen i Irland og Island, men han forsøker ikke i noen særlig grad å sammenligne praksisen i de to områdene eller gjøre rede for forskjellene. I oppgaven vil jeg forsøke å foreta en sammenligning. Tanken bak en slik komparativ analyse er at den kan gjøre det klarere hva som er spesielt og forskjellig på Island i forhold til andre steder.

Historikerne som har behandlet temaet fostring har brukt begrep som institusjon, system og vesen for å beskrive praksisen. Slike begrep kan være misvisende fordi de gir

inntrykk av fostring som en selvregulerende sosio-matriell struktur med faste lover, regler og normer. Oppgaven vil vise at dette stemmer til en viss grad, men i mange tilfeller ikke. I oppgaven benyttes derfor begrepet *fostringspraksisen*. Dette begrepet skaper ingen illusjon om fostring som noe selvregulerende, men gir større rom for variasjon samtidig som det inneholder elementer av sedvane, tradisjon og noenlunde faste fremgangsmåter.

Det er store variasjoner mellom innholdet i mange av fostringstilfellene i kildematerialet. Jeg har derfor funnet det hensiktsmessig å dele inn fostringspraksisen inn i de samme tre kategoriene som Nygård. Med denne inndelingen vil de forskjellige aspektene ved fostring komme tydeligere fram, men jeg stiller meg tvilsom til at de ulike formene for fostring ble sett på som det ene og samme. Pliktfostring spilte en helt annen rolle enn vanlig fostring og skapte ikke de samme båndene mellom de involverte. Disse barna blir heller ikke alltid kalt for fosterbarn av sagaforfatteren. Jeg har allikevel også valgt å ta med et kapittel om pliktfostring, mest fordi relasjonen i et pliktfostringsforhold gir en god kontrast til relasjonene i et vanlig fostringsforhold og er med på å vise dem tydeligere. Det er hittil bare Nygård som har sammenlignet fostringspraksisen i begynnelsen av fristatsperioden med fostringspraksisen i slutten av den, men heller ikke hun legger noen vekt på den kulturelle utviklingen som skjer i den samme perioden. Som nevnt ovenfor skiller ikke de nevnte historikerne i særlig stor grad mellom Island og Norge. Selv om den norrøne kulturen var mye av det samme i de to landene var det flere ting som også var forskjellig. Jeg vil derfor hovedsakelig fokusere på Island, og heller forsøke å sammenligne med forholdene i Norge i et eget kapittel.

Selv om Nygård har gitt en god beskrivelse av den islandske fostringspraksisen er det etter min mening flere sider ved den som kan belyses. Nygård, Grove, Høgset og Miller har behandlet temaet med en politisk synsvinkel, mens Mundal har beskrevet fostringen ut i fra et mentalitetshistorisk perspektiv. Denne oppgaven inneholder både mentalitetshistoriske og sosialpolitiske synsvinkler. Oppgaven beveger seg inn på temaer som angår forhold mellom barn og voksne og det politiske spillet i middelalderen. Historikerne som har skrevet om emnet beskriver fostring som et resultat av fristatens forfatning og at barna ble offer for de voksnes altomfattende ønske om beskyttelse og profitt. Jeg vil forsøke å finne ut hvordan de selv oppfattet fostringspraksisen, og drøfte om dette passer med synet på middelalderens foreldre som

hensynsløse. Mitt overordende mål med oppgaven er å belyse nye sider av fostringspraksisen og bidra til en bedre forståelse av den.

Kilder og metode

I arbeidet med denne oppgaven har jeg hovedsakelig benyttet meg av tre forskjellige kilder: lovsamlingen *Grágás*, *islendingsagaene* og *samtidssagaene*. I forhold til disse kildene må man foreta noen kildekritiske hensyn.

Grágás ble aldri formelt vedtatt som offisiell lovbok på *alltinget* og må derfor tolkes som en privat lovsamling, men den anses uansett til å være en god kilde til det islandske samfunnet, og den beste kilden til tiden etter landnåmet og fram til den tiden som *samtidssagaene* beskriver.⁶ Problemet med å benytte *Grágás* som kilde er at lovene er normative og beskriver derfor ikke nødvendigvis hvordan samfunnet faktisk fungerte, men bare hvordan lovskaperne ville at det skulle fungere. Det er derfor usikkert hvor mye lovene hadde å si for det praktiske liv og om folk brydde seg noe om å holde dem. Sagaene gir også et bilde av et samfunn der de som var mektig nok uansett kunne bøye loven til sin favør. Det viktigste var heller ikke at loven ble fulgt, men at partene ble forsont på en slik måte at konfliktene ikke blusset opp igjen.⁷ Lovene kan ses på som et ideal og gir derfor et godt bilde av hvordan fostringspraksisen ble oppfattet. *Grágás* har regler for foreldrene, fosterbarnet og fosterforeldrene og forsøker å regulere forholdet mellom dem.

Hovedkildene mine er de islandske sagaene som ble nedskrevet på 1200-tallet og som vanligvis deles inn i *islendingsagaer* og *samtidssagaer*. *Islendingsagaene* forteller om hendelser fra landnåmsperioden og frem til rundt 1030. Blant andre er *islendingsagaene* *Njálssoga*, *Soga om Hønse-Tore* og *Soga om laksdølane* tre av de kildene jeg har benyttet meg mest av i arbeidet med denne oppgaven.⁸ Mange historikere har vært kritiske til disse kildene fordi de ikke ble skrevet ned før 200-300 år etter at hendelsene fant sted, og fordi vi ikke vet hvem forfatterne var. Tidsavstanden og det at disse sagaene skildrer

---

⁶ Sigurdsson (1993): s14

⁷ Sigurdsson (1993): s213

⁸ Andre sagaer som er benyttet mye i denne oppgaven er *Soga om Gisle Sursson*, *Soga om røykdølane*, *Thord Hredes saga* og *Kormaks saga*.

et samfunn som på mange måter avviker fra det kristne gjør det usikkert hvor korrekte disse kildene er. De inneholder også mange åpenbare anakronismer og fiktive elementer. Motstanderne av *islendingsagane* som kilde til sagatiden hevder at disse sagaene kun kan brukes som kilde til 1200-tallet.⁹ De som forsvarer bruken av *islendingsagaene* som kilde til 1000-tallet mener at disse historiene har blitt overlevert muntlig med mindre forandringer. Dersom den som fortalte historien ikke ga korrekte opplysninger ville tilhørerne korrigere fortelleren, noe som ga mindre rom for avvik.¹⁰ I tillegg levde forfatterne nærme sagatiden både i tid og mentalitet. Forsvarerne av *islendingsagaene* mener derfor at mye av tankesettet fortsatt var det samme. Ettersom at Island under hele fristatsperioden bærer preg av de samme førstatalige samfunnsstrukturene, og det at fostringens funksjoner i stor grad var knyttet til disse strukturene, er sagaene en god kilde til å beskrive fostringspraksisen fra slutten av 900-tallet og fremover.¹¹ I tillegg blir de samme samfunnsbeskrivelsene gjentatt i mange forskjellige kilder, de kan derfor sjekkes opp mot hverandre. Selv om det finnes mange fiktive elementer i sagaene inneholder de en kjerne av historisk sannhet.¹² I denne oppgaven har jeg også benyttet meg av *samtidsagaene* i *Sturlunga saga*.¹³ Historikere har vært mindre kritiske til disse kildene fordi tidsavstanden mellom da handlingen foregikk og den ble nedskrevet er mye mindre.¹⁴

Når det gjelder bruken av sagalitteraturen som kilde har jeg lagt meg på den samme metodologiske linjen som mange andre middelalderhistorikere i nyere tid har valgt å gjøre, nemlig å se på kildene som *levninger*. Selv om dateringene ikke stemmer, og om hendelsene og de historiske personene er fiktive, kan de generelle samfunnsbeskrivelsene inneholde en historisk kjerne. "Ved å fokusere på samfunnsbeskrivelsene i hver enkelt saga og det samfunnsbildet de i sin helhet gir, kan vi få tak i hovedtrekkene i samfunnsorganisasjonen i fristatsperioden."¹⁵ Beskrivelsene av

---

⁹ Sigurdsson (1993): s15

¹⁰ Jørgensen (2010) s6-33 og Sigurdsson (1993): s29

¹¹ Sigurdsson (1993): s26

¹² Sigurdsson (1993): s18

¹³ Sturlunga saga er ikke *én* saga, men en samling av sagaer

¹⁴ Sigurdsson (1993): s13

¹⁵ Sigurdsson (1993): s36

hvordan man skapte en allianse, eller oppfattelsen av mannsidealet er det derfor grunn til å stole på.¹⁶ Dette gjelder også for fostringspraksisen.

Selv om personene er fiktive og fostringsavtalene ikke har eksistert i virkeligheten, er det likevel grunn til å tro at historiene allikevel speiler den allmenne oppfatning av fostringspraksisen. Når forfatterne gjør rede for årsakene bak fostringsavtalene, betydningen i dem, og hvem som inngikk dem, må de ha forholdt seg til noe folk kunne kjenne seg igjen i. Jeg ser liten tvil i å tvile på de opplysningene som sagaene gir om fostring, men sagaforfatterne brukte ofte virkemidler for å drive historien videre, karakterenes reaksjoner og handlinger kan derfor ikke alltid forklares ut fra ting som har med fostring å gjøre, men må ses på som litterære virkemidler. Jeg har forsøkt å vise de tilfellene der jeg mener at forfatteren har latt litterære hensyn fått fortrinn for virkeligheten.

Ifølge Roland Barthes kan man se på litteratur som noe skrevet av mer enn én forfatter. Den er skrevet av den historiske tiden, sosiale strukturen, språklige konstruksjoner og symboler. I tillegg er det viktig å merke seg at også leseren på samme måte er påvirket av sin egen historiske tidsånd.¹⁷ Noe som bringer meg over på temaet omkring "fortidens annerledeshet," og om jeg kan bruke mitt tankesett til å forklare fortidens. Jon Vidar Sigurdsson hevder at sagatidens mennesker hadde et radikalt annerledes tankesett enn oss. Det blir derfor meget vanskelig å bruke vår vestlige "rasjonelle" tankemønster for å forklare hvorfor middelalderens mennesker handlet slik de gjorde fordi hva vi mener er rasjonelt var ikke nødvendigvis det for dem. Knut Helle er en middelalderhistoriker som har kritisert Sigurdsson for sitt syn. Han mener at det nok finnes universelle mennesketrekk, og at fortidens mennesker ikke var så annerledes enn oss.¹⁸ Jeg har forsøkt å utøve varsomhet i forhold til denne problematikken, og har forsøkt å ikke tillegge motiver som ikke kommer fram i kildene eller som kan begrunnes i lys av annen middelalderforskning.

---

¹⁶ Sigurdsson (1993): s21-22

¹⁷ Howell (1994): s159

¹⁸ Helle (2009): s571-609

Oppgavens inndeling

Oppgaven er delt inn i fem kapitler i tillegg til innledning og avslutning. De tre første kapitlene omhandler de tre kategoriene for fostring: frivillig fostring, hjemmefostring og pliktfostring. Kapittel 2, som omhandler frivillig fostring, vil være hovedkapittelet og er der de fleste aspektene ved fostring diskuteres. I kapittel 5 behandles den politiske og kulturelle utviklingen i fristatsperioden og hvordan denne utviklingen gjenspeiles i fostringsavtalene. Flere har hevdet at fostringspraksisen hadde et keltisk opphav.¹⁹ Jeg har derfor valgt å gjøre en komparativ analyse med fostringspraksisen i Irland i kapittel 6. For å vise sammenhengen mellom samfunnsstrukturer og fostring vil dette kapittelet også inneholde eksempler på fostring i Norge, Skottland og i samfunn med føydale trekk.

---

¹⁹ Hovstad (1943): s63, Bugge (1904): s106.

*"Eg er tenkt aa bjoda Olav Hoskuldsson barnfoster"*²⁰

- Kormaks saga

Det som med dagens øyne trolig vekker mest oppmerksomhet og undring i forhold til fostring, er hvordan barnefaren i full frihet og etter egen vilje kunne sende av gårde sitt eget barn, og på den måten gå glipp av det meste av barnets oppvekst. Man ser heller ingen tegn til at foreldrene sørger over å gi fra seg barnet sitt. Sånn sett passer fostringspraksisen med Ariés (1979) sine ideer om forholdet mellom barn og voksne i middelalderen. Ariés hevdet at foreldre i middelalderen hadde et meget kjølig forhold til sine barn, og at de ikke ble anerkjent før de begynte å arbeide i seks års alderen.²¹ Senere forskning viser at kjærlighet mellom foreldre og barn ikke er historisk og kulturelt betinget,²² og det levnes liten tvil om at foreldrene var glad i barna sine.²³ Noe som taler for dette er det som er nesten like bemerkelsesverdig, nemlig at noen ville påta seg ansvaret for en annen manns barn. Det å skaffe seg en liten gutt eller jente å passe på er kanskje ikke det man forbinder med hardbarkede menn i det norrøne samfunnet. I alle tilfellene jeg har undersøkt var det alltid de kommende fosterforeldrene som tok initiativet til fostringen.²⁴ Det er heller ingen tegn på at fosterbarna ble oppfattet som *gjøkung*er i sine nye hjem,²⁵ tvert imot ser ut til at de hadde et meget godt forhold til sine fosterbarn. Selv om forholdet var godt motbeviser ikke det nødvendigvis at i utgangspunktet hadde den kommende fosterfaren andre baktanker som lå til grunn for forespørselen. I et statsløst samfunn med et bilateralt slektskapssystem var ikke slekten nok for å få vern og støtte, man var også avhengig av å inngå vennskap med høvdinger og bønder i og utenfor slekten. Vennskapsbåndet var det

---

²⁰ Kormaks saga: Kap 16

²¹ Sigurdsson (2008): s195

²² Sigurdsson (2008): s195

²³ Mundal (1988): s20

²⁴ Et unntak er Håkon Adalsteinsfostre sin fostring, men dette er et særtilfelle og er for øvrig også et eksempel fra Norge.

²⁵ Mundal (1988): s15

viktigste sosiale båndet i det norrøne samfunnet, og det var vennskapet som knyttet samfunnet sammen.²⁶ Sammen med gavegiving og ekteskap var fostring en av de viktigste måtene å inngå vennskap på. Man kan derfor si at fostringens hovedfunksjon var at den skapte en allianse mellom fosterfaren og den biologiske faren. Det er også dette historikere har hatt som utgangspunkt når de har drøftet fostringens funksjoner.²⁷ Jeg er enig i at alliansedannelsen var den frivillige fostringens hovedfunksjon, men det er flere ting som er interessant å drøfte. Selv om alliansen var den opprinnelige intensjonen fikk også fostringsoppholdet mange andre konsekvenser. I dette kapittelet vil jeg derfor ikke bare nøye meg med å drøfte hvorfor fostringsavtalene kom i stand, men også forklare relasjonene som oppstod ved fostring, og hvilke konsekvenser disse relasjonene fikk for aktørene. Jeg vil i tillegg ta utgangspunkt i et mentalitetshistorisk perspektiv for å drøfte hvordan menneskene i det norrøne samfunnet selv oppfattet fostringspraksisen. Med det vil jeg vise hvordan fostringspraksisen kan fortelle oss noe om det norrøne synet på forholdet mellom en persons utvikling i forhold til arv og miljø. Men før vi kommer så langt vil jeg først gjøre rede for fostringspraksisens form og innhold.

Fostringsperioden

Frivillig fostring har to kjennetegn. For det første ble fostringen utført uten at barnet var trengende eller uønsket. Disse fostringsavtalene var ikke påtvungne, men inngått frivillig av begge parter, derav begrepet frivillig fostring.²⁸ I alle mine funn fra sagalitteraturen ble fostringsavtalen inngått med velvilje på bakgrunn av egeninteresser, og som vi skal se tyder lovene på det samme. Det andre kjennetegnet på denne fostringsformen er at det meste av fostringen foregikk i et annet hushold enn der foreldrene holdt til. Avtalen mellom fosterfaren og faren ser ut til å ha blitt gjort muntlig, og når avtalen om fostring var gjort ble barnet straks med hjem til sin nye familie.

---

²⁶ Sigurdsson (2010): s21-31

²⁷ Grove (1993), Høgset (1995), Nygård (1997), Sigurdsson (1993), Miller (1990) og Hastrup (1985)

²⁸ Nygård (1997): s13

I *Grágás* finnes en paragraf som forsøker å definere det som kalles *lovlig fostring* (*lógfostre*).²⁹ Begrepet *lógfostre* tyder på at lovskaperne så et behov for å skille lovlig fostring fra andre fostringsforhold, og å gi de som befinner seg innenfor rammene av lovlig fostring rettslige rettigheter som de andre ikke hadde. Dette kunne være representasjonsrett, hevnerett og rett til kompensasjon hvis fostringen blir avbrutt. Det ser vi ut i fra definisjonens kontekst. Bakgrunnen for definisjonen var at *Grágás* fastslo hvem som hadde rett til å representere en mann på tinget dersom han selv ikke var i stand til å delta. Disse personene må ha blitt ansett som at de stod nære nok husbonden til at de kunne representere ham på en tilfredsstillende måte. Fire personer i en manns krets kvalifiserte til dette. Den første var hans sønn, den andre hans stesønn³⁰, den tredje var mannens svigersønn og den fjerde var hans lovlige fostersønn.³¹ Man ser altså at fostersønnen regnes på lik linje med de tre andre som personer i en manns omgangskrets som han kunne stole på. Sønner og måger var regnet som en persons viktigste allierte,³² men i denne paragrafen sidestilles de med fostersønnen. Loven viser videre at båndet ikke opphørte å eksistere etter at fostringsperioden var overstått. *Grágás* forteller oss at det var lovlig fostring når "[...] a man takes a child of eight winters or younger and brings him up until he is sixteen."³³ Det er to elementer som avgjør om det var lovlig fostring eller ikke. For det første var alderen avgjørende, og for det andre antyder loven at fosterfaren overtok ansvaret for barnet. Selv om *Grágás* definerer dette som lovlig fostring ser det ikke ut til at fostringsavtaler i sagaene som ikke passer med definisjonen hadde underordnet status. Ifølge *Grágás* skulle barnet være åtte år gammelt eller yngre. I sagaene varierer alderen for da de ble sendt til fostring. I de fleste tilfellene opplyses ikke alderen, men det kan se ut som at de som oftest var under åtte år, noe som stemmer overens med lovverket. I *Færøyingsaga* ble barna sendt i fostring i tre, ti, tolv og fjortenårs alderen. I *Viga-Glums saga* ble de sendt av gårde i fire og seksårs alderen, og i *Soga om laksdølane* ble Bolle sendt til fostring i tolv års alderen. Alderen fikk trolig en indirekte betydning ved at båndet mellom barnet og fosterfaren ble sterkere desto yngre barnet var da fostringen begynte, og hadde den motsatte effekten mellom barnet og dets egne familie. Det er mulig at dette var noe lovskriverne anerkjente, men det er

---

²⁹ *Grágás* I: K§89

³⁰ I sagalitteraturen finnes eksempler på at både stesønner og uekte sønner blir nevnt som fostersønner: Sagaen om Øyrbyggjene,

³¹ *Grágás* I: K§89, s151

³² Sørensen (1995): s176-177, Sigurdsson (1993): og Miller (1990)

³³ *Grágás* I: K§89 s151

vanskelig å konkludere ut i fra kildene at lojaliteten i et fostringsforhold som begynte etter at barnet hadde passert åtte år var svakere enn et som begynte før.

Selv om det står i *Grágás* at fostringsoppholdet terminerte da barnet ble seksten år gammelt ser det ikke ut til, hvis vi ser ut ifra sagalitteraturen, at fostringsoppholdet opphørte ved en bestemt alder. Oppholdet ser derimot ut til å ende omtrent på samme måte som det gjorde for barn ellers: At de ble voksne nok til å flytte hjemmefra, og dette tidspunktet ser ut til å ha variert. Alder hadde ikke den samme funksjonen i middelalderen som den har i dag. Ofte visste man ikke hvor gammel man var slik at spørsmålet om alder kan ses på som irrelevant.³⁴ Jeg har ikke funnet noen eksempler på at barnet ble sendt vekk etter ønske fra sin fosterfar, eller at det oppstod vemodighet ved at fostersønnen forlot fosterfamilien da han ble voksen nok. Fostringsoppholdet endte på samme måte som om de vokste opp hjemme. Fosterbarna flyttet ikke direkte hjem da fostringsperioden ble avsluttet, men tok fatt på sine liv som voksne menn. I Snorres *Edda* kaller Snorre disse unge menn i for *drengir*. Snorre forklarer at: "*Drengir kaldes unge mænd uden eget bo, mens de skaffer sig kapital og berømmelse.*"³⁵ I sagaene blir personenes overgang til voksen alder ofte markert ved at de drar på hærferd eller utfører annet storverk.³⁶ Fedrene og fosterfedrene nektet ikke sine (foster)sønner å reise vekk fra gården, men de gjorde det til tider vanskelig for dem, blant annet ved å protestere og ikke gi dem midler til å reise med. Alderen seksten år i loven om *lógfostre* henspiller trolig på da lovskaperne mente at man omtrent var blitt myndig. Kjennemerket på at man ble myndig og et fullverdig samfunnsmedlem ble ikke bestemt av antall år, men av fysisk og psykisk modenhet. På Island var kjennemerket på dette at han var "heste- og ølfør," det vil si at han kunne ri og delta i drikkelag.³⁷ En persons plass i samfunnet var bestemt ut ifra hva han dugde til, på samme måte ble menn som ikke kunne arbeide og slåss lite verdt.³⁸

I *Grágás* er det lover om hva skal skje dersom hele fostringsperioden ikke ble gjennomført:

---

³⁴ Bagge (2005): s26-32

³⁵ Sørensen (1995): s220

³⁶ Bagge (2005): s31

³⁷ Bagge (2005): s31

³⁸ Sigurdsson (2008): s197

[...]if defects appear in the child before he is sixteen winters old, then the money paid is to go back and the main sum is to be calculated in equal amounts for each winter.³⁹

Hva "defects" vil si er jo åpent for tolkning, men loven tyder nok på at barnet skulle arbeide. I middelalderen var det få mennesker som var privilegert fra å arbeide,⁴⁰ og dette gjaldt også fosterbarna. I *Gisle Surssons saga* får vi høre at fostersønnen Gjermund og en annen jente på egen hånd måtte drive inn buskapen.⁴¹ Barn ble satt til å utføre arbeid som var tilpasset alderen. De minste utførte enkle oppgaver innomhus. Europeiske kilder viser at barn allerede fra syv års alderen ble satt til å gjøre oppgaver som å samle inn nøtter og frukt, fiske i elver, samle ved og lignende. Gutter og jenter utførte det samme arbeidet i tidlig alder, men etter hvert som de ble eldre ble arbeidet tyngre og mer spesialisert. Jentene hjalp kvinnene innendørs med blant annet matlaging og tekstilarbeid, mens guttene tok seg av gårdsdrift.⁴² For det andre kan loven tolkes som et forsøk på å beskytte barnet i tilfelle det ble mishandlet av fosterfaren. Faren hadde da rett til å ta barnet hjem, men måtte betale for tiden det hadde vært der. Slikt vern skal vi også se at barnet hadde i lovene om pliktfostring.⁴³

Ut i fra denne loven ser det ut som at faren betalte fosterfaren for fostringsoppholdet. Fostringsvederlaget var ifølge *Grágás* noe som skulle betales en gang for alle.⁴⁴ Den gjeldene oppfatningen blant historikere er at denne betalingen utelukkende betydde støtte.⁴⁵ Jeg har heller ikke funnet noe eksempel på at fosterfaren mottar betaling for fostringen, men ettersom at dette er tatt med i *Grágás* så må man være åpen for flere fostringsforhold enn de vi ser i sagaene.⁴⁶ Betalingen kan ha blitt gjort på en annen måte enn direkte betaling eller støtte: *"If somone sends a child home from fostering then all the resources he took over are to go home with the child."*⁴⁷ Det er mulig at betalingsformen var redskaper, båt eller lignende som fosterfaren fikk låne som betaling. "Ressursene" *Grágás* viser til kan og ha vært husdyr, og at betalingen dermed ble den avkastningen

---

³⁹ *Grágás* II, K§141 s46

⁴⁰ Sigurdsson (2008): s195-197

⁴¹ Soga om Gisle Sursson: Kap 12

⁴² Orme (2003): s307-308

⁴³ Se kapittel 4

⁴⁴ Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder: s543

⁴⁵ Nygård (1997): s14, Miller (1990), og Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder: s543

⁴⁶ Jeg vil komme med en tese som forklarer dette i kapittel 6

⁴⁷ *Grágás* II: K§141

som husdyra ga. Denne påstanden kan være å tolke vel mye ut av loven, det kan godt hende at den bare var ment til å hindre at barnet ble rundstjålet av fosterfamilien.

Skal man tolke ut ifra *Grágás* var en fostringsavtale bindende. Derfor var man nok nøye i valget av fosterfamilie. De aller fleste fostringene i sagaene varte ut perioden, men det finnes eksempler på at faren tok tilbake barnet fra fosterfamilien. I *Soga om Eirik Raude* ble Torbjørn Bonde vred da fosterfaren til hans datter kom med et dårlig gifteforslag:

*Ikke ventede jeg slige Ord af Dig, at jeg skulde gifte min Datter med en Trællesøn; det finder nu I, som giver mig sligt et Raad, at mit Gods minker. Ikke skal hun vende tilbage til Dig, naar Du tykkes hende værd et saa ringe Giftermaal.*⁴⁸

Lignende eksempler finnes i *Soga om røykdølane*⁴⁹ og i *Njálssoga*.⁵⁰ I *Thord Hredes saga* var det fostersønnen selv som avsluttet fostringsoppholdet.⁵¹ I ingen av disse eksemplene ble fosterfaren kompensert for å ha mistet sitt fosterbarn. Sagaene gir også små hint om at barnet ikke nødvendigvis tilbragte hele fostringsperioden hos sin fosterfamilie. For eksempel tar forfatteren av *Soga om laksdølane* seg bryet med å nevne at barnet "*vart oppfødd der*"⁵² hos Holmagns-Berse. Denne ekstra setningen hadde han vel ikke følt behovet for å tilføye med mindre dette ikke alltid var tilfelle?

Kildematerialet er svært sparsommelig når det gjelder informasjon om barns hverdag, så vi vet lite om dagliglivet til et fosterbarn. *Grágás* gir et bilde av hvordan forholdet mellom fosterfar og fostersønn skulle være. Denne loven omhandler ikke den tradisjonelle formen for fostring, men om hvordan en husholder med egen kirke skal behandle en gutt som han tar inn til prestelære. Dette er det eneste stedet i *Grágás* som sier noe om hvordan man skal behandle et fosterbarn:

[...] he is to provide him with instruction and fostering; and have him chastised only in such a way that it brings no shame to the boy or his kin; and treat him as if he were his own child. If the boy will not learn and finds Latin tedious, he is to be put to other work and chastised at that only in such

---

⁴⁸ Soga om Eirik Raude: Kap 3

⁴⁹ Soga om røykdølane: Kap 5

⁵⁰ Njálssoga: Kap 94

⁵¹ Thord Hredes saga: Kap 2-3

⁵² Soga om laksdølane: Kap 28

*a way that he suffers no illness or lasting injury, but kept at it in all other respects with the firmest discipline.*⁵³

Husbonden skulle behandle gutten som om det var hans eget barn gjennom å sørge for hans velvære og dannelsen. Husbonden hadde også rett til å refse gutten så langt det ikke ga ham langvarig skade eller skam. Hvis fosterbarnet fikk for lite mat og fosterfaren tøyde utnyttelsen av refserettighetene kunne foreldrene ta barnet tilbake: *"If the child is in poor health in his foster-home, then they have the right to take the child home."*⁵⁴

Fosterfaren skulle være et ideal for barnet.⁵⁵ Det var forventet at fosterfaren skulle gi barnet instruksjon og lære ham opp i det som trengtes. I *Færøyingsaga* kommer moren på besøk til sin sønns fosterfamilie og forhører sin sønn:

*Hans mor spurte, hvad Trond havde lært ham. Gutten svared, at han havde lært alle maader at sagsøge folk paa, og hvilke bøder han skulde kræve baade for sig selv og andre; alt det havde han god greie paa. Derpaa spurte hun, hvad hans fosterfar havde lært ham af den hellige tro. Sigmund svared, at han havde lært Fadervor og trosbekjendelsen.*⁵⁶

Sigmund fikk opplæring i saker som menn i de øverste sosiale lagene burde kunne. Torgils Oddesson, i *Hvamm-Sturla saga*, hadde flere sønner, men han sendte bare den ene av dem, Odde, til oppfostring hos goden Sæmund Sigfusson. Torgils anså antageligvis Odde som den som var best skikket til å ta over godordet etter ham, og hos Sæmund lærte han hvordan et godord burde styres. Da Torgils ble gammel gikk han i kloster og lot sønnene ta over godordet. Odde viste seg raskt som den reelle styreren av godordet og gjorde en god jobb. Ikke lenge etter døde Odde, noe som ble regnet som et stort tap, og den nye styreren av godordet ble broren Einar. Det viste seg raskt at Einar ikke hadde de kvalitetene som skulle til for å styre et godord og han mistet mye av støtten fra de lokale stormennene. Einar hadde også vært til oppfostring, men bare hos en bonde og hadde derfor ikke lært de nødvendige egenskapene som krevdes av en

---

⁵³ Grágás I: K§4

⁵⁴ Grágás II: K§141

⁵⁵ Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder: s349-352

⁵⁶ Færøyingsaga: Kap 57

gode.⁵⁷ Et annet eksempel er Njål Torgeirsson som fostret opp godesønner. Han lærte alle fosterbarna loven så godt at de ble noen av de mest lovkyndige på hele Island.⁵⁸

Selv om noen fedre så muligheten til å gi sitt barn en utdanning gjennom fostring, var allikevel det aller viktigste ved den islandske fostringsinstitusjonen at den knyttet et bånd mellom aktørene. Den neste delen handler om hvem som inngikk en fostringsavtale og hvorfor.

Alliansen

*"[...] det var ham kun til liden Nytte, sagde han, at han fostrede Barn for Helge Aasbjørnsson, hvis han skulde betale for dette."*⁵⁹

- Soga om Helge og Grim Dropløgssønner

Den frivillige fostringen kan deles inn i tre kategorier basert på aktørenes sosiale status. Motivet bak fostringsavtalen var ofte forskjellig og kan knyttes til fostringskategorien, men resultatet var alltid det samme: personene som var involvert i fostringsavtalen ble knyttet sammen. I den første kategorien var faren mektigere enn fosterfaren, og det var klare maktforskjeller mellom dem. I den andre kategorien befant faren og fosterfaren seg i omtrent det samme sosiale sjiktet og de ble ansett som mer eller mindre likeverdige. I den siste kategorien hadde fosterfaren høyere status enn faren.

Fostringsavtaler der faren hadde høyere status enn fosterfaren

Det er eksempler som faller inn under den første kategorien som gir oss det beste bilde av hvorfor man inngikk fostringsavtaler, og det beste eksemplet finnes kanskje i *Hønse-Tores saga*. Hønse-Tore hadde slått seg opp og blitt svært rik, men han nøt liten respekt på tross av sin rikdom og hadde problemer med å få krevd tilbake pengene som folk skyldte ham. For å få hjelp dro Hønse-Tore til Arngrim góde og ba om å få fostre et barn for ham:

---

⁵⁷ Sturlunga saga I: Hvamm-Sturla saga og Nygård (1997): s61-62

⁵⁸ Njálssoga: Kap 27

⁵⁹ Soga om Helge og Grim Dropløgssønner: Kap 5

*Eg vil ta til meg Helge, son din, og stella med honom som eg best kan; men derimot vil eg ha venskapen din og stønad, så eg kan få retten min av folk.*⁶⁰

Arngrim gikk til slutt med på å sende Helge til fostring hos Hønse-Tore:

*[...]og folk merka brått at det vart verre å koma i kast med honom, og han fekk retten sin av kvar mann. Eigendommen hans auka mykje, og han vart ein ovrik mann; men han var endå uvensæl.*⁶¹

Ved å fostre en sønn av en av de mektige i samfunnet fikk man til gjengjeld hjelp og støtte. Fostringen var en mulighet for menn til å klatre oppover den sosiale rangstigen. Når Hønse-Tore reiste rundt hadde han alltid med seg Helge fordi han var et symbol på støtten han fikk av Arngrim gøde: Å komme i kast med ham var det samme som å komme i kast med Arngrim. Lignende motiver har Holmgangs-Berse i *Kormaks saga*. Den aldrene Holmgangs-Berse hadde fått flere uvenner, og siden han ikke lenger var den slagkraftige karen som en gang ga ham sitt navn, måtte han heller benytte seg av andre midler. Han forteller sin kone om planen:

*Eg er tenkt aa bjoda Olav Hoskuldsson barnfoster [...]han vilde ogsaa være en hjælper god nok at lite paa, og jeg har fuldt op av fiender og tar til at ble meget til aars.*⁶²

Disse eksemplene passer veldig godt overens med det andre historikere har ment, at fosterlønnen ikke var en økonomisk betaling, men ble betalt i form av å støtte fra den biologiske faren. *Grágás* gir også uttrykk for at fostringsvederlaget kunne være støtte:

*If he had rendered him a service and it was because of that he undertook to bring up a child for him and now he lets the child go home, then neighbours are to assess what they think that service was worth.*⁶³

Flere eksempler fra sagalitteraturen gir det samme bildet. Fosterfedrene fikk den hjelpen de trengte, og fostringsalliansen viser seg derfor å være svært effektivt for dem.

---

⁶⁰ Soga om Hønse-Tore: Kap 2

⁶¹ Soga om Hønse-Tore: Kap 2

⁶² Kormaks saga: Kap 16. Blir også omtalt i Soga om laksdølane: Kap 28. Et annet eksempel fra saga om røykdølingane: "Det blir fortalt at Hånev for til møtes med Vemund Kogge og baud seg til å fostre dotter hans, Torkatla. Det meinte han skulle bli han til stor hjelp i saker med andre menn." :Kap 4

⁶³ Grágás II: K§141

I *Soga om røykdølane* ble Hånev, fosterfaren til Vemund Kogges datter, tatt for å stjele sauer. Vemund reagerte med å hente hjem datteren sin. Selv om Vemund endte fostringen så følte han seg fortsatt pliktig til å hjelpe Hånev. På tinget ble Hånev dømt fredløs og mange forsøkte å få tatt ham av dage, men Vemund fortsatte å hjelpe ham.⁶⁴ Forklaringen ser ut til å være at dersom ikke Vemund hadde opprettholdt vennskapet han hadde inngått og hjulpet datterens fosterfar ville han selv tapt ære i saken.

Det var sjeldent at noen takket nei til et tilbud om fostring. Det er mulig at et tilbud om fostring kan sammenlignes med det å bli tilbudt en gave. En gave ble sjeldent avist, og i så fall var det en stor fornærmelse. Samtidig skulle en gave gjengjeldes, plikten til å ta imot var like sterk som plikten til å gi og gjengjelde.⁶⁵ Fostringen kunne samtidig være en lettelse for barnefaren fordi han slapp å gi barnet mat, og det frigjorde ham selv fra barnepass.⁶⁶ Selv om det kan ha blitt sett på som respektløst å takke nei til fostring var det nok ikke lett å få sønnen til en gode som fosterbarn. Etter at Hønse-Tore har kommet med sitt tilbud var ikke Arngrim særlig interessert og svarte først: *"Det kjem såleis føre meg at denne barnefostringa vil verta til lita ære for meg."* Hønse-Tore var en upopulær mann og Arngrim hadde lite å tjene på hans vennskap. Før å få avtalen i havn kom Hønse-Tore med et nytt tilbud: *"Eg vil heller gje sveinen helvta av godset mitt enn eg ikkje skal få honom til fostring."* Og han la til *"men det skal vera din skyldnad å hjelpa meg til retten min, kven eg så har med å gjera."*⁶⁷ At Hønse-Tore må gjøre kravet om hjelp eksplisitt, kan være et tegn på at å gi støtte mot barnefostring ikke alltid var en selvfølge. Hønse-Tore anså denne muligheten som så god at han var villig til å gi Helge halvparten av godset sitt. Arngrim visste at Hønse-Tore hadde mye gods, og tilbudet om arv var for godt til å takke nei til, derfor gikk Arngrim med på fostringen. I *Soga om laksdølane* havnet bonden Tord Godde i et klammeri fordi kona hans hadde sagt seg skilt fra ham og sendte frendene sine for å gjøre krav på halvparten av godset hans. Tord oppsøkte derfor høvdingen sin, Hoskuld, og ba om hjelp. Selv om Tord lovte at det ikke skulle skorte på gods som takk for hjelpen, var Hoskuld likevel motvillig til å hjelpe. Da tilbydde Tord å ta sønnen hans til oppfostring å la ham bli enearving av alt godset etter seg. Et så godt tilbud kunne ikke Hoskuld takke nei til. Kona til Hoskuld ble opprørt over

---

⁶⁴ *Soga om røykdølane*: Kap 4-6

⁶⁵ Sigurdsson (2010): s27

⁶⁶ Mer om dette i kapittel 3

⁶⁷ *Soga om Hønse-Tore*: Kap 2

avtalen, men Hoskuld forklarte hvorfor han gikk med på den: *”Tord er ein gammal mann, og barnlaus, og eg vil at Olav skal ha alt godset som blir att etter han.”* Da frendene til Vigdis fikk høre om fostringen, ga de opp kravet. Sagaen forteller at det for Tord *”stod seg mykje betre etter at Olav kom til han.”*⁶⁸

Etter de gamle arvereglene skulle alle sønner arve likt.⁶⁹ Både godordet og gården til Arngrim og Hoskuld stod derfor i fare for å bli oppstykket, og deres politiske makt ville derfor minsket. Ved at sønnene fikk arv utenfra styrket godene både familiens fremtidige politiske og økonomiske maktgrunnlag. De gikk derfor med på avtaler de ellers ikke ville ha gjort. Olav var i tillegg Hoskulds uektefødte sønn, og hadde derfor ikke likt krav på arv som sine brødre. De andre sønnene ville heller ikke gå med på å gi ham arv, men på denne måten fikk han allikevel gods. Alle de ektefødte sønnene til Hoskuld vokste opp hjemme.⁷⁰ På samme måte som sagaene forteller om kvinner som ble giftet bort for pengenes skyld,⁷¹ finnes det også eksempler på at faren valgte fosterforeldrene som var meget rike.⁷² Det ser allikevel ikke ut til at det å gi arv til fosterbarna var vanlig. Det var nok kun de barnløse som kunne gjøre det. I *Grágás* er ikke fosterbarna nevnt som noen av dem som hadde rett til arv.⁷³ En måte å omgå loven på var å gi sitt fosterbarn arvegods i form av gaver før han døde,⁷⁴ men hvis sønnene mente at faren hadde gitt for mye hadde de rett til å gå til sak og kreve godset tilbake.⁷⁵

Fostringsavtaler mellom menn med lik status

I den andre kategorien var også alliansen en viktig faktor, men i denne kategorien var ikke støtten like ensidig. Støtten kom ikke ovenfra, men var en avtale mellom to omtrent likeverdige aktører som ønsket å binde seg til hverandre. Det var dermed ingen som klatret direkte oppover rangstigen som et resultat av fostringen, slik som i den første kategorien. Ut i fra sagalitteraturen kan man skille ut flere motiver bak disse

---

⁶⁸ Soga om laksdølane: Kap 16

⁶⁹ Sigurdsson (2008): s24

⁷⁰ I Viga-Glums saga får også sønnen til Viga-Glum arv av sin fosterfar.

⁷¹ Se for eksempel: Viga Glums saga og soga om laksdølane: Kap 11

⁷² Soga om Helge og Grim Dropløgssønner: Kap 6.

⁷³ Grágás II: K§118-K§126

⁷⁴ I soga om laksdølane gir Hoskuld sin uektefødte sønn/fostersønn et sverd i gave før han dør. Noe som blir mislikt av de andre sønnene.

⁷⁵ Grágás II: K§127

fostringsavtalene. Fostringsavtaler ble ikke bare brukt til å skape nye vennskapsbånd, men også til å styrke og pleie de gamle. Mange av fostringene i sagalitteraturen var mellom nære slektninger.⁷⁶ Som nevnt var følgene av det bilaterale slektskapssystemet at det ikke alltid nok å bare være i slekt. Snorre Sturlasson ble selv sendt til fostring, noe som førte til at han hadde mindre kontakt med sin egen familie. For å etablere nærere forhold til sin bror Tord Sturlasson, tilbydde han seg derfor å fostre sønnen hans. Gjennom fostringsavtaler kunne man knytte til seg deler av slekten som man selv ønsket å stå nærmere. I *Soga om laksdølane* haltet vennskapet mellom Hoskuld Dala-Kollssons sønner og hans uektefødte sønn og fostersønn Olav På, etter Hoskulds død. For å forbedre det kalde blodet som hadde oppstått ga Olav På sin halvbror et tilbud:

*Du veit, frende, at det har ikkje vore godt mellom oss, men no ville eg gjerne at vi skulle halde frendskapen betre. [...] eg [vil] gjerne vinne godviljen din med å fostre son din[...].*⁷⁷

Tilbudet ble akseptert og det fortelles at de skiltes med det beste vennskap. Fostringsavtalen så ut til å reparere forholdet mellom brødrene.

I *Njålssoga* mistet Njål sin viktigste støttespiller da Gunnar på Lidarende ble drept, og det ble viktigere for Njål å skaffe seg støttespillere gjennom giftemål og fostring. Njål og sønnene havnet i en konflikt med en godeslekt og deres støttespillere fordi Skarpahedin, sønnen til Njål, hadde drept goden Tråin Sigfusson. I første omgang ble konflikten forhindret fordi broren til Tråin var gift med datteren til Njål. Etter broren var det sønnen Hoskuld som stod nærmest til å hevne drapet etter Tråin. Da partene skulle forlikes etter drapet på Tråin var Hoskuld enda for ung til å delta i forliksråd. Han kunne derfor ikke følt seg særlig bundet av forliket mellom Njål og sin onkel. For å forhindre et fremtidig hevndrap oppsøkte Njål derfor Hoskuld, som fortsatt bare var barnet, og ga seg i snakk med ham. Njål ga gutten en gullring og tilbydde ham fostring. Gutten takket gladelig imot. I denne sekvensen ble ikke Njål bare forlikt med sønnen, men ved å tilby ham fostring nøytraliserte han også en fremtidig konflikt. Selv om det var sjeldent at

---

⁷⁶ Eyrbyggjasaga, Hiedarvigasaga, soga om laksdølane, Njålssoga

⁷⁷ Soga om laksdølane: Kap 27

man i store tvister ble forlikt med fostringsavtaler,⁷⁸ kunne det være en mulighet dersom man ønsket at freden skulle være vedvarende.⁷⁹

I *Vatnsdælasaga* forsterker Ingjald og Torstein vennskapsbåndene med fostring: "[...] og etter di far din og eg har vore gode vener, vil eg by deg heim og fostra upp deg, so godt eg kan."⁸⁰ Ingjald og Torstein pleier ikke bare sitt eget vennskap, på denne måten sørget de også for at vennskapsbåndene ble overført til neste generasjon.

Før Njål var Hoskuld Tráinsson opprinnelig fosterbarnet til Kjetil på Mork. Det ser ut til at den avtalen kom i stand fordi Kjetil ønsket å trøste enken og hedre sin bror. "[e]g heldt allstøtt mykje av Tråin, bror min, og no vil eg syna det, for eg vil by Hoskuld, son hans, til fostring."⁸¹ Ved å tilby fostring avlastet han moren økonomisk og på den måten forhindret han kanskje at Hoskuld ble offer for pliktfostring. Samtidig sørget Kjetil og moren for at barnet fikk en mannlig rollemodell. Gunnar fra Lidarene visste at hans liv stod i fare, og han sørget derfor på forhånd for at Njål ville ta seg av sønnen hans.⁸² I *Laksdølasaga* finnes det også et eksempel på at fostring blir tilbudt som trøst. Gudrun Osvisdotter mistet sin ektemann og like etterpå fødte hun hans sønn. Gudrun var meget lei seg så Snorre gode "*baud òg å fostre barnet hennar, om det kunne vere henne noka trøyst*."⁸³ Snorre var en slektning av Gudrun, men det ser ut som hans vennskap med hennes far var mer avgjørende enn slektskapet. Snorre ble Gudruns viktigste rådgiver og en viktig støttespiller for henne senere i sagaen. Snorre hadde nok sine motiver. Gjennom fostringen sikret han vennskapet ytterligere med hennes far Osviv Helgesson. Snorre påvirket også valget av hvem Gudrun skulle gifte seg med. Han frarådet henne å gifte seg med personer Snorre hadde et dårlig forhold til, til fordel for menn han hadde et godt forhold til. Slik knyttet Snorre seg gjennom fostringen ikke bare til Gudruns far, men også til Gudruns fremtidige ektemenn.

Fostringsavtalene i sagalitteraturen var som oftest mellom storbønder og goder, noe som har fått flere historikere til å hevde at fostring var noe som kun foregikk i de øverste

---

⁷⁸ Sigurdsson (1993): s228

⁷⁹ I *færøyingasaga* forlikes også partene ved fostring: Kap 49

⁸⁰ Sagaen om *Vatnsdølane*: Kap 7. Se også *Islendingasaga* (*Sturlunga saga I*): Sighvat Sturlasson lar sin gode venn Torlak Ketilsson fostre opp sin sønn Sturla.

⁸¹ *Njálssoga*: Kap 93

⁸² *Njálssoga*: Kap 76

⁸³ Soga om *laksdølane*: Kap 36. Torstein Kuggesson tilbyr å fostre sønnen til Revna som trøst etter at mannen hennes blir drept: Kap 50

sosiale lagene.⁸⁴ Ettersom at sagaforfatterne skrev om den øverste delen av samfunnet og alliansenettverkene deres har den meste informasjonen om de lavere samfunnslagene forsvunnet ut i historien. Det er allikevel grunn til å hevde at fostring av barn også var utbredt blant mindre innflytelsesrike personer i fristaten. I *Gisle Surssons saga* får vi ikke vite noe om bakgrunnen for fostringsavtalene til Gisle. Han og kona hans, Aud, har ingen barn, men derimot har de to fosterbarn.⁸⁵ De fattigere bøndene hadde ikke de samme mulighetene til å leie arbeidskraft som storbøndene, for bønder uten sønner kunne en fostersønn eller flere derfor være løsningen på problemet. Dessuten kunne alderdommen bli en ubehagelig affære for barnløse ektepar ettersom at ingen kunne drive gården eller forsørge dem. Det finnes flere eksempler på at fosterforeldrene flyttet inn hos sitt fosterbarn da de ble gamle.⁸⁶ Samtidig kunne familier med for mange barn benytte seg av fostring for å avløse presset på ressursene. Som nevnt tyder lovene i *Grágás* på at fostring ble brukt som fordeling av arbeidskraft.⁸⁷ I *Vassdølasaga* hadde Ingjald allerede registrert at barnet hadde gode kvaliteter før han ba om å få fostre ham.⁸⁸ Som nevnt ovenfor tyder også kildene på at fosterfaren ble brukt som læremester. Gisle blir beskrevet som en meget dyktig bonde og en formidabel båtbygger, egenskaper som barnas far ikke hadde.⁸⁹

Fostringsavtaler der faren hadde lavere status enn fosterfaren

I den siste formen for frivillig fostring var det fosterfaren som hadde høyere status enn faren. Denne kategorien kan egentlig deles inn i to underkategorier, men begge har det til felles at fosterfaren benyttet seg av barna til å sikre sin fremtidige politiske makt.

Stormenn i den norrøne perioden hadde som oftest ett følge av krigere som tilhørte husholdet hans, og det er mulig at noen stormenn rekrutterte disse krigerne mens de enda var meget unge:

---

⁸⁴ Mundal (1988): s14 og Grove (1993): s73 Miller (1990): s121-124 og Hastrup (1985): fn s98

⁸⁵ Soga om Gisle Sursson: Kap 10

⁸⁶ Eyrbyggjasaga: Torodd lot sin fostermor bo hos seg da hun ble gammel og ufør. + Se kapittelet om hjemmefostring

⁸⁷ Grágás II: K§141

⁸⁸ Vassdølasaga: Kap 2

⁸⁹ Soga om Gisle Sursson: Kap 9 og 25

Dei hadde mange frelsingar med seg og mange menn som hadde vakse opp der på garden og var nær jamaldra med Skallagrim. Mange var gode stridsmenn fordi Kveldulv valde ut gode menn i sitt følgje og vande dei med sitt huglynne⁹⁰

Utdraget er fra historien om Kveldulv, farfaren til Egil Skallagrimsson. Kveldulv var en stormann som kjempet mot Harald Hårfagre. Selv om dette var barn Kveldulv hadde tatt til seg blir de ikke kalt for fosterbarn, og vi får heller ikke høre om han hadde knyttet vennskap med fedrene. Alt det står er at han hadde valgt dem ut. At han "*vande dei med sitt huglynne*" tyder på at han ga dem trening for å bli krigere. Et lignende eksempel finner vi i *Færøyingasaga*. Trond i Gata var en av de mektigste på Færøyene, hos ham vokste det opp minst fire gutter som alle blir beskrevet som store og sterke. Det kan godt ha vært flere, men forfatteren nevner bare de som spiller en rolle i fortellingen. Bare en av disse guttene, Leiv, får betegnelsen fostersønn av forfatteren. Det blir fortalt at Leiv ble oppfostret sammen med dem, og vi får ikke høre noe om de ble forskjellsbehandlet.⁹¹

Trond benyttet seg også av fostring som et annet virkemiddel. Nemlig for å sikre seg foreldrenes lydighet. I dette forholdet var barnet egentlig et reelt gissel. Da Leiv ble voksen havnet han i en maktkamp med Trond. Det viste seg at Trond fortsatt var den mektigste av dem, og han tvang Leiv til å godta hans krav og dele riket mellom dem. Etter at Trond ble forlikt med sin fostersønn tilbydde han seg å fostre Leivs sønn Sigmund som tegn på forsoning. Leiv var nølende til fostringen, men ettersom at de var forlikte i saken og hans kone ville at den skulle gjennomføres gikk han med på avtalen. Trond hadde helt klart baktanker med denne fostringen, fordi snart blusset konflikten opp igjen. Leiv sa da til sin kone:

Fremsynt var Trond, den gang han tilbød at fostre vort barn; og du Tora har skyld i vor søn Sigmunds død, om det nu endelig kommer til nogen afgjørelse mellem Sigurd og mig.⁹²

---

⁹⁰ Egilssoga: sitert i Nygård (1997): s28

⁹¹ Færøyingasaga: Kap 36

⁹² Færøyingasaga: Kap 56

Leiv og kona dro til Trond for å bringe Sigmund tilbake, men Trond nektet dem å ta ham med hjem igjen. I løpet av natten klarte de likevel å flykte fra Trond med barnet.

I en strid mellom godene Hvamm-Sturla og Pål Solvason forsøkte kona til Pål å stikke ut det ene øyne på Hvamm-Sturla. Hun klarte det ikke, men Hvamm-Sturla ble såret i ansiktet. Etter mekling fikk han selvdømme i saken, men erstatningen han krevde ble ikke akseptert av Pål. Han vendte seg derfor til Jon Loftsson etter hjelp. Jon tok seg av saken og tvang Hvamm-Sturla til å redusere kravet. Etterpå tok han sønnen Snorre til fostring.⁹³ I forliket mellom Hvamm-Sturla og Jon Loftsson var det klart fra første stund at Jon brukte fostringen av Snorre Sturlasson som en forsikring på Hvamm-Sturlas lydighet.

Å bruke begrep som gisseltakning kan være misvisende. Selv om Leiv var bekymret for livet til sin sønn ser det ut til at forholdet mellom Trond og Sigmund var meget godt, og tiden hans der minner om fostringsopphold vi hører om andre steder. Det samme kan man si om forholdet mellom Snorre og hans fosterfamilie. Han ble hos Jon til han ble nitten år, da døde Jon og Snorre flyttet til sin fosterbror, der ble han til de skaffet ham et godt gifte. Snorre hadde et bedre forhold til sine fosterbrødre enn sine biologiske brødre, og han stod til og med på fosterbrødrenes side i tvister mot sine egne brødre. I *Torgils Skardes saga* måtte Bødvar velge om han ville sverge troskapsed til Gissur eller gi sin sønn og bror som gissler til Gissur. Han valgte det siste alternativet. Sønnen til Bødvar hadde ikke et godt forhold til fosterfaren i ettertid.⁹⁴ Om forholdet mellom Trond og Sigurd får vi ikke vite mer fordi Trond, ifølge forfatteren, døde av gremmelse over at Leiv hadde drept sine egne fosterbrødre.⁹⁵

Disse eksemplene viser oss at fostringsavtaler kunne bli inngått av ganske kyniske årsaker. De viser også at om partene stod ved hverandres side eller ikke ofte var basert på en ting: deres egeninteresse.

---

⁹³ Sturlunga saga I: Hvamm-Sturla saga: Sigurdsson (1993): s210-211

⁹⁴ Sturlunga saga II: Torgils Skardes saga: s345-470

⁹⁵ Snorre måtte senere sende sønnen Jon (merk, oppkalt etter fosterfaren) som gissel til den norske kongen. Etter sagaen hadde Jon det godt hos kongen og ble hans hirdmann og bordsvein.

Den egoistiske aktøren

Selv om fostringsavtalene viste seg å være effektive i de aller fleste tilfellene hendte det at en slik avtale ikke var nok. I *Soga om Helge og Grim Dropløgssønner* oppstod en tvist mellom bøndene Tord og Torgeir. Tord oppdaget at Torgeir hadde stjålet dyr fra ham og krevde en godtgjørelse, men Torgeir ville ikke betale fordi *"det var ham kun til liden Nytte, sagde han, at han fostrede Barn for Helge Aasbjørnsson, hvis han skulde betale for dette."*⁹⁶ Ettersom at begge bøndene hadde Helge Åsbjørnsson som gode burde saken blitt avgjort på en objektiv måte, men Torgeir følte allikevel at han hadde overtaket i saken fordi han hadde Helges sønn til oppfostring hos seg. Fostringsavtalen viste seg å ikke være grunn nok til at Helge skulle gi Torgeir den hjelpen han forventet. Torgeir måtte derfor se seg om etter støtte andre steder. Dette var ikke den eneste gangen Helge kom i uoverensstemmelse med sitt barns fosterfar. Den andre fosterfaren, Torstein, drepte en mann som het Bjørn fordi han ikke ville slutte å oppsøke kona hans. Etter drapet stod ikke Helge på Torstein sin side, men hjalp istedenfor kona til Bjørn med ettersøksmålet. Helge var riktignok i slekt med kona, men det som ser ut til å vært utslagsgivende for hjelpen var at Helge var i en maktstrid Helge Dropløgsson og dette søksmålet ga ham muligheten til å saksøke ham.⁹⁷ I det første eksempelet ser vi at Helge ikke ville sette sin egen situasjon i ubalanse ved å støtte en sak han anså som vanskelig å vinne. I det andre eksempelet lot han også sine egeninteresser gå foran forpliktelsene til fosterfaren. Et lignende scenario utspilte seg mellom Snorre Sturrlasjon og hans fosterbrødre. Snorre ville ikke hjelpe sine fosterbrødre fordi det ville ført til konflikt med den mektige goden Arnkjell, som Snorre hadde inngått fredsavtale med. Snorre var ikke villig til å risikere sin egen sikkerhet og stabile situasjon for å hjelpe fosterbrødrene. Å avvise dem fikk mindre konsekvenser enn det hadde gjort å støtte dem. Situasjonen ble derimot snudd på hodet da Snorre ønsket å hevne Arnkjells drap på sin egen følgemann. Fosterbrødrene ga sin umiddelbare støtte fordi de fortsatt interesser i saken, og sammen gikk de mot Arnkjell.⁹⁸

Torgils i *Laksdølasaga* følte heller ikke forpliktelsene som fosterfar som Gudrun ønsket at han skulle gjøre. Torgils forsøkte å vinne Gudruns gunst gjennom å fostre sønnen

---

⁹⁶ Soga om Helge og Grim Dropløgssønner: Kap 5

⁹⁷ Soga om Helge og Grim Dropløgssønner: Kap 6

⁹⁸ Høgset (1995): s91

hennes. Samtidig ønsket Gudrun at han som fosterfar skulle hevne drapet på sin ektemann, men Torgils ville ikke bli med på hevnen med mindre Gudrun lovte å gifte seg med ham. Etter råd fra Snorre gikk hun med på giftemålet, og først da forpliktet Torgils seg til å hevne drapet på Bolle.⁹⁹ En fostringsavtale var altså ikke alltid nok. Egeninteressene kunne noen ganger gå så langt at det fikk tragiske konsekvenser, slik som mellom Gudmund Ormsson og hans fosterfar Øgmund Helgasson. Øgmund og Sæmund, broren til Gudmund, hadde havnet i en konflikt fordi Øgmund forsøkte å ta over godordet i distriktet. I denne konflikten følte Gudmund at han måtte stå på sin brors side, og ble med ham i et angrep på sin fosterfar selv om moren til Gudmund "[...] begged him not to make this expedition with Sæmund, on account of the honors and benefits wich Ögmund had shown him."¹⁰⁰ Brødrene fikk fanget Øgmund og vurderte hva de skulle gjøre med ham. Øgmund ønsket ikke å stride med dem og tilbydde dem heller sitt vennskap, men siden Gudmund og Sæmund var motvillige forsøkte Øgmund derfor å spille på følelsene til Gudmund: "*I never expected that you, my foster son, would say such things as I now hear from you.*"¹⁰¹ Det endte med at partene ble forlikte og dro hver til sitt. Men Øgmund var ikke villig til å beholde freden og noe senere fikk han fanget brødrene med intensjon om å drepe dem. Etter å ha sett sin bror bli henrettet henvendte Gudmund seg til sin fosterfar og sa "[m]ay God be with you, foster father; I ask quarter from you." Øgmund tenkte nok at det på dette tidspunktet ikke var noen vei tilbake. Han var tydelig opprørt på grunn av det som skulle til å skje, og han ble rød i ansiktet mens han så vekk og svarte "*we dare not grant it foster son.*"¹⁰²

Den følelsesmessige tilknytningen

Som vi har sett var en fostringsallianse ingen garanti for støtte fordi aktørenes egne ønsker veide tyngst. Det var to faktorer som fungerte som en motvekt til dette. For det første var det en norm at partene i en fostringsallianse skulle støtte hverandre. Dersom man ikke følte seg presset av denne normen var premissene for hvor langt partene i en

---

⁹⁹ Soga om laksdølane: Kap 60

¹⁰⁰ Sturlunga saga II: Sagaen om svinafellingene: Kap 6

¹⁰¹ Sturlunga saga II: Sagaen om svinafellingene: Kap 6

¹⁰² Sturlunga saga II: Sagaen om svinfellingene: Kap 11. I Torgils og Havlides saga drepte fosterbarnet sin fosterfar: s27-30

fostringsavtale var villig til å strekke seg for hverandre styrt av hvor følelsesmessig tilknyttet den biologisk familien, fosterfamilien og barnet var til hverandre. Det var tilknytningen til barnet som var limet i alliansen.

Forholdet mellom faren og fosterfaren

Relasjonen mellom faren og fosterfaren har jeg allerede vært inne på flere ganger. Forholdet mellom dem var som oftest vennskapelig, men den emosjonelle tilknytningen de hadde til hverandre varierte. Det var som oftest bare i fostringsallianser mellom slektninger at forholdet var virkelig godt. En fostringsavtale mellom dem stadfestet, sikret og videreførte vennskapet. For de som ikke hadde vært særlig knyttet til hverandre på forhånd var relasjonen mer preget av å være et vennskap i norrøn forstand. I *Gisle Surssons saga* var Gisle og Ingjald bundet til hverandre gjennom slekt, vennskap og fostring. Denne kombinasjonen gjorde at Ingjald var villig til å strekke seg langt for å hjelpe Gisle. Da Gisle ble fredløs søkte han hjelp hos søskenbarnet sitt, Ingjald på Hergilsøy. Gisle var også fosterfar til to av Ingjalds barn. Ingjald var leilendingen til Bork, høvdingen som var ute etter å drepe Gisle. Bork og følget hans klarte til slutt å oppsøke Gisles hjemmested på Hergilsøy. Da Gisle oppdaget at Bork var på vei gjorde han seg klar til en kamp til døden. Mot Gisles vilje gjorde også Ingjald seg klar til å slåss mot Bork. Han måtte derfor finne en annen løsning og valgte å flykte istedenfor.¹⁰³ Tilknytningen Ingjald hadde til Gisle gjorde at han følte seg forpliktet til å gå i mot sin egen høvding for å hjelpe Gisle. Dette var et valg som kunne ført ham til døden.

Fosterfaren var en man skulle respektere og hjelpe. Noe ikke Arngrim gode gjorde da han dro på gjesting hos Tunge-Odd. Mens Helge fikk plass ved bordet blant dem var Hønse-Tore henvist til gulvet. Torvald, sønnen til Tunge-Odd, syntes det var ille at fosterfaren ikke fikk plass, og ba han komme og sette seg blant dem.¹⁰⁴ Torvald mente tydeligvis at fosterfaren burde få lov å sitte med faren til sitt fosterbarn.

I *Tord Hredes sagae* var det uvennskap mellom Tord og Midfjords-Skjegge. I denne historien var det kun tilknytningen til Eidr, fosterbarnet til Tord og barnet til Skjegge, som forhindret en stor konflikt. Da Tord ankom Island tok han opp kampen om makten

---

¹⁰³ Soga om Gisle Sursson: Kap 25 og 26

¹⁰⁴ Soga om Hønse-Tore: Kap 6

med Skjegge. Maktkampen fikk en vri da Eidr ønsket å dra til oppfostring hos Tord. Skjegge var imot fostringen, men det var Eidr som selv tok avgjørelsen. Eidr hadde opprinnelig en annen fosterfar, men han syntes at det var en dårlig fostring og mente at en fostring hos Tord ville være mye bedre for ham. Etter at Eidr hadde kommet til Tord, gjorde Tord det klart for Eidr hva han forventet av ham:

*This I expected, and very much wishes your father to show me enmity; and this is my opinion that some further difficulties will spring up between me and your father and his kinsmen, and it is not easily foreseen to what end they will come; so that you will often, with great danger, be obliged to go between.*¹⁰⁵

Tord ønsket å fostre Eidr fordi han forutså konflikten som ville komme. Ved å få Skjegges sønn på sin side fikk han nøytralisert sin fiende. Eidr lovte at han ville hjelpe, og flere ganger i historien måtte han komme til unnsetning og megle mellom Tord og Skjegge. I begynnelsen følte Skjegge seg forpliktet til å hjelpe Tord, og hjalp ham til og med ut av en knipe som kunne blitt hans siste. Uvennskapet mellom Tord og Skjegge eskalerte da Tord drepte en slektning av Skjegge. Flere ganger forsøkte Skjegge å gå til angrep på Tord, men hver eneste gang kom Eidr til unnsetning og fikk skilt de to. Det ble til slutt fred mellom Tord og Skjegge. For å få til et forlik ble Eidr bedt om å dømme i saken fordi hans dom var den eneste de begge vil godta.¹⁰⁶ Denne historien er et eksempel på at faren og fosterfaren ikke inngikk en allianse og ikke følte de noen skyld til hverandre på grunn av fostringen. Den eneste de følte seg forpliktet til var deres sønn og fostersønn. Eidr ble en megler mellom faren og fosterfaren, og det var affeksjonen og tilknytningen til Eidr som gjorde det mulig. I den neste delen skal jeg fokusere mest på forholdet partene hadde til barnet, fordi det var barnet som var bindeleddet mellom de to.

Forholdet mellom far og fosterbarn

Med fare for å konstantere det åpenbare vil jeg først påpeke én ting før jeg går videre. Når man drøfter menneskers forhold til hverandre er det viktig å være oppmerksom på

---

¹⁰⁵ Thord Hredes saga: Kap 3

¹⁰⁶ Thord Hredes saga: Kap 4, 5, 10, 11, 12

at et menneskes følelsesliv varierer fra individ til individ. Noen mennesker er mer emosjonelle og knytter seg mer til andre mennesker enn det andre gjør. For at man skal kunne komme med noen generelle betraktninger angående dette temaet må dette aspektet imidlertid settes litt til side.

Hvor sterkt det følelsesmessige båndet var mellom faren og barnet som var sendt bort til fostring var også avhengig av andre aspekter. Hvor gammelt barnet var da det ble sendt til fostring var trolig viktig. Skal man anta at en moderat versjon av Ariés sin tese om de likegyldige foreldrene stemmer,¹⁰⁷ kan man si at dersom barnet ikke var eldre enn et par år gammelt da det ble sendt bort hadde ikke faren rukket å utvikle et særlig sterkt bånd til barnet. I tillegg hadde faren mindre med småbarn å gjøre fordi barnestell var noe som ble sett ned på, og tilsynet til de aller minste foregikk i kvinnes domene.¹⁰⁸ Etter at barnet var sendt til fostring var forholdet mellom dem avhengig av hvor ofte barnet hadde muligheten til å møte sin familie. Det er ingenting i kildene som tyder på at det fantes begrensinger på hvor ofte de kunne besøke hverandre, men det står heller ingenting om de hadde rettigheter til det. Det ser ut til at fosterfaren og barnet kom til gjesting når faren holdt gjestebud, og at det var forventet. Midfjord-Skjegge ble misfornøyd da Eids første fosterfar ikke maktet å bringe sønnen til gjestebudet hans.¹⁰⁹ Kontakten barnet hadde til sin egen familie kunne i tillegg bli begrenset av at avstandene kunne være lange og vanskelige.

Barnets forhold til sin far kan også ha blitt svekket av at barnet følte seg forlatt av sin egen familie. Sagaforfatterne har ikke latt fosterbarna vise noen tegn til motvilje eller bitterhet mot fostringen, hverken før eller etter at fostringen var overstått. Selv om Eidr hadde tilbrakt mesteparten av sin barndom i fostring bodde Skjegge hos Eidr da han ble gammel, og sagaen forteller at de var glade i hverandre og ga hverandre gode gaver.¹¹⁰ Menneskenes oppfattelse av sin egen identitet i det norrøne samfunnet var sterkt knyttet til ætten. Friendsolidariteten var derfor meget sterk og fosterbarna var nok fortsatt knyttet til sin nærmeste familie og følte plikt og ansvar ovenfor dem. Samfunnsstrukturen gjorde også forholdet mellom far og sønn spesielt fordi sønnen

---

¹⁰⁷ Sigurdsson (2008): s195

¹⁰⁸ Mer om synet på barnestell i kapittelet om hjemmefostring

¹⁰⁹ Thord Hredes saga: Kap 2. Se også Hønse-Tores saga

¹¹⁰ Thord Hredes saga: Kap 14

stod i et konkurranseforhold til faren. Så lenge faren levde var sønnen henvist til å spille en underordnet rolle.¹¹¹

Det er mange eksempler i sagalitteraturen som beskriver gode og kjærlige forhold mellom personene i historiene. Det finnes også eksempler der personene reagerer følelsesløst på situasjoner som dagens lesere vil oppfatte som tragiske. I *Hønse-Tores saga* ser vi Arngrims kalde reaksjon da sønnen dør. Da en pil traff Helge og drepte ham viste ikke Arngrim noen tegn til sorg overfor sin døde sønn, men benyttet heller anledningen til å komme med bedrevitende kommentarer. Hønse-Tore derimot brøt seg gjennom folkemengden rundt fostersønnen Helge og bad om rom fordi *”for meg ligg han mest på hjarta.”*¹¹² Riktignok brukte Hønse-Tore anledningen til å hevde at Hegles siste ord var at de ansvarlige måtte brennes inne. De ansvarlige var også Hønse-Tores uvenner fra før av. Om Hønse-Tore benyttet sjansen på en kynisk måte eller ikke var det i alle fall slik at forfatteren syntes det var rimelig å la Hønse-Tore bryte seg gjennom folkemengden ved å hevde at av alle så lå Helge *ham* nærmest hjerte. Selv i farens nærvær var altså dette ikke en urimelig påstand. I neste del vil jeg derfor gjøre rede for hvordan forholdet mellom fosterfaren og fosterbarnet kunne fortone seg.

Forholdet mellom fosterfar og fosterbarn

Moderne psykologi har slått fast at å bare gi sine barn de grunnleggende behov som mat, varme og fravær av smerte, ikke er nok. Barnet trenger også nær kontakt med den som tar seg av det.¹¹³ Dersom fosterfamilien ikke tok godt vare på barnet kunne fostringspraksisen teoretisk sett gjøre at barnet ikke fikk et godt forhold til noen voksne, og en dårlig oppvekst. Den kunne også ha den motsatte effekten og gi barnet dobbelt opp med kjærlighet.¹¹⁴ Det er flere eksempler på at sagaforfatterne beskriver det gode forholdet mellom fosterbarnet og fosterfamilien. I *Heidarvigasagen* gjorde Bardi som han fikk beskjed om av fostermora fordi han elsket henne så mye.¹¹⁵ Disse følelsene var ikke ensidige. Da Sigmund Leivsson var ni år gammel kom foreldrene hans på besøk på

---

¹¹¹ Bagge (2005): s26

¹¹² Soga om Hønse-Tore: Kap 8

¹¹³ Grove (1993): s102

¹¹⁴ Mundal (1988): s22

¹¹⁵ The Story of the heath slayings: Kap 23

gården til Trond i Gata. Sigmund pleide å sove med Trond, men den natten ønsket moren at Sigmund skulle sove med dem. Trond svarte at det skulle det ikke bli noe av fordi han fikk ikke sove om natta dersom ikke Sigmund lå ved siden av ham.¹¹⁶ Det er ikke ofte sagaene beskriver menns forhold til barn, men i *Laksdølasaga* har forfatteren tatt seg tid til å beskrive hvor glad Holmgangs-Berse var i sin ett år gamle fostersønn. Den aldrene Berse hadde bedt om å fostre en av sønnene til Olav På for å få støtte fordi han selv var blitt for gammel til å ordne opp på egen hånd. Han ble straks glad i fostersønnen Halldor. En dag da Berse lå syk i sengen falt vogga til Halldor over ende slik at Halldor havnet på gulvet. Berse var for syk til å kunne hjelpe, han ble derfor opprørt og kvad:

*Båe ligg vi
i lammesessen,
Halldor og eg,
Kjem ingen veg;
Alder held meg,
Men ungdom deg,
Det besnar med deg,
Men ikkje med meg.*¹¹⁷

Siden kom det folk og tok opp Halldor, og Berse ble straks bedre. Berse ble etter hvert riktig så gammel og så ikke særlig lyst på tilværelsen. Han hadde i tillegg havnet i en ny konflikt, men følte at han ikke hadde kreftene som skulle til, og sa at de derfor like gjerne kunne hauglegge ham med det samme. Gamle mennesker hadde ikke mye verdi i det norrøne samfunnet,¹¹⁸ derfor fikk ikke Berse særlig sympati fra de andre i husholdet, bortsett fra hos én. "[V]isst tænker du fælde enda en mand, fosterfaren min!"¹¹⁹ var de oppmuntrende ordene fra Halldor. Han ble deretter med Berse for å drepe denne mannen, og de gikk begge samtidig på ham. Halldor var på dette tidspunktet bare 12 år. Berse kunne tydeligvis utsette ham for de farer han ville. Forholdet mellom Berse og Halldor er et godt eksempel på fosterrelasjonen mellom barnet og fosterfaren. Det var ikke bare en allianse mellom faren og fosterfaren, men fosterbarnet var selv en veldig

---

¹¹⁶ Færøyingasaga: Kap 57

¹¹⁷ Soga om laksdølane: Kap 28

¹¹⁸ Se kapittelet om hjemmefostring

¹¹⁹ Kormaks saga: Kap 16

god støtte. Forfatteren brukte nok denne historien til å vise hvor god byrd Halldor var laget av, men moralen er klar: Fosterfar og barn skulle hjelpe og støtte hverandre. Da familien til Berse sviktet var fostersønnen den som hjalp ham.

At fosterrelasjonen var noe spesielt kommer også fram andre steder. For eksempel var fosterdatteren til Viga-Skuta var den eneste han kunne betro sine hemmeligheter til,¹²⁰ og Torkjell Kravla ville ikke la seg omvende til kristendommen fordi han ikke ville ha en annen tro enn den fosterfaren hadde hatt. Fosterfaren døde allerede da Torkjell var tre år gammel,¹²¹ derfor var nok denne erklæringen ment for å hedre fosterfaren. Dette kan virke som et merkelig standpunkt å ta ettersom at Torkjell umulig kan ha mange minner om sin fosterfar, men forfatteren ville vel ikke skrevet dette dersom han ikke syntes at dette var en rimelig påstand.

Selv om fostringsavtalene ble inngått for å løse enkeltproblemer var konsekvensen at det ble skapt sterke bånd mellom barnet og fosterfamilien slik at barnet ofte ble mer knyttet til sin fosterfamilie enn sin biologiske familie. I *Njålssoga* fortelles det at Torhall Åsgrimmson holdt mer av sin fosterfar enn sin egen far.¹²² I *Tord Hredes saga* sier Skjegge at hans egen sønn verdsetter fostringen hos Tord høyere enn slektskapet.¹²³ Dette var, som jeg allerede har vist ovenfor, ikke uvanlig. Selv om båndene var sterkest til fosterfamilien var en person allikevel først og fremst en del av sin ætt. I *Våpenfjordingenes saga* måtte følelsene vike for frendesolidariteten da Bjarnes fosterfar havnet i konflikt med Bjarnes egen far. Bjarne var meget glad i sin fosterfar og følte seg mer knyttet til ham enn sin egen far. Da fosterfaren drepte faren til Bjarne fulgte han allikevel frendesolidaritets krav og hevnet drapet. Senere angret han på at han hadde drept fosterfaren.¹²⁴

Rollen som fosterfar innebar forventinger. Han skulle ta en del av farsrollen, og spesielt i de tilfellene der den biologiske faren var død. I *Njålssoga* stilte Torgjerd krav til Kjetil da han ba om å få fostre hennes sønn:

---

¹²⁰ Soga om røykdølane: Kap 28. I Gisle Surssons saga stoler også Gisle på at sine fosterbarn kan holde på hemmeligheter: Kap 12 og 13

¹²¹ Vatnsdælasaga: s332

¹²² Njålssoga: Kap 27

¹²³ Thord Hredes saga: Kap 47

¹²⁴ Våpenfjordingenes saga og Nygård (1997)

*Du skal vera han til all den hjelp du kan når han er vaksen, hemna han om han blir drepen med våpen og gje han det godset han treng om han vil gifta seg.*¹²⁵

Ektemannen til Torgjerd var død. Det var derfor viktig for henne at noen andre overtok farsrollen. Tar man bort det emosjonelle så oppsummerer dette sitatet hva farsrollen innebar. Senere var det Njål som overtok denne rollen. Njål fikk en god start på fostringsforholdet ved at han spurte Hoskuld selv om han ville bli fostret opp av ham. På denne måten sikret han fra begynnelsen av lojaliteten og godviljen til Hoskuld fordi avgjørelsen ble tatt av gutten selv. Njål sikret fremtiden til Hoskuld ved å skaffe ham både gifte og godord. Da Hoskuld ble voksen nok forsøkte Njål å skaffe Hoskuld et godt gifte. Jenta de hadde sett seg ut som kone ville ikke gå med på giftemålet fordi faren hennes hadde lovt henne en mektig mann med godord. Njål sørget derfor for at det ble opprettet en helt ny rett og et helt nytt godord, og lot det gå til Hoskuld.¹²⁶ Njål tok minst like godt vare på Hoskuld som om han skulle vært hans egen sønn. Også Olav På lovte sin bror at han skulle oppdra fostersønnen Bolle som om han var hans egen sønn. Dette løftet ble satt på prøve flere ganger. Bolle og fosterbroren Kjartan Olavsson hadde et meget godt forhold til hverandre, og det ble sagt at hvis den ene dro et sted var den andre alltid med. Deres vennskap endte derimot på en tragisk måte på grunn av deres felles kjærlighet for Gudrun. Til slutt ble Kjartan drept av Bolle. De andre sønnene til Olav ville straks hevne drapet, men Olav nektet dem.

*Det skal vere langt ifrå; ikkje har eg fått meir bot for son min om Bolle blir drepen; Kjartan elska eg over alle andre, men ikkje kan eg gjere Bolle mein.*¹²⁷

Det var flere enn brødrene som ville hevne Kjartan. For å hindre at Bolle skulle bli drept ba derfor Olav andre om hjelp til å beskytte Bolle. Olav hadde lovt å behandle Bolle som sin egen sønn og sparte derfor livet hans, mens de andre som var med på drapet ble dømt til *utlegd*.¹²⁸ Samtidig er det klart at Olav var svært glad i Bolle. Det blir fortalt at

---

¹²⁵ Njålssoga: Kap 93

¹²⁶ Njålssoga: Kap 97

¹²⁷ Soga om laksdølane: Kap 49

¹²⁸ Utlegd: fredløs, forvist fra landet

Olav fikk stor ære fordi han sparte Bolles liv,¹²⁹ så det fantes altså rom for å legge frendesolidariteten til side. Selv om ikke fostersønnen eller fosterdatteren ble regnet som en del av ætten tyder dette på at de ble regnet som moralske slektninger. De var en del av et fiktivt slektskap som man hadde forpliktelses ovenfor.

Njåls fostring av Hoskuld Tråinsson var svært suksessfull og forhindret hevnen etter Tråin som Njål hadde fryktet. Etter alt Njål hadde gjort for Hoskuld hadde han mye å takke ham for. Njål og sønnene ble svært glade i Hoskuld, det var stort vennskap mellom dem, og de var aldri uenig i noe. De holdt lag for hverandre hver høst og ga hverandre gode gaver. *"Og slik venskap var det med dei alle saman at ingen tykte noko var avgjort på rett måte utan at alle hadde samrådt seg."*¹³⁰ Det var andre som ikke likte dette vennskapet. Hoskuld ble egget av Lyting, mågen sin, til å drepe Hoskuld Njålsson for å hevne Tråin, faren hans. *"Då lønte eg fosterfaren min verre enn vera skulle, og måtte du få utrivsel av eit slikt gjestebod,"*¹³¹ svarte Hoskuld Lyting og dro hjem. Ikke bare var det godt vennskap mellom dem, men sitatet tyder på at Hoskuld følte at han stod i skyld til Njål for fostringen. Vennskapet til fosterfamilien var viktigere for Hoskuld enn frendesolidariteten. Uten hjelp fra Hoskuld fikk Lyting allikevel drept en av sønnene til Njål. På grunn av mågskapen gikk Hoskuld med på å hjelpe Lyting til et forlik med Njål. Selv om Njål var svært lei seg på grunn av drapet gikk han allikevel med på forliket for Hoskulds skyld.¹³² Njål forstod nok at forholdet til fostersønnen alltid ville være skjørt fordi sønnene hadde drept faren hans. Ved å inngå forlik med Lyting unngikk han å presse Hoskuld nærmere sin egen ætt.

Goden Mår ønsket også å sette Hoskuld og sønnene til Njål opp mot hverandre. Mår forsøkte å få Hoskuld til å tro at Njål-sønnene var ute etter å drepe ham. Til det svarte Hoskuld:

*Du talar aldri så vondt om Njåls-sønene at eg trur deg. Men om så var at du seier sant, og eg får velja mellom at dei drap meg eller eg dei, då vil eg mykje heller tola dauden enn å gjera dei noko mein.*¹³³

---

¹²⁹ Soga om laksdølane: Kap 41-51

¹³⁰ Njålssoga: Kap 94

¹³¹ Njålssoga: Kap 97

¹³² Njålssoga: Kap 94-99

¹³³ Njålssoga: Kap 109

Igjen ser vi hvor knyttet Hoskuld var til fosterfamilien og skyldskapen han følte overfor dem. Mår fikk ikke med seg Hoskuld, men med Njål-sønnene hadde han mer hell. Han fikk lurt dem til å tro at Hoskuld ønsket å få dem drept og egget dem til å gå på Hoskuld. Selv da Skarphedin hugget Hoskuld i hodet hadde han medfølelse til overs for fosterbrødrene. Hans siste ord var: *"Gud hjelpe meg og tilgje dykk."*¹³⁴ I denne historien fremstår Hoskuld som en eksemplarisk fostersønn og fosterbror. Han stolte på sine fosterbrødre og viste lojalitet ved å nekte å gå på dem. Skarphedins oppførsel derimot ble ikke verdsatt, og både han og brødrene mistet mye ære på grunn av drapet. Etter drapet ble Kjetil på Mork minnet på av Torgjerd hva han hadde lovet den gangen han tok Hoskuld til fostring, og hun egget ham til å ta hevn. Selv om Njål hadde overtatt Hoskuld gjaldt altså kravene, og Kjetil stevnet Njål-sønnene til tinget. Da tiden for tinget kom forsøkte Skarphedin og brødrene å skaffe seg hjelp og støtte i saken. De eneste som var villige til å hjelpe dem var de som var knyttet til Njål via fostring; Torhall Åsgrimsson og faren hans, men selv med deres hjelp fikk de problemer. De fikk ingen hjelp fra de andre høvdingene da de gikk fra bod til bod for å be om støtte i saken. Istedenfor måtte Skarphedin bite i seg mange syrlige kommentarer fra høvdingene. Det er klart at han hadde tapt mye ære på grunn av drapet på fosterbroren. Heldigvis for Skarphedin og brødrene hadde Njål lært Torhall lovene så godt at han fikk i stand et forlik. Uten hjelpen til de som var bundet til Njål gjennom fostringsavtalene ville sønnene tapt saken.

Hvor absorberende var en fostring? Som vist ovenfor tok fosterfaren over formynderskapet dersom faren døde, men i hvor stor grad var fostersønnen som hans egen sønn dersom faren fortsatt var i live? Ettersom fosterbarnet var en del av husholdet stod det også under husbonden på lik linje med de andre i husholdet. Kildene gir ikke et helt klart bilde av hvor mye av ansvaret som ble overdratt til fosterfaren. Det varierer fra at faren hadde større kontroll til at alt ansvaret lå hos fosterfaren. Fosterfaren hadde rett til å refse barnet,¹³⁵ men hvis han ikke behandlet barnet bra (i forhold til norrøn standard) kunne faren ta ham med hjem igjen. I mine funn ser det ut som at dersom det var større rangsforskjell mellom faren og fosterfaren hadde faren også mer kontroll over oppveksten. Dersom fostringsavtalen ble gjort mellom likeverdige kunne farens inngripen i fostringen bli sett på som ett tegn på manglende

---

¹³⁴ Njålssoga: Kap 111

¹³⁵ Gragas I: K§4

respekt. I *Heidarvígasagaen* fortelles historien om hvordan Bardi fikk hjelp av sin fosterfar Thorarin til å få hevn og hvordan han var hans viktigste allierte. Hans egen far hjalp ham ikke i saken.¹³⁶ Etter at Hønse-Tore hadde fått Blund-Kjetil brent inne var det fosterfaren til Kjetils sønn som hjalp sønnen med hevnen, og fosterfaren skaffet ham også et gifte.¹³⁷

Lovskaperne anerkjente båndet mellom barnet og sin fosterfamilie. I *Grágás* står det at dersom en gutt som er yngre enn tolv år påfører noen en skade skal han ikke kan bli dømt, men at den fornærmede skal straffe ham på samme måte som om han var hans fosterfar eller far.¹³⁸ Denne paragrafen viser både at fostring må ha vært svært vanlig ettersom de blir likestilt, samtidig mener de at fosterfaren og faren vil vise samme rettferdighet og kjærlighet til barnet og ikke straffe det for hardt. Det sterke båndet mellom barnet og dets fosterfamilie gjorde at dersom en av dem skulle bli drept ville det oppstå et behov for å få hevn. Dette tok lovskaperne hensyn til. Hvis en slave ble tatt for å drepe sin herre eller hans familie, inkludert fosterbarna, skulle slaven få begge hender og føtter kappet av og latt være i livet så lenge han ville.¹³⁹ Fostermoren og fosterdatteren var to av de seks kvinnene en mann hadde rett til å drepe for hvis de var blitt utsatt for drøye krenkelser, voldtektsforsøk eller drap. De fire andre var hans mor, datter, kone, og søster.¹⁴⁰ Også sagaene gir et lignende bilde. I *Njálssaga* fungerer fosterfaren til Hallgjerd Hoskuldsdotter nærmest som en livvakt og dreper to av Hallgjerds ektemenn fordi at de hadde slått henne.¹⁴¹ Senere i sagaen gjorde Tord Løysingsson det klart for overfallsmennene at han forventet at fostersønnen hans, Skarphedin, ville komme til å hevne drapet på ham.¹⁴²

Fosterbrorskap

Kildene tyder altså på at fosterfedrene var meget glad i sine fosterbarn, og de ble behandlet likt som sønnene om ikke bedre. Njål var tilsynelatende mer glad i

---

¹³⁶ The story of the heath slayings: Kap 16-27

¹³⁷ Soga om Hønse-Tore: Kap 9

¹³⁸ *Grágás* II: K§91

¹³⁹ *Grágás* II: K§110 + add 133

¹⁴⁰ *Grágás* II: K§91

¹⁴¹ *Njálssaga*: Kap 11-17

¹⁴² *Njálssaga*: Kap 42

fostersønnen sin enn i sine egne sønner. Da fostersønnen Hoskuld ble drept gikk det hardt inn på Njål og han kunne ikke tale om det uten å gråte. Om drapet sa han:

Det var hermlege tidender, og det er ille å få greie på slikt, for skal eg seia som sant er, går dette meg så nær at eg heller såg to av sønene mine døde og Hoskuld i live.¹⁴³

Dette var ikke bare snakk fra Njål sin side. Da han tidligere hadde mistet en av sønnene sine gikk det ikke like nært inn på ham. Siden fosterbarnet var en investering i fremtiden var det mulig at fosterfaren pleiet dette forholdet mer enn forholdet til sine egne sønner. Hvis fostersønnen var sønn av en høvding eller storbonde var utsiktene hans for fremtiden bedre enn for fosterfarens egne sønner. Vennskapet til fostersønnen kunne derfor bli sett på som viktigere enn vennskapet til sønnene. Det var ikke uvanlig at faren forskjellsbehandlet sønnene og åpenbart elsket enkelte sønner mer enn andre. Denne forskjellsbehandlingen går igjen i flere sagaer og ble ikke oppfattet som umoralsk av forfatteren. Man skulle tro at de biologiske barna følte seg satt til side på grunn av det nye familiemedlemmet og at det oppstod sjalusi mellom fosterbrødre og brødre på grunn av den skjeve fordelingen av farskjærligheten. I *Laksdølasaga* blir fosterbrødrene til Olav På ergerlige fordi faren deres ga et sverd til Olav.¹⁴⁴ På en annen side var ikke fosterbrødrene i konkurranse på samme måte som brødrene. Mellom brødrene kunne det oppstå uenighet og krangel over hvem som skulle overta gården og lignende. Fostersønnen kunne uansett ikke arve og stod derfor utenfor denne potensielle krangelen. Forholdet mellom fostersøsken ser stort sett ut til å ha vært godt, spesielt under selve fostringsoppholdet. De fleste var også gode venner i ettertid.¹⁴⁵ Som jeg allerede har vært inne på skapte fostringen de samme premissene for hjelp, støtte og hevn som mellom frender. Dette fiktive slektskapet gjaldt også fostersøsken og det var forventet at de skulle støtte hverandre på lik linje med frender. I *Sturlunga saga* ba Vidar Torgeirsson sin tidligere fosterbror, goden Einar Torgilsson, om hjelp på grunnlag av at de lekte sammen som barn. Einar lovte han den hjelpen han trengte.¹⁴⁶ Det fiktive slektskapet strakk seg lenger enn mellom fosterbarnet og fosterfamilien. I *Egilssoga* sier Skallagrim at søsteren til fosterbroren er både skyldig og rettkommen til hjelp fra

---

¹⁴³ Njålssoga: Kap 111, og 119-122

¹⁴⁴ Soga om laksdølane: Kap 26-27

¹⁴⁵ Viga Glums saga: s58

¹⁴⁶ Sturlunga saga: Grove (1993): s80

ham.¹⁴⁷ Forholdet mellom fosterbrødre var som oftest godt, men når konflikten først trådte til nølte de ikke med å ta hverandre av dage. Sturla Sighvatson og Aron Hjorleifsson ble begge oppfostret hos Torlak Ketilsson og ble dermed fosterbrødre. Da de ble eldre oppstod det en bitene uenighet mellom dem. I en konflikt forbundet med drapet på Sturlas bror tok fosterbrødrene hvert sitt parti i saken. Det hele endte med at Sturla fikk sin fosterbror dømt fredløs og forfulgte ham med den hensikt å ta ham av dage.¹⁴⁸ I *Fosterbrødreresaga* drepte fosterbrødrene Torgeir og Øyolv hverandre etter at å ha skilt lag som følge av rivalisering seg imellom.¹⁴⁹ Også i *Viga-Glums saga* dreper fosterbrødrene hverandre.¹⁵⁰

I *Gulatingssloven* står det at det kun var fosterbrødre som var "*fødde opp sammen og har begge soge av samme bryst.*"¹⁵¹ som hadde rett på mannebøter. Dette ser ikke ut til å ha vært en gjeldende definisjon på fosterbrorskap hverken i Norge eller på Island. Begrepet fosterbrødre blir brukt om forskjellige forhold i kildene. Det var et meget vidt begrep som blant annet ble brukt om halvbrødre og fettere. Alle jevnaldrene som vokste opp i samme hushold og ikke var biologiske brødre ble gjerne kalt for fosterbrødre. I flere sagaer inngår voksne menn en pakt der de lover å stå sammen og hevne hverandre dersom en av dem blir drept. En slik pakt ble kalt et fosterbrorskap. Fosterbrorskap ble ofte inngått av unge menn som gjerne befant seg på ferd eller i en annen lignende situasjon der de ikke hadde sin egne frender eller venner i ryggen. Fosterbrorskap erstattet med andre ord frendskap. De som inngikk fosterbrorskap gikk gjennom et ritual, som gikk ut på at man skar ut en remse i torven mens endene hang fast i jorda, deretter ble den hevet med en stav slik at man kunne gå under den. Så skulle man skjære seg i hånden, blande blodet og ta hverandre i hånden.¹⁵² Å inngå fosterbrorskap var en meget seriøs affære med hevnplikt, noe som kan vises med et eksempel fra *Vig-Glums saga*.

After Skeggi had had his kinsman, Ormr, buried. He sends a man north to Indriði, the fellow of Ormr, to tell him about the manslaughter, and asks him to prepare himself for a journey from the north, if he intends trying to

---

¹⁴⁷ Egilssoga

¹⁴⁸ *Islendinga saga*: Sigurdsson (1993): s178, Høgset (1995): s92

¹⁴⁹ Soga om fosterbrørne: Kap 13

¹⁵⁰ *Viga-Glums saga*: Kap 20

¹⁵¹ *Gulatingssloven*: 90

¹⁵² Soga om Gisle Sursson: Kap 6 og Soga om fosterbrørne: Kap 2

*revenge his comrade, for he had sworn brotherhood with Ormr ere they went to Iceland.*¹⁵³

Fostring og kjønn

Hittil har oppgaven for det meste dreid seg om fostring blant det mannlige kjønn. Det er også forholdet mellom fostersønnen, fosterfaren og fosterbrødrene som blir beskrevet best i sagaene, men det er noen aspekter som bør drøftes i forhold til fostring og kjønn.

Noen ganger kan det være uklart om den som påtok seg fostringen alene hadde ansvaret eller om ektefellen også var inkludert i fostringsavtalen. Ettersom at det var mannen som tok avgjørelsene og var den handlende aktøren forsvinner til tider kvinnene i sagaene. Siden det var mannen som tok initiativet til fostringen var han nok også bedre innstilt til fostringsoppgaven og verdsatte barnet mer. I historien om Berse og fostersønnen Halldor går det frem at kona til Berse ikke ville gå med på fostringen, fordi hun hadde lite lyst og syntes at det ville være et stort strev. Siden kona syntes at å ta på seg fostringen ville være et stort strev tyder det på at ansvaret ikke bare lå på mannen i huset, men at også kona fikk rollen som fostermor. Hvis fostringen skulle være et gode for barnet var det nok en fordel om mannen var gift, slik at barnet også fikk en fostermor. Selv om ikke kona ønsket fostringen var Berse sta og tok allikevel Halldor til seg. Det fortelles at kona gjemte vekk penger etter at Halldor kom hjem til dem. Hun ville ikke bruke ressurser på et fosterbarn, men ville heller at Berse skulle møte fiendene sine alene som en mann.¹⁵⁴ Ettersom at arbeidet var kjønnsfordelt var det nok naturlig at fosterfar og fostersønnen ble knyttet nærmere fordi de hadde mest med hverandre å gjøre. Det samme kan sies om fostermor og fosterdatter. Etter at Bolle hadde drept Kjartan var ikke fostermoren like beskyttende ovenfor Bolle som det fosterfaren var. Torgjerd syntes at Bolle hadde gitt henne en sår fosterlønn, og hun ble meget hatefull mot ham. Det ble klart at hun ønsket Bolle til livs. Tre år etter drapet døde Olav På og

---

¹⁵³ Viga-Glumssaga: Kap 7

¹⁵⁴ Kormaks saga: Kap 16

Torgjerd begynte å egge sønnene til å drepe Bolle. Det tok ikke lang tid før sønnene ga etter for eggingen drepte Bolle.¹⁵⁵

Skal man tolke kun etter lovene om lovlig fostring i *Grágás* var det bare gutter som ble fostret bort.¹⁵⁶ Selv om sagalitteraturen også tyder på at det vanligste var å benytte seg av gutter til fostring finnes det flere eksempler på at jenter ble fostret bort.¹⁵⁷ Som oftest ble nok døtrene heller spart til ekteskapsallianser. Den største forskjellen mellom ekteskapet og fostring som alliansemiddel var at ekteskapet bandt to frendegrupper sammen, mens en fostringsavtale hovedsakelig bandt sammen to hushold. For det andre kunne man benytte fostring til å skape et sterkere bånd mellom frender mens man måtte søke utenfor ætten etter en kone. I tillegg kunne man fostre bort barna mens de enda var små, slik at faren kunne begynne alliansebygging tidlig, mens med gifting måtte de vente til barna var gamle nok. Problemet med en ekteskapsallianse var at den var meget lett å oppløse. Alt man trengte var et vitne for å si seg skilt fra mannen eller kona.¹⁵⁸ På grunn av forholdet som oppstod mellom fosterfamilien og fosterbarnet var en fostringsallianse nesten garantert å vare lenge.

I de tilfellene der jenter ble sent til fostring gis det ikke opplysninger om faren også hadde sønner, derfor er det trolig at jenter hovedsakelig ble brukt til fostring dersom faren ikke hadde noen sønner å fostre bort. Gutter var nok mer attraktive som fosterbarn og ble foretrukket framfor jenter av flere grunner. For det først kunne gutter utføre mer fysisk krevende arbeidsoppgaver, men mer viktig var det at en fostersønn ville bli en viktig alliert i fremtiden. Fosterdatteren var først og fremst en viktig alliert gjennom de hun var knyttet til gjennom slekt og ekteskap. Ifølge Nygård (1997) hadde fosterfaren rett til å velge ektemann til sin fosterdatter.¹⁵⁹ På denne måten ble fosterfaren og ektemannen til fosterdatteren måger og pliktige til å støtte hverandre. Jeg har ikke funnet noe i kildene som tyder på at dette var normen. Nygård benytter *Hønse-Tores saga* som et eksemplet på at fosterfaren giftet bort fosterdatteren, men denne historien viser egentlig at dette *ikke* var vanlig. Etter at Blund-Kjetil var blitt brent ned med huset av Hønse-Tore og fulget hans, ønsket Herstein å hevne sin far, og sammen

---

¹⁵⁵ Soga om laksdølane: Kap 51-56

¹⁵⁶ *Grágás*: K§

¹⁵⁷ Soga om Røykdølane: Kap 4, Egilssoga: Kap 35 Sturlunga saga I-II, Soga om laksdølane: Kap 72, Njálssoga, Soga om Hønse-Tore: Kap 11, Soga om Gunnlaug Ormstunge: s6

¹⁵⁸ Magnúsdottir (2001): s 59-70

¹⁵⁹ Nygård (1997): s14

med sin fosterfar la de en plan for hvordan de kunne få stevnet de ansvarlige fram for tinget. Først fikk de med seg Gunnar Livvson som hadde en datter til oppfostring hos høvdingen Tord Gjelle. For å knytte Tord til saken ville Gunnar lure Tord til å være den som giftet bort datteren til Herstein, men Tord syntes ikke at dette var riktig og svarte: *"Nei, du skal sjølv festa dotter di."*¹⁶⁰ Svaret viser at dette ikke var vanlig og at det var faren som selv skulle gifte bort sin egen datter. Gunnar fikk allikevel overtalt Tord til å være den som festet fosterdatteren til Herstein. Først etter å ha inngått denne avtalen ble Tord fortalt om drapet på Blund-Kjetil, og han ble ikke glad da han forstod hensikten med giftemålet. Gunnar fortalte Tord at: *"[...] og no er du skyldig til å stø mågen din, liksom vi er skyldige til å stø deg."*¹⁶¹ Historien viser at fosterfaren ikke ble oppfattet som den som skulle gifte bort datteren så lenge faren var i livet, men dersom han gjorde det ble de måger på lik linje med de biologiske familiene.

Kvinnernes samfunnsposisjon i middelalderen gjorde at det var mannen som tok de viktige beslutningene som angikk saker som ekteskap og fostring. Melkorka var misfornøyd med farens valg av fosterfar til hennes sønn og kona til Holmangs-Berse ville ikke ha noen fostersønn, men disse fostringsavtalene ble det allikevel noe av. I *Færøyingesaga* lar mannen det være opp til kona om hun vil sende sønnen til fostring.¹⁶² Selv om kvinnernes ønsker ble tatt i betraktning var det fortsatt mannen som til sist tok avgjørelsen. Først når konene ble enker kunne de selv ta slike avgjørelser. Dersom ektemannen døde kunne kvinnen overta de fleste av hans oppgaver, og inntil hun fikk en ny ektemann ble hun selv nesten for en mann å regne.¹⁶³ Det er flere eksempler på at enker tok til seg fosterbarn, men i alle disse tilfellene er hun også bestemoren til barna.¹⁶⁴ Disse eksemplene er derfor mer tegn på trøst og hjelp til enken enn at hun spiller en politisk rolle. En enke kunne også sende sitt barn til fostring, slik som Gudrun Osvisdotter. Hun benyttet fostring på en bevisst måte for å knytte til seg støttespillere.¹⁶⁵ Lovene viser også at kvinnen overtok mannens rolle dersom han døde. *"If one or the other of them dies, foster-father or foster-mother, the one of them still alive*

---

¹⁶⁰ Soga om Hønse-Tore: Kap 11

¹⁶¹ Ibid

¹⁶² Færøyingesaga: Kap 55

¹⁶³ Sigurdsson (2008): s21

¹⁶⁴ Viga-Glums saga: Kap 12, Njálssoga: Kap 129, Soga om laksdølane: Kap 72

¹⁶⁵ Se ovenfor

has the right to keep the child with those resources wich then remain."¹⁶⁶ Ifølge loven hadde kvinnen rett til å beholde fosterbarnet og overtok dermed alliansen med faren.

I det norske lov materialet blir det norrøne begrepet "*fóstri*" brukt om forholdet mellom fosterfar og fostersønn, mens begrepene for fostermor og fosterdatter neglisjeres med andre ord. I *Grágás* benyttes derimot både den maskuline- (*fóstri*) og feminine (*fóstra*) versjonen av substantivet.¹⁶⁷ Dette indikerer en viktig forskjell mellom Island og Norge i forhold til kvinnes juridiske posisjon i denne perioden. Likestillingen kan tyde på at de islandske slektskapsbåndene var enda løsere enn i Norge, og løse slektskapsbånd er et av de mest fremtredende kjennetegnene på et bilateralt slektssystem. Både språket og det at kvinner ble regnet som juridisk forsvarlige personer i forbindelser med fostringsavtaler tyder på at kvinnens posisjon var sterkere på Island enn i Norge.

Arv og miljø

*"[...]for fjerdeparten har ein etter fosterfaren, blir det sagt."*¹⁶⁸

- *Njálssoga*

Overskriften for denne delen av kapittelet kan være misvisende. Om det er den genetiske arven eller miljøet rundt som har mest å si for personlighetsutviklingen er ikke et problem jeg vil drøfte i denne oppgaven. Derimot er jeg interessert i hva menneskene i det norrøne samfunnet tenkte omkring dette temaet, og om dette var noe de vektla og tok hensyn til når de sendte sine barn til fostring. Som nevnt ovenfor var det å sende et barn til fostring ikke synonymt med å si i fra seg kontakten med sitt eget avkom. Ettersom barnet fortsatt var en viktig del av frendskapet kunne foreldrene derfor ikke ha vært helt likegyldig til barnets personlighetsutvikling. For å svare på dette spørsmålet er man nødt til å drøfte det islandske synet på fostringspraksisen.

Fostringspraksisen kan ses på som et tegn på foreldres manglende følelser ovenfor sine egne barn, men som jeg har vist ovenfor var ikke dette nødvendigvis tilfelle. Det finnes

---

¹⁶⁶ Gragas II: K§141

¹⁶⁷ Høgset (1995): s84

¹⁶⁸ Njálssoga: Kap 42

også flere andre eksempler på kjærlighet mellom barn og foreldre.¹⁶⁹ Allikevel lot de seg skille fra sine barn. Praksisen må derfor ha blitt sett på som et gode for samfunnet totalt, og foreldrenes personlige følelser måtte underordnes for samfunnets skyld. Et annet eksempel på dette kan være barneutsettingen.¹⁷⁰ Ifølge Bagge (1991) hadde menneskene i middelalderen evne til å styre følelsene på måter vi ikke mester i dag. For eksempel reagerte på de smerte på en helt annen måte. Middelaldremenneskene var også ofte mindre rasjonelle (i vår tids forståelse av ordet) i sine politiske avgjørelser enn det vi er i dag.¹⁷¹ Et typisk eksempel er situasjoner som angikk æren, et abstrakt verdibegrep som de var villig til å dø for. I saker som angikk privatlivet var de *mer* rasjonelle. De var villige til å gi bort sine egne barn for å oppnå støtte og valget av ektemake ble som oftest gjort av helt andre årsaker enn av kjærlighet (i hvert fall i forhold til den moderne oppfatningen av kjærlighet).

Boswell (1990) har et negativt syn på fostringspraksisen. Han mener at den var en måte for foreldrene å kvitte seg med barnet på, og at de på denne måten sørget for at de selv slapp å fostre det opp. Han hevder at det samtidig eksisterte en idé om at fostring var det beste for barnet, og at de på denne måten rettferdiggjorde bortsendingen.¹⁷² I sin bok tar Boswell hovedsaklig for seg temaer som angår foreldresvikt i europeisk middelalder. Hans ekspertise ligger først og fremst i de mer sentraleuropeiske kildene, så når Boswell tar for seg fostringspraksisen på Island befinner han seg utenfor sitt ekspertområde. Det er god grunn til å hevde at han tar feil angående den islandske fostringspraksisen. Det er ingenting i de islandske kildene som tyder på at foreldrene ønsket å kvitte seg med barna. Dessuten var det mange som før eller senere påtok seg å fostre andres barn, og ettersom de selv tok inn fosterbarn ble de ikke kvitt et slikt ansvar. Det kan tyde på at de ikke hadde et så negativt syn på det å ha ansvaret for barn.

Skal man tolke etter lovene tyder de på at foreldrene ikke ble ansett av samfunnet som de som nødvendigvis skulle ta seg av barnet. At barnet var farens eiendom og at han var den som hadde det økonomiske ansvaret ville med andre ord føre til, om en går fram etter lovene, at det nyfødte barnet til en kvinne som ikke bodde med faren, ble tatt fra moren og ført til faren. Var faren en trell uten egne midler var det husbonden til

---

¹⁶⁹ Mundal (1988): s18

¹⁷⁰ Mundal (1988): s18

¹⁷¹ Grove (1993): s69

¹⁷² Boswell (1990): s359-360

barnefaren, og ikke husbonden til barnemora som hadde ansvaret. I slike tilfeller kunne det nyfødte barnet tas vekk fra moren, noe som tyder på at samfunnet ikke så på moren som den som absolutt eller helst skulle ta seg av barnet. På en annen side kan man si at lovene neppe var laget for barnets eget beste.¹⁷³ Fostringspraksisen kan videre være et tegn på at de anså barneoppdragelsen som en veldig viktig oppgave, og at de ikke nødvendigvis anså seg selv som den som var best egnet til å utføre den. De overlot den derfor til personer som de aktet og stolte på, og kanskje til personer som hadde utført oppgaven med hell før, som deres egne mødre. Det var i hvert fall slik at de ikke så på seg selv som de *eneste* som var i stand til å gi barna en skikkelig oppdragelse. Ettersom det norrøne samfunnet var et mye mindre spesialisert samfunn enn i dag var jo også kravet til den som skulle lære opp barnet mindre.

Goody (1983) hevder at det eksisterte et syn i middelalderen om at fostring var for barnets eget beste, og at de på denne måten legitimerte fostringen.¹⁷⁴ Dette stemmer med noen tilfeller. Moren til Sigmund i *Færøyingsaga* ville ikke at sønnen skulle gå glipp av en fostring hos Trond i gata.¹⁷⁵ Både Eidr i sagaen om *Tord Hredes saga* og Hoskuld i *Njålssaga* ønsket selv fostringen fordi de anså det for å være til det beste for seg selv.¹⁷⁶ I *Gisle Surssons saga* etterlot foreldrene til Are Sursson ham hos sine fosterforeldre i Norge mens de selv dro til Island.¹⁷⁷ Ettersom at de befant seg i hvert sitt land var ikke alliansen lenger noen grunn til å fortsette fostringen av Are, så hvorfor lot foreldrene sønnen sin bli igjen? Som vi har sett i lovene var fostringsavtalen vanskelig å bryte etter at den var inngått. Å bryte den kan også ha blitt sett på som mindre ærefult og respektløst. Det kan i tillegg tyde på at fostringen var mer absorberende og at avgjørelsen derfor ikke lå i foreldrenes hender. Ved å la Are bli igjen oppnådde både foreldrene og Are fordeler. For foreldrene var det én mindre økonomisk ballast når de skulle starte et nytt liv på Island. Det ser heller ikke ut til at Are fikk arv etter faren, fostringen var derfor en fordel for hans to brødre. For Are sin del ga fostringen ham fordeler fordi fosterfaren var en norsk høvding, noe som ga ham gode kontakter og muligheter for fremtiden.

---

¹⁷³ Mundal (1988): s21

¹⁷⁴ Goody (1983): s68-69

¹⁷⁵ Færøyingesaga: Kap 50

¹⁷⁶ Thord Hredes saga: Kap 3, Njålssoga: Kap 94

¹⁷⁷ Soga om Gisle Sursson: Kap 2

Samtidig viser flere av fostringsavtalene at fedrene ikke tok hensyn til barnet, men satte sine egne økonomiske motiver først.¹⁷⁸ For å unngå skruppelløs fostring av barn på grunn av politiske og økonomiske motiver hadde det norrøne samfunnet sine egne motvirkende funksjoner. Da Berse fortalte sin kone om sine barnefostringsplaner svarte hun at Berses ikke ville få økt sin heder av den grunn;¹⁷⁹ da Melkorka fikk vite at sønnen hennes skulle fostres opp av Tord Godde tok hun det ille opp, og klagde til mannen at det var en alt for "ring" fostring;¹⁸⁰ i *Soga om røykdølane* ble Vemund spurt hvorfor han godtok fostring av slik en "skitleg fyr";¹⁸¹ og Arngrim var opptatt av at æren hans kunne minske dersom Hønse-Tore fikk fostre sønnen hans.¹⁸² Hvem som var fosterbarn eller fosterfar var ikke bare en sak mellom de involverte, det var noe som ble lagt merke til av andre. Man kan derfor si at fostring hang sammen med ære, og man ville derfor unngå en fostringsavtale som ville føre til at æren minsket. Far og sønn risikerte å miste ære dersom fosterfaren var for dårlig, og det samme gjaldt for fosterfaren dersom han påtok seg fostring av noen som hadde mye lavere status enn ham selv. Vi kan derfor forstå hvorfor Arngrim gode var skeptisk til å la en så lite ansett mann som Hønse-Tore fostre sin sønn. Siden partene i en fostringsavtale ble en del av et fiktivt slektskap, kunne en dårlig fostringsavtale påføre ætten skam. Ettersom støtte og ære var en del av fostringen ville det ikke gitt noen mening å fostre sønnen til noen med mye lavere status.

I *Laksdølasaga* ønsket Olav På å fostre sin halvbrors sønn for at de skulle bli bedre venner. For å gjøre halvbroren fornøyd la han til "*for den blir alltid kalla mindre mann, som fostrar annanmanns barn.*"¹⁸³ Et lignende utsagn finnes i Snorres kongesagaer.¹⁸⁴ Dette har fått flere til å hevde at fosterfaren alltid hadde lavere status enn den biologiske faren.¹⁸⁵ Spørsmålet er om forfatteren her virkelig tar i bruk et gammelt ordtak, eller om dette bare var oppdiktning basert på hans egen oppfatning av barnepass og fostring. Da Harald hårfagre fikk et sverd i gave av den engelske kongen ble han sint fordi det symboliserte at han stod under giveren. Han sendte derfor sin sønn til den engelske

---

¹⁷⁸ For eksempel Hønse-Tores fostring av goden Arngrims sønn.

¹⁷⁹ Kormaks saga: Kap 16

¹⁸⁰ Soga om laksdølane: Kap 16

¹⁸¹ Soga om røykdølane: Kap 4

¹⁸² Soga om Hønse-Tore: Kap 2

¹⁸³ Soga om laksdølane: Kap 27

¹⁸⁴ Snorres kongesagaer: Sagaen om Harald Hårfagre: Kap 40

¹⁸⁵ Miller (1990): s121-124, Hastrup (1985): fn s98 og kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder.

kongen og fikk lurt ham til å bli fosterfar til sønnen.¹⁸⁶ Historien kan nærmest ses på som propaganda for det norske kongehuset gjennom at forfatteren vil vise hvor kløktig kongen var. I virkeligheten kan fostringen ha vært et forsøk på å binde kongehusene sammen i en allianse. Det kan også tenkes at Harald var bevisst fordelene kristendommen kunne bringe en konge, og at han derfor ønsket å sende sin sønn til det kristne landet.¹⁸⁷ Etter historien ble den engelske kongen sint og ville drepe sin nye fostersønn, men kongen lot Håkon vokse opp hos seg og senere tok Håkon navn etter ham. Ville den engelske kongen virkelig ha latt Håkon leve og på den måten være et symbol på at han stod under den norske kongen? Sagalitteraturen gir flere eksempler på at en fosterfar ikke nødvendigvis hadde lavere status enn faren. I *Hønse-Tores saga* trengte de fosterfarens hjelp nettopp fordi han var mektigere enn faren.¹⁸⁸ Dersom sitatet ovenfor virkelig var et gammelt ordtak og normen var at fosterfaren hadde lavere status enn faren så hadde ikke forfatteren av *Hønse-Tores saga* fått dette med seg. En forfatter som hadde det var han som skrev *Laksdølasaga* der sitatet er hentet fra, men i den samme sagaen fostret Snorre gode et barn med lavere status enn ham selv, han fostret til og med barn for en kvinne.¹⁸⁹

Ved å la andre stå for barneoppdragelsen mistet foreldrene muligheten til å påvirke barnets personlighet. Hvis fosterforeldrene ikke hadde de samme kvalitetene som foreldrene kan man tenke seg at barnet ikke ville utvikle seg til å bli den personen det hadde potensialet til å bli. Med andre ord, tok de fosterfamiliens status i betraktning? Svaret kan være at middelalderens mennesker hadde god tro på at arven fra foreldrene hadde mer å si enn forholdene under oppveksten. I *Sturlunga saga* finnes en historie som viser hvordan man trodde at det genetiske opphavet (uten at de hadde hørt om genteori selvsagt) ville triumfere over oppvekstvilkårene. Mens kongen Hjör Hálfrson var utenlands fødte dronningen to gutter. Tvillingene var ifølge historien "*extraordinarily big and both hideously ugly in appearance*,"¹⁹⁰ men det verste med deres stygghet var at ingen hadde sett noen barn med så mørk hud. Dronningen brydde seg lite om sønnene og hun holdt dem ikke særlig kjær. Hos dronningen var det en trell som fødte en gutt på samme tid som tvillingene ble født. Trellens sønn var vakker utenom det

---

¹⁸⁶ Se ovenfor.

¹⁸⁷ Sigurdsson (2008): s70

¹⁸⁸ Soga om Hønse-Tore: Kap 8-12

¹⁸⁹ Soga om laksdølane: Kap 36

¹⁹⁰ Sturlunga saga II: The tale of Geirmund heljarskin: Kap 1

vanlige, og dronningen syntes hun aldri hadde sett et så vakkert barn. Hun krevde derfor at de skulle bytte barn. Hun latet som at hun var moren til det vakre barnet og ga det navnet Leif. Tvillingene vokste deretter opp som trellebarn. Ingen andre fikk vite om dette byttet. En dag holdt kongen bankett, og mens underholdningen pågikk satt Leif på høysetet og lekte med en gullring. Tvillingene bestemte seg for å ta ringen fra Leif, men da de tok ringen begynte han å gråte. Tvillingene lo og ertet Leif for gråtingen og dyttet ham ned fra høysetet. Alle forstod nå hva som hadde skjedd og dronningen måtte innrømme at hun hadde byttet barn med trelle. Etter dette ble tvillingene oppdratt som kongssønner.¹⁹¹ Fortellingen om kong Sverre er en lignende historie. Mundal (1988) hevder at foreldrene hadde få innvendinger imot å la barna sine vokse opp hos personer med lavere status fordi at de skilte mellom en persons status og deres personlige egenskaper.¹⁹²

Også i *Njálssoga* kommer forfatteren med noe som skulle være et gammelt ordtak. Da fosterfaren til Skarphedin ble angrepet av tre menn ønsket han en rettferdigkamp mot bare den ene av dem, men det ville ikke overfallsmennene ha noe av og svarte *”vi skal no ha den føremonnen at vi er fleire. Men det er ikkje underleg at Skarphedin er mykje til kar, for fjerdeparten har ein etter fosterfaren, blir det sagt.”*¹⁹³ Alle tre gikk deretter på Tord og drepte ham. Dersom vi godtar ordtakinget, viser det at man ikke trodde at personligheten ble upåvirket av fostringen, men også at arven fra foreldrene var det mest avgjørende. Foreldrene kunne med andre ord trygt sende barnet til fostring uten å engste seg for at dets personlige egenskaper skulle bli forringet.

Avslutning

Forklaringen til fostringspraksisen ligger i fristatens samfunnsstruktur der man var nødt til å inngå personlige allianser for å oppnå vern og støtte. Fostringsallianser var en av de viktigste måtene å oppnå dette på og var noe begge parter tjente på. Personer kunne gjennom fostring få fordeler, støtte og tjenester som de ikke var i stand til å utføre selv. Fostringspraksisen må derfor ses på som en viktig del av det islandske samfunnet.

---

¹⁹¹ Sturlunga saga II: The tale of Geirmund heljarskin: Kap 1-2

¹⁹² Mundal (1988)

¹⁹³ Njálssoga: Kap 42

På grunn av at fostringsperioden var så lang må langvarig vennskap ha vært formålet med avtalene. En fostringsavtale skapte langvarige og forpliktende bånd mellom mennesker og derfor måtte man være nøye med hvem man ville inngå en slik avtale med. *Sagaen om Hønse-Tore* kan nærmest leses som en eneste lang advarsel om hvem man inngikk fostringsavtale med. For Arngrim gode skapte Hønse-Tore mye problemer. Hønse-Tore utnyttet sin nye posisjon til å komme i kontakt med Arngims venner og fikk de til å stevne fienden hans. Selv om Arngim ikke ville hjelpe til ble han til slutt dømt fredløs for innebrenningen av Blund-Kjetil, en hendelse som Hønse-Tore stod bak. I den samme historien ble også Tord Gjelle lurt inn i en konflikt av faren til sin fosterdatter. Selv om fostringsavtalene var ment til å binde sammen faren og fosterfaren ble det også skapt sterke bånd mellom fosterbarnet og fosterfamilien. Fostring hadde dermed også positive sider for barnet ved at det fikk et utvidet nettverk av støttespillere både under og etter at fostringsperioden var over, men selv om barnet hadde mange av de samme funksjonene som andre slektsmedlemmer, ble det aldri et fullverdig medlem av slekten. På overflaten var barnets verdi inntil det ble myndig først og fremst knyttet til dets stilling som bindeledd mellom to parter. Selve fostringsperioden var en tid der det ble skapt bånd mellom barnet og fosterfamilien. Etter hvert som barnet vokste til og ble kampdyktig endret hans rolle seg og fostersønnen ble sett på som en verdifull støttespiller dersom det skulle oppstå konflikter. Som jeg allerede har nevnt holdt de kontakten etter fostringsperioden var over. Vennskapet ble holdt i livet på lik linje med andre vennskap ved at de holdt gjestebud og ga hverandre gode gaver. Det er også flere eksempler på at fostersønnen giftet seg med sin fostersøster, og på den måten ble knyttet enda nærmere familien.¹⁹⁴

Den frivillige fostringen kan deles inn i tre underkategorier avhengig av statusforskjellen mellom faren og fosterfaren. Intensjonen bak fostringsavtalene var forskjellige og kan ofte knyttes til fostringskategorien, men uavhengig av den opprinnelige intensjonen skapte fostringen langvarige forpliktende relasjoner. Kapittelet har vist at relasjonen mellom de som var involvert i en fostringsavtale ofte var avhengig av hvilken kategori det er snakk om. Forholdet mellom barn og voksne har vært et mye diskutert tema i historieforskningen, og fokuset på fostring kan bidra til denne debatten. Fostringspraksisen kan tyde på at barn ikke hadde så stor verdi, men

---

¹⁹⁴ Eyrbyggjasaga og færøyingenenes saga

det at foreldrene sendte vekk sine barn trenger ikke nødvendigvis være et bevis på at man ikke brydde seg om barna. Det viser imidlertid at behovet for støtte og beskyttelse var viktigere enn kontakten med sitt eget barn. Fostringstilfellene i dette kapitlet tyder på at fosterfaren ønsket å ta imot barnet og de tyder på at forholdet mellom barnet og fosterforeldrene var godt. Derfor kan det ikke ha vært et utelukkende negativt syn på barneoppdragelse.

Dette kapitlet har omhandlet fostringsavtaler som hadde til hensikt å knytte mennesker sammen. I de neste to kapitlene skal jeg gjøre rede for to former for fostring som hadde andre formål. Spørsmålet er om de ble det oppfattet som det samme av menneskene i fristaten, og om det er riktig å skille de fra hverandre som forskjellige former for fostring?

"Tord var ein stor og sterk mann og hadde hatt alle sønene til Njål til oppfostring"¹⁹⁵

- Njålssoga

I de islandske sagaene støter vi på barn som har en fosterfar eller fostermor, men som samtidig vokste opp på gården hos sine foreldre. Denne formen for fostring har derfor fått navnet *hjemmefostring*.¹⁹⁶ Hjemmefostring er ikke noe som blir behandlet for seg selv i *Grágás*, men selv om lovverket ikke har gitt praksisen en egen status gir eksemplene i sagaene et bilde av hjemmefostringspraksisen som noe annet enn de to andre formene for fostring. Hvis man vender seg til sagaene viser de at hjemmefostring skilte seg fra pliktfostring og frivillig fostring både i form og funksjon. Samtidig hadde relasjonen mellom fosterfaren/moren og fosterbarnet mange likhetstrekk med den frivillige fostringen. I dette kapittelet skal jeg gjøre rede for særtrekk ved hjemmefostring og hvorfor man benyttet seg av den.

Husfolkets oppgave

Barn som ble fostret bort i et annet hushold fikk vanligvis et nytt sett med fosterforeldre, mens de barna som ble fostret opp hjemme måtte nøye seg med å enten ha en fosterfar eller en fostermor. Jeg skal ikke avvise at noen foreldre engasjerte to personer fordi at de så verdien i å samtidig ha både en fostermor og en fosterfar, men jeg har ikke funnet noen eksempler i kildene på at barn som ble fostret opp hjemme fikk et helt sett med fosterforeldre. Hovedoppgaven til fosterfaren/moren av barn som vokste opp hjemme var det daglige tilsynet av barnet. To personer til å utføre denne oppgaven ville derfor vært overflødig. Fosterfaren/moren var som regel en trell eller arbeider som var tilknyttet husholdet og stod under husbondens *grid*.¹⁹⁷ Oppfostrerrollen var derfor en

---

¹⁹⁵ Njålssoga: Kap 39

¹⁹⁶ Nygård (1995): s10 (egentlig kaller hun det heimefostring)

¹⁹⁷ Grid: Beskyttelse, fred

jobb en person i utgangspunktet fikk tildelt, og ikke nødvendigvis ønsket seg. Siden de ufrie ikke kunne gifte seg,¹⁹⁸ fikk heller ikke barnet automatisk en fosterfar samtidig som en trell ble utnevnt til fostermor og omvendt. Det er mulig at sønner og døtre fikk tildelt fosterfar eller fostermor avhengig av kjønn. Alle fire sønnene til Njål hadde samme fosterfar, men hvem som fostret opp døtrene hans får vi ikke vite noe om.¹⁹⁹ Det ser ut som at valget var avhengig av hva eller hvem man hadde til rådighet. Valget av hvem som skulle ha jobben som fosterfar/mor ble ikke nødvendigvis gjort på bakgrunn av kjønn. Kormaks Øgmundarsson og Egil Skallagrimsson hadde begge fostermødre, og Hallgjerd Hoskuldsdotter hadde en fosterfar.²⁰⁰ Det kan tenkes at ettersom at jobben "bare var barnepass" var de kanskje ikke like nøye på hvem som fikk jobben. Til tider kan det se ut som at faren måtte nøye seg med å utnevne den han hadde for hånden. Viga Glum engasjerte en som blir omtalt som "langfingret" til fosterfarsrollen for sin sønn Vigfus.²⁰¹ Hallgjerd Hoskuldsdotters fosterfar hadde drept mange uten å gi bøter til noen, og det *"vart sagt at han var ikkje den som kunne betra lynnet til Hallgjerd."*²⁰² I *Kormaks saga* har Kormaks en noe mislikt trolldomskyndig spåkone som fostermor.²⁰³ Om de ikke hadde eksplisitte negative personlige egenskaper var de alle fra de lavere sosiale lag. I kildene der vi finner eksempler på barn som ble fostret opp hjemme var fosterforeldrene enten huskarer,²⁰⁴ frigitte treller,²⁰⁵ eller treller.²⁰⁶ Disse personene hadde lav status i det norrøne samfunnet og ble ansett som personer med iboende negative egenskaper.²⁰⁷

En praktisk og en samfunnsmessig forklaring

Hjemmefostring kan forklares ut fra et praktisk og et samfunnsmessig synspunkt.²⁰⁸ Det praktiske synspunktet var at fostringen frigjorde foreldrene til å jobbe med det de selv ville. Det samfunnsmessige synspunktet henger sammen med prestisje.

---

¹⁹⁸ Sigurdsson (2008): s19

¹⁹⁹ Njålssoga: Kap 9

²⁰⁰ Kormaks saga: Kap 22, Egil Skallagrimssons saga: s94, Njålssoga: Kap 11

²⁰¹ Viga Glums saga: Kap 17

²⁰² Njåls saga: Kap 9

²⁰³ Kormaks saga: Kap 22

²⁰⁴ Håvard Isafjordings saga: kap 9, og Njålssoga: Kap 9

²⁰⁵ Viga Glums saga: Kap 17 og Njålssoga: Kap 39

²⁰⁶ Kormaks saga, Laksdøla saga: s63, Egil Skallagrimssons saga: s94

²⁰⁷ Bagge (2005): s19-21 og Sigurdsson (2008): s19-33. De ble ansett som feige, stygge, sladrete, uærlige og så videre.

²⁰⁸ Nygård (1997): s33

Ved å få noen andre til utføre det daglige tilsynet av barnet kunne foreldrene bruke tiden på det de selv ønsket å gjøre. Faren måtte kanskje ta hånd om godordet, dra i viking eller handelsreiser, eller han ønsket kanskje rett og slett å drive med vanlig gårdsbruk. Samtidig var moren opptatt med sitt arbeide. For det andre kunne man ansette en fosterfar/mor til å lære opp barnet i ulike sysler. Helt tilbake til antikken finner man tradisjoner der en fostrer tok på seg ansvaret som *"source of introduction."*²⁰⁹ Hadde man mulighet kunne man engasjere noen til å lære opp barnet i det man mente det hadde behov for å lære, eller engasjere en person fordi han eller hun hadde gode personlige egenskaper man ønsket at barnet skulle erverve. At Hallgjerds fosterfar blir omtalt som en som ikke kan bedre lynnet hennes impliserer at dette normalt ville vært et ønske. Sønner til Glum *"[...] skiller seg fra sin bror Mår, som er stille og sindig, Vigfus var selvrådig, ram av krefter og modig"*.²¹⁰ I sagaen blir Hallvard kun nevnt som fosterfaren til Vigfus, og ikke broren. Hallvard passet kanskje ikke som fosterfar til Mår. Hvis man skal tro sagaene mente man i det norrøne samfunnet at en persons karaktertrekk viste seg klart allerede fra tidlig barndom av. Dette kommer for eksempel til uttrykk i historien om da Olav Haraldsson var på besøk hos sin mor og stefar, og hun viste ham sine tre yngre halvbrødre.²¹¹

*Kongen satte Guttorm, bror sin, på det ene kneet, og på det andre satte han den andre broren, Halvdan. Kongen så på guttene, han rynket brynene og så bistert på dem. Da tok guttene til å sutre. Så bar Åsta den yngste sønnen sin som het Harald, til ham, han var tre år gammel. Kongen rynket brynene til ham, men han bare så opp på ham; da tok kongen gutten i håret og lugget ham, gutten tok kongen i hakeskjegget og drog til. Da sa kongen: "Du kommer til å bli hevngjerrig frende".*²¹²

Dagen etter observerte han guttene mens de lekte. Mens brødrene til Harald lekte at de hadde gård og husdyr, lekte Harald med trefliser i et vann som skulle forestille krigsskip. Olav kalte til seg guttene og spurte så hva de ville eie mest av. De to eldre guttene svarte

---

²⁰⁹ Cróinín (1995): s178

²¹⁰ Viga Glums saga: Kap 17

²¹¹ Dette er et norsk eksempel. Grunnen til at jeg har tatt det med her er at dette trolig var et generelt norrønt syn

²¹² Snorres kongesagaer: Olav den helliges saga: s265

at de ville ha store åkre og mange kuer. Deres største ønske var å bli storbønder slik som deres far. Så spurte Olav hva Harald ønsket seg mest:

"Karer", sa han. Kongen svarte: "Hvor mange vil du ha?" "Jeg vil ha så mange at de kunne ete opp alle kuene til Halvdan, bror min, i ett mål." Kongen lo og sa til Åsta: "Her før du nok opp en konge, mor".²¹³

Harald vokste senere opp til å bli Harald Hardråde. Forfatteren bruker denne historien for å vise at Harald allerede fra barndommen av hadde det som skulle til for å bli konge. Leserne ville ikke trodd på historien eller gitt dem mening dersom de ikke trodde at barnets fremtid kunne vise seg allerede fra tidlig alder av. Nå sier ikke kildene noe om de hadde fosterforeldre hjemme på gården, men hvis de skulle hatt det ville kanskje de to eldste brødrene fått en med kunnskap om gårdsdrift som fosterfar, slik at de kunne lære alt som de trengte om husdyrshold og åkerdrift. Harald ville nok heller fått en fosterfar som kunne lære ham sverdferdigheter og lignende krigerkunst. Sønnene til Njål hadde en fosterfar som kunne kunsten å slåss. Njål gikk selv for å ha ett av de klokere hodene i sin levetid, så på den fronten var opplæringen kanskje dekket, men ettersom at vold var en del av hverdagen i fristaten var det bra å ha en slagkraftig fosterfar som kunne lære sønnene å kjempe.²¹⁴

Sagaene tyder på at det å arbeide med gårdsdrift var noe som selv menn fra de øverste sosiale lagene måtte utføre. I det norrøne samfunnet måtte som sagt de aller fleste bedrive en eller annen form for fysisk arbeid, og det ble ikke sett på som noe hinder for å oppnå verdslig makt.²¹⁵ For eksempel var Sigurd Syr, stefaren til Olav Haraldsson, en storbonde og en maktfaktor Olav trengte i det politiske spillet.²¹⁶ De færreste hadde ressursene til la alt arbeide tilfalle noen andre. Det å leie inn arbeidskraft til barnepass ser ut til å ha vært en skikk som kun det øverste sosiale lag i samfunnet hadde råd til. Det var trolig bare de som hadde ressurser nok til å frigjøre noen til dette arbeidet. Vanlige bønder måtte derfor stå for det daglige tilsynet av barna selv, noe som naturlig nok medførte at barna for det meste ble overlatt til seg selv. Ifølge Barbara Hanawalt (1986) ble barn på den engelske landsbygda i middelalderen ofte overlatt til seg selv

---

²¹³ Snorres kongesagaer: Olav den helliges saga: s266

²¹⁴ Njålssoga: Kap 41-42

²¹⁵ Sigurdsson (2008): s195-197

²¹⁶ Bagge (2005): s198

mens foreldrene arbeidet, noe som gjerne førte til ulykker. Hun hevder at det å forlate barn til seg selv ble ansett som forkastelig, og at de gjorde sitt ypperste for å skaffe barnevakter mens de var opptatt med arbeidet.²¹⁷ I det norrøne samfunnet var man nok også klar over de skadelige konsekvensene som kunne oppstå dersom man lot et barn leke uforhindret rundt omkring. En løsning på problemet får vi høre om i *Gisle Surssons saga*. Der møter vi en underlig karakter mens Gisle søker flukt hos sin venn Ingjald. Ingjald hadde en sønn som ut i fra beskrivelsene sannsynligvis var psykisk utviklingshemmet. Han blir beskrevet som "*så tullede som ein kan få tenkt seg, og galen.*" Sønnen blir også sammenlignet med et troll, og folk kalte ham bare Ingjaldstullingen. Han stod bundet fast til en stein ute på gården, hvor han tilbrakte dagene med å spise gress.²¹⁸ Dette var nok ikke den vanlige måten å behandle et barn man selv ikke hadde tid til å passe på.

At hjemmefostring ble praktisert av de mektigste i samfunnet hang også sammen med prestisje. "Å vise seg fram" var måten man skaffet seg selv et godt omdømme på, og det var flere måter å gjøre det på. Den ene måten var å vise fram sine medfødte egenskaper som styrke i kamp, djervhet, skjønnhet og klokskap. Den andre måten var vise hvor mektig man var gjennom å vise fram sine økonomiske ressurser. Da som nå var de fleste opptatt av sitt utseende, og det skapte beundring dersom man viste seg fram for bøndene i sine fineste klær og smykker. For å skaffe seg nye venner og beholde sine gamle var det vanlig å holde gilde og gi gaver. Ved å fremstå som rik og *vennesæl* skapte man en maktbase som flere ville tilhøre.²¹⁹ Ved å ansette noen til å gjøre en jobb som alle andre måtte ta hånd om selv, signaliserte man ovenfor andre at man hadde nok penger til å ansette noen til å se til barna. Å beholde barna hjemme på gården sendte også ut et annet signal: At faren hadde såpass godt kontaktnettverk fra før av at han ikke trengte å sende bort barna for å knyte allianser slik mange andre gjorde. Nygård (1997) ser på disse to argumentene som grunnen til at foreldrene beholdt barna hjemme.²²⁰ Etter min mening gir hjemmefostringen også uttrykk for et ønske om å beholde sine barn hjemme av rent kjærlige årsaker. Det kan virke litt søkt dersom faren kun beholdt barnet hjemme som et middel til å manipulere den offentlige opinion av seg selv. Det

---

²¹⁷ Grove (1993): s102

²¹⁸ Soga om Gisle Sursson: s48

²¹⁹ Bagge (2005): s37-69

²²⁰ Nygård (1997): s33-34

følelsmessige båndet mellom barn og foreldre har vært offer for debatt helt siden Philippe Ariés tok opp temaet på sekstitallet. Jeg har ikke tenkt til å gå nærmere inn på dette temaet i dette kapittelet, men nøyer meg med oppsummeringen til Jon Vidar Sigurdsson (2008):

Konklusjonen på diskusjonen av dette temaet er i hovedtrekk den at forskere mener at foreldre i middelalderen var glade i barna sine, men de hevder samtidig at forholdet mellom foreldre og barn slett ikke kan sammenlignes med dagens. Det ser også ut til å være en viss enighet om at kjærlighet mellom foreldre og barn ikke er historisk og kulturelt betinget.²²¹

For det andre var det i teorien en sammenheng mellom barnestell i seg selv og prestisje. Det er mange teorier angående holdningen til fysisk arbeid i middelalderen. Idealet for den verdslige og geistlige overklassen i Europa var å avstå fra fysisk arbeid.²²² Det som ga lavest prestisje var stell med barn og dyr. At det å se etter dyrene var ansett som smålig arbeid som de fra de laveste sosiale laget tok seg av kommer til uttrykk i *Njálssoga*. Da Glum ba Tjostolv om å bli med på sauesanking nektet han først og svarte: *"Forresten er det god nok grunn det at eg ikkje vil trø i spora etter trælane dine."*²²³ Jeg har ikke funnet noe direkte uttrykk for de sosiale holdningene til barnestell i mine kilder, men hvis Europa var idealet hersket det trolig samme holdninger til barnestell i det norrøne samfunnet. Hvis det ikke ble ansett som verdig overløt trolig de som kunne, barneoppdragelsen til treller og tjenestefolket. Bruk av en ammer var trolig vanlig blant overklassen. Det gammelnorske ordet for trellkvinne, *ambótt*, betyr opprinnelig amme eller barnepike.²²⁴ Dette kan tyde på at dersom man lot barnet bli fostret opp hjemme fikk det en fostermor allerede fra spedbarnsstadiet av. Når personer som Egil Skallgrímsson og Kormaks hadde en fostermor var trolig fosterrollen hovedsakelig tilknyttet de tidligste årene i livene deres. For eksempel hadde ikke Kormaks et veldig nært forhold til sin fostermor mens han var voksen.²²⁵

---

²²¹ Sigurdsson (2008): s195

²²² Nygård (1997): s33

²²³ *Njálssoga*: Kap 16

²²⁴ Bagge (2005): s27

²²⁵ Kormaks saga: Kap 22

Relasjonene i hjemmefostringen

Selv om husbonden og kona hans så ned på barnepass måtte ikke nødvendigvis tjenestefolket være negativt innstilt til jobben. Å få tildelt rollen som fostermor eller fosterfar kunne gi muligheter de ellers ikke ville fått. Treller og tjenestefolk hadde ikke lov til å gifte seg,²²⁶ og antageligvis var det svært vanskelig for dem å få et barn (med mindre det var med husbonden). Å få ansvaret for et barn var kanskje det nærmeste de kom å bli foreldre. For det andre kunne båndet mellom dem bli til en fordel for dem på et senere tidspunkt. I *Njálssoga* og *Laksdølasoga* får vi inntrykk av at fosterfaren/moren kunne flytte med fosterbarnet sitt. Etter at Tjostolv ble jaget vekk fra gården dro han rett til fosterdatteren sin og ba om lov til å få være på gården hos henne og Glum. Selv om Hallgjerd visste at Tjostolv var en problemmaker skaffet hun ham husly. Til det svarte han: "*Det hadde eg no óg venta.*"²²⁷ I *Laksdølasaga* ville Melkorka gjerne at hennes sønn skulle ta med fostermoren hennes tilbake til Island. Da han kom tilbake ble hun lei seg fordi han ikke hadde tatt med fostermora på reisen fra Irland.²²⁸ Hvis fosterfaren/moren fikk bli med fosterbarnet sitt til det nye husholdet fikk han/hun sikkert en bedre tilværelse der enn i sitt forrige hjem. For det første var det et mer kjærlig bånd mellom dem, men det kan også hende at fosterbarnet følte de stod i gjeld til dem på et slags vis.

Det følelsemessige båndet i fosterrelasjonen kan illustreres gjennom reaksjonen til Melkorkas fostermor. Den som ble mest grepet av nyheten av at Olav, sønnen til Melkorka, ankom Irland var fostermora til Melkorka. Hun var på den tiden gammel og sengeliggende, men kom allikevel for å møte Olav ivrig etter å høre nytt om fosterdatteren sin, og hun begynte å gråte da Olav ga henne jærtegnene fra Melkorka.²²⁹ Det er tydelig at det var et godt forhold mellom fosterbarnet og fosterfaren/moren i hjemmefostringskategorien. Etymologien tyder også på at relasjonen i hjemmefostring bar mer preg av kjærlighet enn mellom fosterbarnet og fosterforeldrene i den frivillige fostringen. De mer uformelle begrepene *fóstri* og *fóstra* forekommer oftere i denne settingen enn i den frivillige fostringen. Der er de formelle begrepene *fóstrfadir* og *fóstrmodir* vanligere.²³⁰ Else Mundal (1988) hevder at fostringspraksisen var et gode for

---

²²⁶ Sigurdsson (2008): s19-20

²²⁷ *Njálssoga*: Kap 15

²²⁸ *Soga om laksdølane*: s63

²²⁹ *Soga om laksdølane*: s60

²³⁰ Nygård (1997): s17

barnet ettersom det fikk dobbelt opp med kjærlighet fra to sett med foreldre.²³¹ Det kan nok stemme, men dette var nok i større grad gjeldene for de som ble fostret opp hjemme enn for de som vokste opp på en annen gård.

Hjemmefostring skiller seg fra pliktfostring og frivillig fostring ved at autoriteten og formynderskapet i større grad ble værende hos foreldrene og ikke overført til fosterforeldrene. For det andre skiller fostringsformen seg fra den frivillige fostringen ved at den ikke bandt sammen foreldrene og fosterforeldrene i noen form for allianse. Forholdet mellom de to partene var mer profesjonelt der oppfostreren var ansatt av faren til å utføre en jobb. Jeg har allerede vist at båndet mellom barnet og oppfostreren så ut til å ha vært bra. Selv om hjemmefostring i likhet med pliktfostring i utgangspunktet var en form for plikt eller tvang som ble påført oppfostreren, kunne det seinere vise seg å være et gode for fosterfaren. I *Viga Glums saga* blir Hallvard, fosterfaren til Glums sønn Vigfus, stevnet for sauetyveri. Vigfus insisterte på at hans far skulle få ham frikjent, men Hallvard var ikke særlig vennsæl og Glum var lite villig til å bistå ham i retten: "*[D]u vet han er utro, og saken vil bli ilde omtykt, hvis nævningene frikjender ham.*"²³² Vigfus fikk allikevel overtalt sin far til å hjelpe ham og slik kom Hallvard seg ut av søksmålet.²³³ Glum mistet ære i saken og ville trolig ikke hjulpet ham dersom ikke sønnen hadde insistert på det. Ikke lenge etter stjal Hallvard på nytt, denne gangen en gris. Bård, som også stevnet ham sist, bestemte seg for å stevne Hallvard på nytt fordi "*nu vil ikke Glum berge ham fra kviden, for Vigfus voldte det, da han ble berget sidst, og nu er ikke han her i landet.*"²³⁴ Før stevningen tok til gikk Bård på Hallvard og hogget hodet av ham, og dro deretter rett til Glum og bydde ham selvdømme. Glum tok imot tilbudet og fikk en liten pengebot for drapet på Hallvard. Glum betalte selv for den stjalne sau og grisen. Slik gjenopprettet Glum æren han tapte etter at han hadde fått Hallvard frikjent. Båndet mellom Glum og Hallvard var hverken særlig godt eller bindende, og det ser ikke ut til at Glum tok seg nær av drapet på sin sønns fosterfar. For ham var æren viktigere. For Vigfus var det helt annerledes. Da han kom hjem ble han sint og oppsøkte straks Bård for å drepe ham.²³⁵ I dette eksempelet ser vi at Hallvard var tjent med rollen som fosterfar, slik fikk han en rettslig støtte han ellers ikke ville hatt, og

---

²³¹ Mundal (1988): s22

²³² Viga Glums saga: Kap 18

²³³ Viga Glums saga: Kap 17

²³⁴ Viga Glums saga: Kap 18

²³⁵ Viga Glums saga: Kap18 og Kap 19

han ble også hevnet i ettertid. Det kan tenkes at han var så sikker på å få denne hjelpen at han ikke hadde de samme kvalene med å stjele som man ellers ville hatt, fordi han ikke fryktet konsekvensene. Det som også er interessant er at Vigfus følte at han hadde hevnerett ovenfor sin fosterfar. Som vi så i det forrige kapittelet stemmer dette overrens med lovene i *Grágás*, men hjemmefostring oppfyller ellers egentlig ikke kravene for å falle inn under kategorien *lógfostre*. Det er mulig at loven om *lógfostre* kom til blant annet for å begrense hevnretten til fosterbarn og fosterforeldre av denne typen. I *Njálssoga* gjør Njål-sønnene sitt for å få hevnet drapet på sin fosterfar. Resultatet blir et kaos som ender med døden for både Njål og sønnene. Et lignende senario støter vi på tidligere i sagaen som følge av forholdet mellom Hallgjerd og fosterfaren Tjostolv. Hallgjerd var allerede voksen da handlingen tar til, men hennes fosterfar er fortsatt meget delaktig i livet hennes. Hallgjerd ble giftet bort til en mann hun ikke ønsket å gifte seg med, uten å bli spurt om samtykke av sin far. I misnøye henvendte hun seg til Tjostolv for å få råd. Tjostolv svarte *"ta det ikkje så tungt. Du blir vel gift ein gong til, og då blir du nok spurd. Og eg skal nok allstøtt gjera slik du vil, så nær som der far din eller Hrut er med."*²³⁶ Hallgjerd ble gift og flyttet hjem til den nye ektemannen Torvald. Tjostolv ble også med til den nye bustaden. Hallgjerd møter vi også i *Sagaen laksdølane*, hun er kjent som en meget strilynnet, men vakker kvinne og hennes temperament kommer fram i sagaene.²³⁷ Samlivet mellom Hallgjerd og Torvald var heller stutt og en kranjel mellom dem endte med at Torvald slo Hallgjerd i ansiktet slik at hun begynte å blø. Tjostolv fikk øye på at Hallgjerd var såret og spurte om hva som hadde skjedd. Hun fortalte Tjostolv om hendelsen: *"Det er Torvald, husbonden min, som har gjort det, og du stod for langt unna, - om du no elles bryr deg noko om meg."*²³⁸ Tjostolv tok så øksen sin og for etter Torvald og hogget til ham i hodet. Etterpå ble Hallgjerd glad for verket og sendte Tjostolv til sin onkel for å beskytte ham. Da saken var over flyttet Tjostolv hjem til Hallgjerd og Hoskuld igjen. Senere kom det en ny frier til Hallgjerd. Denne gangen ble hun rådspurt og hun takket ja. For å forhindre nye drap la onkelen, Hrut, ned en betingelse om at Tjostolv ikke skulle få lov til å følge med, og at han ikke fikk være på besøk der mer enn tre netter uten Glums tillatelse. Senere oppførte Tjostolv seg så dårlig hos Hoskuld at han ble jaget vekk fra gården. Han dro da til Hallgjerd og fikk tillatelse til

---

²³⁶ Njálssoga: Kap 10,

²³⁷ Soga om laksdølane: Kap 9 og Njálssoga: Kap 9

²³⁸ Njálssoga: Kap11

å være hos dem. Det tok ikke lang tid før Tjostolv nok en gang kom på kant med de andre på gården, men Hallgjerd var stadig på Tjostolv side i saken. I en krangel angående Tjostolv ble Glum sint og slo Hallgjerd i ansiktet. Etterpå fikk Tjostolv se at Hallgjerd gråt og sa til henne at *"ille er du medfaren, og ikkje skulle slikt henda oftare"*. Hallgjerd svarte *"ikkje skal du hemna dette, og ikkje leggja deg ut i korleis det går med oss."*²³⁹ Men tilsnakket beit ikke på Tjostolv og han forlot henne med et kaldt flir om munnen, og like etterpå drepte han Glum. Denne gangen sendte hun Tjostolv til sin onkel Hrut istedenfor. Og selv om Tjostolv ikke anså dette som en god idé stolte han på fosterdatteren sin og dro til Hrut. Hrut ga ham banen sin før Tjostolv rakk å komme innenfor dørstokken.²⁴⁰ Tjostolv gjorde antageligvis mer enn det han var ment til å kunne gjøre. Man kan nesten si at han fungerte som Hallgjerds livvakt.²⁴¹ På flukt hos Svan etter det første drapet fortalte Svan til Tjostolv at drapet var svært mannlig utført.²⁴² Etter hans mening var det altså riktig av ham og hevne Hallgjerd og ikke vente på reaksjonen til hennes far. Etter det andre drapet tok Hallgjerds tålmodighet og gode forhold til Tjostolv slutt, og hun visste nok hva hun gjorde da hun sendte ham til Hrut.

Avslutning

Hjemmefostringen hadde en annen funksjon enn den frivillige fostringen. Den var ikke basert på noen avtale eller allianse, men var en jobb som husbonden fikk noen til å gjøre. Konsekvensen var at hjemmefostringen først og fremst skapte et bånd mellom oppfostreren og fosterbarnet, og dette forholdet ser ut til å ha vært veldig godt, noe som er naturlig ettersom at barnet nok ble sterkest knyttet til den det fikk daglig tilsyn av. Hjemmefostringspraksisen tyder på at foreldrene må ha sett på det som verdifullt å beholde barna hjemme samtidig som de selv ville gjøre andre ting. Selv om hjemmefostringen hadde andre funksjoner enn den frivillige fostringen ser det ikke ut som at man skilte mellom de to, hverken i ordbruk eller i praksis.

---

²³⁹ Njålssoga: Kap 16

²⁴⁰ Njålssoga: Kap 9-17

²⁴¹ Nygård (1997): s19

²⁴² Njålssoga: Kap 12

*"If a man in the same Quarter will not take over a dependent adjudged to him, the penalty is lesser outlawry [...]"*²⁴³

- Grágás

På samme måte som mangelen på en suveren statsmakt fikk følger for behovet for mellommenneskelige allianser og hvordan man skaffet seg disse, fikk det også følger for hvordan man tok seg av de uten ressurser og mulighet til å ta vare på seg selv. Fattigdom var et stort problem i Europa gjennom hele middelalderen og Island var intet unntak. At fattigdom ble oppfattet som et problem kommer fram gjennom lovene. Grágás inneholder lover som helt direkte var rettet mot omstreifere og forsøkte å begrense antallet av dem. De var pålagt å innordne seg i et hushold, og fikk man ikke ordnet det innen flyttedagene var over ble man bøtelagt.²⁴⁴ Men dette var liten straff i forhold til hva det ville si å leve fra hånd til munn i et samfunn der det ikke var overflod av mat, og presset på ressursene gjorde nok ikke gjestmildheten større. Det var ikke bare behovet for mat som gjorde det viktig å få tatt opp kosten i et hushold. Det å tilhøre et hushold betydde også at man stod under bondens beskyttelse (*grid*).²⁴⁵ Overtredelser mot en i husholdet var et indirekte angrep på husbonden og kunne fremskaffe krav om kompensasjon eller hevn. Hvis man ville ta livet av en omstreifer så kunne man gjøre det uten større konsekvenser.

Et annet tiltak for å begrense omstreifere var å pålegge slektninger til å ta seg av barn uten foreldre til å forsørge dem. I denne formen for fostring er det mer fokus på det ufrivillige, og derav termen *pliktfostning*.²⁴⁶ I mitt kildemateriale har jeg funnet flere eksempler der forfatteren forteller om barn som blir *oppfødd* eller fostret opp i et hushold,²⁴⁷ og som trolig var barn til pliktfostning, men ingen av disse barna blir kalt

---

²⁴³ Grágás II: K§130

²⁴⁴ Grágás II: K§78

²⁴⁵ Sigurdsson (1993): s270

²⁴⁶ Nygård (1997): s11-12

²⁴⁷ Njálssoga, Soga om laksdølane, Gisle Surssons saga, Soga om røykdølane

fostersønn eller fosterdatter. I den engelske versjonen av *Grágás*, som er den jeg har tilgjengelig, blir de kalt "dependents" (avhenige).²⁴⁸ Dette tyder på at disse barna hadde en helt annen status i husholdet de var innlosjert i. Deres rolle i sagalitteraturen og i samfunnet var også annerledes enn rollen til fosterbarn av mer prominente personer. I sagaene er det ikke viet mye plass til de fattige. Sagaheltenes beretninger er ofte fortellinger om høyverdig adferd som datidens leserne skulle se opp til og etterstrebe.²⁴⁹ I disse sagaene finnes det også eksempler på adferd som burde unngås. Treller, fattigfolk og omstreifere kommer som oftest ikke godt ut av det i disse historiene. De er feige, illojale, skitne, de lyver og er sladrete. I flere sagaer kan man se på pliktfostringsbarnet som motpol til det lojale fosterbarnet. En av hovedpersonene i *Tord Hredes saga* er Eidr som var til oppfostring hos Tord. Eidr var sønn av en høvding og hadde mange gode egenskaper som forfatteren ville vise. Som vist i kapittelet 2 var Eidr en fredsskapende karakter som jobbet hardt for å forhindre at hans far og fosterfar skulle ta livet av hverandre. Det er også en annen gutt med i historien som sannsynligvis var på pliktfostring rundt om i bygda. I motsetning til Eidr som forsøkte å forhindre konflikter, var den andre gutten sladrete og ga opp informasjon som satte Tord i fare.²⁵⁰ Også i *Gissle Surssons saga* finner vi et lignende eksempel. I kontrast til Gisles trofaste og flinke fosterbarn finner vi den dumme jenta som ble fostret opp hos Gisles uvenner.²⁵¹ Slike roller spiller også ofte trellene i sagaene. At de fremstilles slik og at dette er deres funksjon i litteraturen gjenspeiler trolig synet på disse menneskene i tidlig middelalder. De var mindre verdt, illojale og mer til bry enn til hjelp.

At det ikke alltid var like populært å ta imot barn av fattige eller avdøde foreldre gjenspeiles i *Grágás*. Mens det er få lover om *lógfostre* er det betydelig flere lover som er knyttet til hvem og hvordan disse barna skulle forsørges. Mens jenter er fraværende i lovene som angår *lógfostre* er jenter inkludert i lovene som omhandler pliktfostring. Det er til tider vanskelig å skille om loven snakker om voksne ufrie, fattige eller barn uten foreldre til å ta seg av dem.

Pliktfostring var en form for fattigforsørgning som var nødvendig i den islandske fristaten. Det kan tenkes at bøndene tok imot disse barna på grunn av en moralsk

---

²⁴⁸ *Grágás* II: K§130

²⁴⁹ Sørensen (1995)

²⁵⁰ *Tord Hredes saga*: s15

²⁵¹ *Gisle Surssons saga*: Kap 12, Hansen (2008): s282-285

ansvarsfølelse for sin egen slekt eller på grunn av det sosiale presset til å gjøre det. Nygård(1997) argumenter i sin hovedoppgave for at ønsket om sosial orden og fred stod så høyt hos middelaldermannen at han så nytten av å hjelpe de trengende for å sikre freden i fremtiden.²⁵² For meg virker det mindre sannsynlig at en husbonde fristatssamfunnets tilnærmede anarkistiske forhold skulle ha en slik altruistisk tankegang og handle ut fra et ønske om det framtidige samfunnets beste. Det er mer sannsynlig at mer egoistiske grunner kunne motivere husbonden til å ta inn et foreldreløst barn. Med kristendommens inntog kom læren om hvordan veien til himmelen ble gjort lettere gjennom å ta vare på de trengende.²⁵³ I *Grágás* finnes det en paragraf som tyder på at fosterbarn kunne brukes til dette. Dersom man frivillig tok inn et trengende barn for "guds skyld" hadde man ingen krav på kompensasjon.²⁵⁴ Lettere innpass til himmelrike fikk være lønn nok.

Om ikke ansvarsfølelsen var nok hadde man lover å vise til for å skaffe de uheldige kost og husly. Foreldrene måtte ikke nødvendigvis være døde for å miste foreldreretten, det ser ut til at den avgjørende faktoren var at foreldrene eller barna tydde til tigging.²⁵⁵ Avgjørelsen om at foreldrene ikke lenger var kapable til å ta vare på sine egne barn ble avgjort på tinget. De mistet da retten til å oppdra sine egne barn, og hvem som skulle få ansvaret ble avgjort på det samme tinget.²⁵⁶ Flere kriterier ble lagt til grunn når man valgte fosterforeldre. Nærhet til slekten var et av de viktigste kriteriene. Trolig fulgte ansvaret den samme logikken og rekkefølgen som ved arv. Selv om det norrøne slektskapssystemet var bilateralt,²⁵⁷ ser det ut til at den mannlige delen av slekten hadde noe større ansvar enn den kvinnelige. Ifølge *Grágás* skulle alle forsørge sine egne barn, mannen skulle sørge for to tredjedeler av utgiftene til barneoppdragelsen, mens kvinnen skulle stå for en tredjedel av utgiftene.²⁵⁸ Dette gjaldt det å forsørge sine egne barn, men trolig fulgte synet på mannen som hovedforsørger over på valget av fosterforeldre.²⁵⁹

---

²⁵² Nygård (1997): s40

²⁵³ Sigurdsson (2003): s93-96

²⁵⁴ *Grágás* II: add§211

²⁵⁵ *Grágás* II: K§131

²⁵⁶ *Grágás* II: K§130

²⁵⁷ Sigurdsson (2008): s212-213

²⁵⁸ *Grágás* II: K§128

²⁵⁹ Nygård (1997): s39

I *Grágás* er det faste fremgangsmåter for hvordan barna havnet i fosterforeldrenes varetekt. Hvis ingen påtok seg ansvaret for barnet, noe som trolig skjedde ofte ettersom det er så nøye beskrevet, havnet barnet hos en midlertidig familie. Sannsynligvis var dette høvdingen til de uheldige foreldrene. At høvdingene hadde ansvaret for å skaffe barnet et nytt hjem finner vi et eksempel på i *Laksdølasga*: "*Den våren Kjartan vart drepen, sette Torgjerd Egilsdotter ein gut ho var i slekt med, i kost hjå Torkjell på Havratindar*".²⁶⁰ Torgjerd var riktignok ingen høvding selv, men det var mannen hennes. Det er mulig at det å ta imot barn til pliktfostring var en måte leilendingene betalte landskylden på. Ifølge *Grágás* skulle personen med det midlertidige ansvaret bringe med barnet til neste ting, og legge fram et søksmål mot den han mente var den rette fosterfaren. Deretter måtte det fremskaffes vitner på at dette var korrekt og at han var økonomisk kapabel til å stå for fostringen. Hvis en mann besatt alle disse kriteriene måtte han påta seg rollen som fosterfar, enten han ville det eller ikke, og nektet han kunne han bli straffet med fredløshet.²⁶¹ Høvdingen skulle deretter motta et vederlag for den tiden barnet hadde vært hos ham.²⁶² Fosterfaren måtte avlegge en ed der han vedtok seg ansvaret. Hvis han nå forlot barnet eller lot det ty til tigging, var dette et brudd på eden, noe som ifølge loven krevde bøter og i verste fall fredløshet.²⁶³ Fosterfaren kunne ikke være mer uheldig enn at han måtte ta imot mer enn tre barn under samme ting. Det var også mulig å nekte å ta imot mer enn to uekte barn av samme søskenbarn. Denne rettigheten falt midlertidig bort dersom man gikk til det ekstreme tiltaket og fikk barnefaren kastrert.²⁶⁴

Med det bilaterale slektskapssystemet må det ofte ha vært mange jevn gode kandidater til stillingen som fosterfar. Løsningen kunne da være å dele på oppfostringen. Rekkefølgen ble avgjort med loddtrekning og fostringens varighet kom an på antall fosterfedre. Det andre alternativet var at én påtok seg ansvaret og heller fikk fosterlønn som kompensasjon fra de andre. Hva fosterlønnen var verdt ble vurdert i felleskap.²⁶⁵

Et annet scenario som kunne utspille seg var at man ikke fant noen kandidater til å ta seg av barna. Man ble ikke tvunget til å underholde fjerne slektninger, den ansvarlige

---

²⁶⁰ Soga om laksdølane: s141

²⁶¹ *Grágás* II: K§130 og Add§196-197

²⁶² *Grágás* II: Add§211, St§107

²⁶³ *Grágás* II: K§143 og K§130

²⁶⁴ *Grágás* II: K§143

²⁶⁵ *Grágás* II: Add§211, St§107

delen av slekten gikk ikke lenger enn til tredje slektsledd.²⁶⁶ I disse tilfellene falt barnet inn under *repp*-ordningens ansvar.²⁶⁷ En repp var en selvstendig, geografisk og sosial enhet og var den institusjonen som hadde mest å si for fristatens mennesker.²⁶⁸ Det var tanken om gjensidig hjelp som var essensen i reppen.²⁶⁹ Vi vet ikke riktig hvor mange repper som eksisterte i fristatstiden. Tall fra 1700-tallet anslår antall repper til 163, og trolig hadde ikke antallet forandret seg mye fra fristatstiden og frem til 1700-tallet.²⁷⁰ Vi vet heller ikke når de første reppene oppstod, men det er sannsynlig at de ble opprettet allerede i landnåmsperioden, og at de var velutviklede da tienden ble innført i 1096/97.²⁷¹ I fristaten var det først og fremst slekten som skulle sørge for familiemedlemmenes ve og vel, men klarte de ikke denne oppgaven selv falt ansvaret over på reppen, og reppmedlemmene fikk da hele forsørgeransvaret. Dette var reppens andre hovedfunksjon. Mens det i andre europeiske land var kirken som organiserte fattigtienden var det reppen som fikk dette ansvaret på Island. Dette kan forklares med bøndernes sterke politiske posisjon på Island.²⁷² I tillegg til å samle inn og fordele tienden fikk også *tingfarekaupsbøndene* i reppen ansvaret for å brødfø et visst antall fattige i en gitt periode i henhold til den enkeltes formue.²⁷³ Dette gjaldt også de uheldige barna. På samme måte som man kunne gjøre mellom slektsmedlemmene ble barna som hadde falt inn under reppsordningen omplassert rundt hos medlemmene av reppen. Rekkefølgen ble også her avgjort ved loddtrekning, eller ved at én person påtok seg ansvaret mot at han fikk fostringslønn fra de andre.²⁷⁴ Godene utøvde mye kontroll over reppene. Og trolig påtok de seg mer av ansvaret for de fattige og barna deres.²⁷⁵ I *Svinefellingsaga* er høvdingen Øgmund som har ansvaret:

One time Sæmund charged that he had been forced to take on a dependent of Ögmund's named Höskuld. Ögmund rode over at once to investigate the man's resources and then claimed that Höskuld could indeed not provide for himself in any other way, because he was very poor. He sent men to bring the dependent

---

²⁶⁶ Grágás II: K§133

²⁶⁷ Grágás II: K§228

²⁶⁸ Sigurdsson (1993): s248 og Sigurdsson (2008): s209

²⁶⁹ Sigurdsson (1993): s248

²⁷⁰ Sigurdsson (1993): s250

²⁷¹ Sigurdsson (2008): s210

²⁷² Sigurdsson (2008): s209-210

²⁷³ Sigurdsson (1993): s249

²⁷⁴ Grágás II, K:133 s41, Add: 218: 266, Add:209: 261, Add 180-183

²⁷⁵ Sigurdsson (1993): s250-251 og s252-253

*back. Sæmund was extremely angry about this, looked over Höskuld's means, and decided that he did have enough to support himself.*²⁷⁶

Etter at godene mistet makten og eliten ble omgjort til et tjenestearistokrati fikk reppene flere oppgaver og enda mer makt og selvstyre.²⁷⁷

Det var ikke bare fattigdom eller død som kunne sende familier inn i uvisse. Ved siden av bøter var fredløshet den vanligste formen for straff. Ble man utlyst som fredløs var det stor sjanse for at all eiendom og gods ble konfiskert,²⁷⁸ og resten av familien og barna kunne sitte igjen med omtrent ingenting. Ifølge *Grágás* var det slekten som da skulle ta seg av barna, hvis de ikke kunne så falt ansvaret over på reppen.²⁷⁹ I *Sagaen om Torgils og Havlide* skjer dette med Olaf Hildisson. Da hans far ble fredløs ble Olaf bragt til "*the court of confiscation*" (*féránsdómr*), og ble der utlevert under ansvaret til Breidafjordfjerdings. Han levde slik til han ble tolv år.²⁸⁰

Det var ikke nødvendigvis slik at det var til bry for alle å ta imot fattige og fosterbarn. Jeg har allerede nevnt den religiøse motivasjonen, men det kunne også være en økonomisk vinning i det. For det første hadde fosterfaren krav på fosterlønn fra den nærmeste slektningene dersom de hadde noe råd til det, men dette var trolig ikke nok. I tillegg kunne han få arverettigheter etter fostersønnen som lønn,²⁸¹ men det viktigste var nok at barnet kunne bidra som billig arbeidskraft. Gutten som Torgjerd Egilsdotter sendte til oppfostring hos leilendingen sin, ble straks satt i gang med å gjete husdyra.²⁸² Som nevnt ble barn satt i arbeid så fort de var kapable til det. I *Gulatingssloven* heter det at barnet var *matlønsamt* når det var 12 år gammelt.²⁸³ Det var derfor en fordel om man som følge av loddtrekningen skulle være fosterfamilie mot slutten.

---

²⁷⁶ Sturlingasaga II: Svinefellingsaga: Kap 4

²⁷⁷ Sigurdsson (2008): s211

²⁷⁸ *Grágás* II: K§228

²⁷⁹ *Grágás* II: K§142

²⁸⁰ Sturlungasaga II: The Saga of Torgils and Hafliði: Kap 4

²⁸¹ *Grágás* II: Add 211, St§107

²⁸² Soga om laksdølane: s141

²⁸³ Grove (1993) s71, Gulatingssloven: §115. Lignende lover finnes i *the Visigothic law* der det står at dersom noen tok imot et barn for å fostre det opp skulle han motta en *solidus* per år frem til barnet fylte ti år. Etter det skulle det ikke betales mer siden barnet da var barnet i stand til å jobbe inn det som det kostet å fostre ham: LV 4.4.3

Rundt da fosterbarnet fylte 16 år var det blitt myndig og ansvaret for ham eller henne havnet da over på den som var nærmest i slekt, uavhengig av økonomi.²⁸⁴ Barnet gikk da over fra rollen som fosterbarn til huskar. Det kan ikke ha vært greit å bli fosterbarn som følge av fattigdom, død eller fredløshet. Ikke nok med at de trolig måtte jobbe ekstra hardt som barn for å gjøre nytte for seg, men da de senere ble voksne og frie forfulgte deres skjebne dem. I *Torgils og Havlides saga* hadde pliktfostringsbarnet Olaf Hildisson vanskeligheter med å skaffe seg jobb og venner da han ble voksen. Han fikk hverken respekt eller lønn dit han dro og måtte til slutt bøte med livet.²⁸⁵

Avslutning

En grundigere drøfting om pliktfostring hører mer hjemme i en oppgave om fattigdomsforsørging eller barn i middelalderen, og vil sprengte rammene for denne oppgaven. Poenget som jeg har forsøkt å få fram her er at pliktfostring var noe annet enn de to andre formene for fostring og at den spilte en helt annen rolle i den islandske fristaten. Denne praksisen ble trolig oppfattet som noe annet enn frivillig fostring og hjemmefostring i sin samtid. Selv om det til tider fortelles at de er til fostring i sagaene får de aldri tittelen fosterbarn. Pliktfostringen skapte ingen forpliktende relasjoner for utenom at fosterfamilien måtte gi barnet mat og husly. Ettersom at fosterbarna var lite verdt som alliansemiddel og senere som alliansepartner var deres verdi først og fremst knyttet til det arbeidet de kunne utføre. Dessverre finnes det ikke mange beskrivelser i sagalitteraturen som kan kaste lys over hverdagen til pliktfostringsbarna og båndet de hadde til sin fosterfamilie. Det er derfor begrenset for hva man kan si om forholdet mellom pliktfostringsbarnet og fosterfamilien. Trolig skapte ikke pliktfostring de samme båndene og var nok mest til bry for fosterfamilien. Fattigdom var en konstant faktor gjennom hele middelalderen og praksisen med pliktfostring ble beholdt gjennom hele perioden, og faktisk er praksisen fortsatt i bruk i dagens Island.

I neste kapittel skal jeg gå tilbake til å diskutere den frivillige fostringens hovedfunksjon, alliansen, men denne gangen i sammenheng med den territorial politiske utviklingen på Island.

---

²⁸⁴ Grágás II: K§128

²⁸⁵ Sturlunga Saga II: The Saga of Torgils and Haflidi: Kap:29-33

Landnåmsmennene som startet befolkningen på Island i siste halvdel av 800-tallet tok med seg den norrøne kulturen og i det nye landet forsøkte de å gjenskape et samfunn slik de kjente fra før, men de geografiske og klimatiske forholdene tillot ingen identisk rekonstruksjon av det norske samfunnet. Fra landnåmet til Island kom inn under den norske kronen i 1264 gikk fristaten gjennom en politisk og kulturell omveltning. Under det første *alltinget* i 930 opprettet islendingene godedømmet, et politisk system som fordelte makten på flere personer, og fra opprettelsen og frem til avskaffelsen i 1264 var maktkonstellasjonene i endring. På 1200-tallet var derfor maktbildet annerledes enn på 900-tallet. I år 999/1000 ble kristendommen innført på Island. Kristendommen brakte med seg en ny ideologi og nye regler for riktig oppførsel. I dette kapittelet vil jeg drøfte om den politiske utviklingen og den nye religionen hadde noen innvirkning på fostringspraksisen.

Den politiske utviklingen

I sin avhandling "*Goder og maktforhold på Island i fristatstiden*" har Jon Vidar Sigurdsson (1993) gjort rede for fristatens politiske utvikling. Sigurdsson har delt utviklingen inn i tre faser. For å finne ut om den politiske utviklingen påvirket fostringspraksisen vil jeg sammenligne funnene fra *islendingsagaene* med funnene fra *samtidssagaene*, og drøfte dem i lys av Sigurdssons faseinndeling.

Sagatiden: den første fasen 930-1030

I 930 ble det første *alltinget* holdt på Tingvellir. Der vedtok islendingene godedømmet, som forble grunnlaget for det politiske systemet i hele fristatsperioden. Opprettelsen av godedømmet markerer starten på den første fasen i den politiske utviklingen, som blir kalt *sagatiden* og varer til rundt år 1050. På *alltinget* i 930 ble det sagt at landet var *allbyggt*. Forskere er uenig om hvor mange som var bosatt på Island på denne tiden,

antageligvis var det et sted mellom 10 000 til 50 000 mennesker. Selv om den store innvandringen stoppet opp rundt 930 fortsatte det å komme immigranter helt fram til 1100-tallet. De fleste var bosatt i sør og sørøst, men selv i de mest befolkede områdene var det ikke særlig tettbygd.²⁸⁶ Så selv om *alltinget* hadde erklært landet for *allbygt* var det fortsatt mye land å ta av, noe som gjorde at det var veldig enkelt for folk å pakke sammen og flytte dersom de ikke trivdes der de bodde. Sigurdsson hevder at mobiliteten i perioden var stor, og at bøndenes mulighet til å flytte gjorde det vanskelig for godene å kontrollere befolkningen. I *sagatiden* var ikke et godord geografisk betinget, men basert på personlige bånd. En bonde kunne derfor ha en gode som bodde langt unna, og til og med flere goder samtidig. Forholdet mellom en gode og en bonde kan sammenlignes med det velkjente *patron-klient* begrepet. En patron-klient forbindelse var en dyadisk allianse mellom to personer med ulik status og makt. Begge parter hadde fordel av denne alliansen. Patronen fikk anseelse og lojal støtte dersom han trengte det, mens klienten fikk beskyttelse og hjelp.²⁸⁷ Hvis bonden var misfornøyd med sin gode kunne han enkelt skaffe seg en ny med et bedre tilbud. Godene måtte derfor hele tiden sørge for at sine klienter var fornøyde. Hvis han mistet en klient på grunn av misnøye kunne veien være kort til at han mistet hele sitt maktgrunnlag. Trolig fantes det til en hver tid mellom 50 og 60 goder i denne perioden, og bak hver gode rundt 90 husstander. I tillegg spilte de klimatiske forholdene en rolle. Ettersom det var vanskelig å drive jordbruk, og den geografiske avstanden til Norge gjorde det vanskelig å få importert nok husdyr, var det vanskelig for godene å skrape sammen nok ressurser til å bygge opp en stor nok maktbase som kunne skille dem fra de andre.²⁸⁸

Den første fasen var en etableringsfase og preges av at de sosiale forskjellene mellom bønder, storbønder og høvdinger ikke var særlig store. Bøndene hadde stor handlefrihet og godene måtte føye seg etter dette.

---

²⁸⁶ Sigurdsson (2008): s50-65 og Hastrup (1985): s170-171

²⁸⁷ Sigurdsson (1993): s160

²⁸⁸ Sigurdsson (1993): s62-68 og Sigurdsson (2008): s50-65

Dannelsen av riker: den andre fasen 1050-1220

I tiden etter 1050 begynte ting å forandre seg. Den andre fasen begynte rundt 1050 og varte til rundt 1220. Perioden var preget av ustabilitet som følge av godenes jakt etter makt og prestisje. Fra rundt midten av 1000-tallet ble det ikke opprettet flere godord, og det var da hele landet var dekket av mer eller mindre faste godord at den virkelige maktkonsentrasjonen kunne begynne. Etter hvert begynte styrkeforholdene å bli meget skjeve.²⁸⁹ I perioden mellom 1030-1118 begynte rikene å vokse frem. Det er mangel på kilder til denne perioden, noe som kan tyde på at den var fredligere enn perioden før og etter. Mangelen på kilder gjør at vi vet lite om den politiske utviklingen, men Sigurdsson gjør allikevel noen slutninger. Maktkonsentrasjonen fortsatte og ble tydeligere, og antallet goder ble redusert fra 50-60 til rundt 30 i denne perioden. I 1220 var det bare ti goder igjen. At antall godord ble samlet på færre personer gjorde at godene fikk en større maktbasis, som de igjen kunne bruke til å styrke sin posisjon ytterligere. Utviklingen skjedde i første omgang i sør og øst, der konsentrasjonen av godord gjorde at godene fikk kontroll over mindre riker. Sigurdsson definerer rike som et herredømme over et område med noenlunde faste grenser, og som innebefattet minst tre godord og ett vårting.²⁹⁰ Denne utviklingen foregikk hovedsakelig på en fredlig måte. Islands isolasjon og slutten på vikingferdene gjorde at det ble mindre gaver å dele ut, og det ble dermed mer press på de økonomiske ressursene. Flere måtte derfor trekke seg ut av maktkampene på grunn av økonomiske problemer. I tillegg var det ikke alltid mulig å finne kvalifiserte goder til å overta slik at flere ætter måtte trekke seg ut av maktkampen. Når en gode først hadde vist svakhetstegn var det ikke mye om å gjøre før han mistet alle sine klienter og dermed hele sitt maktgrunnlag. Ingen ville ha en svak gode, og når man først viste svakhetstegn flyktet bøndene til en mer ærgjerrig og myndig gode. Men det var ikke før på 1100-tallet at det ble en større reduksjon i antall godeætter.²⁹¹

Sturlungatiden: den tredje fasen 1220-1264

Den andre fasen med maktkonsentrasjon og etablering av riker sluttet rundt 1220. Da var det bare fem ætter igjen som kontrollerte alle godordene. Perioden fra 1220 til 1264

---

²⁸⁹ Sigurdsson (1993): s67-68

²⁹⁰ Sigurdsson (1993): s71

²⁹¹ Sigurdsson (1993): s69-77

blir gjerne kalt for *Sturlungatiden*, etter en av de mektigste ættene fra perioden. I denne perioden utgjorde rikene grunnenheten i den islandske samfunnsorganisasjonen. Perioden var betydelig mer preget av krig og kamp mellom ættene enn i de tidligere periodene. Vi hører om bruk av tortur for første gang og det var en generell økning i bruken av vold. Det var en dreining i maktkampen, fra å være et politisk spill til borgerkrig.²⁹² I 1262 sverget representanter for Nordlansfjordingen og Sydlandsfjordingen troskap til den norske kongen Håkon Håkonsson, og lovte å betale skatt til ham. I løpet av de to neste årene sverget også bøndene i de øvrige landsdelene troskap, og dermed ble kongens overherredømme anerkjent og Island ble lagt under felles administrasjon med Norge. Det betydde enden på godedømmet og den gamle islandske forfatningen. For den lille gruppen med stormenn var det en omveltning av makten, men for bøndene var det en gjenopprettelse av rettstilstanden på Island. Nå ble rettighetene garantert av en ny og sterkere øvrighet.²⁹³

Dannelsen av riker førte til endringer i forholdet mellom goder og bønder. Det var ikke lenger like lett for bøndene å flytte og goden var derfor ikke lenger avhengig av å ha et godt og personlig forholdet til bonden. Godordet var mer knyttet til jord enn til personen som styrte godordet. Dette gjorde at goden kunne tvinge bøndene mer. Den borgekrigslignende tilstanden førte til at godene ble mer avhengig av å alliere seg med hverandre og gå til krig mot andre goder. Alliansen mellom goder er derfor mye viktigere og vanligere i denne perioden.

Den politiske utviklingen og fostringspraksisen

Det er vanskelig å si hvor utbredt fostring var som allianseform i de forskjellige fasene fordi vi ikke kan skille ut og gi et fullstendig bilde av alliansenettverket til alle personene i sagaene. Det er også vanskelig å vite hva deres motiver bak fostringene var, og om motivene endret seg. Det man kan si er at kildene tyder på at gjennom hele fristatsperioden skapte fostring stabile og viktige allianser. Den store forskjellen mellom begynnelsen og slutten av perioden var hvem som inngikk fostringsavtaler.

---

²⁹² Sigurdsson (1993): s79-89

²⁹³ Sørensen (1995): s89-90

Islendingsagaene er de historiske kildene til den første fasen. To av de større *islendingsagaene* er *Njálssoga* og *Soga om laksdølane*. I begge sagaene har fostring stor betydning for handlingen og danner grunnlaget for de fleste av konfliktene. Njål benyttet seg aktivt av fostring og brukte det til å forsterke frendskap, vennskap og mågskap. De fleste andre *islendingsagaene* har også tilfeller med fostring, noe som tyder på at fostring var meget utbredt i *sagatiden*. Hvis denne perioden var preget av at de sosiale ulikhetene mellom bønder, storbønder og goder ikke var veldig store, vil man forvente at fostringsavtalene gjenspeiler dette, og at det ble generelt gjort flere fostringsavtaler mellom goder og bønder. Fostringsavtalene i *islendingsagaene* samsvarer med den politiske situasjonen som Sigurdsson beskriver. Ikke bare var det flere tilfeller av fostring, men mange av fostringsavtalene var vertikale, det vil si mellom menn med ulik status.

I kildematerialet fra den andre og tredje fasen finnes det også mange eksempler på fostring, men noe færre enn i *islendingsagaene*. Dette indikerer at fostring ikke ble brukt like mye som før. En årsak til at det ikke lenger var like vanlig kan være at konfliktnivået på lokalt nivå var blitt lavere fordi én gode hadde større autoritet og kontroll over alle bøndene i riket. Da makten ble samlet på færre hender ble det også mindre maktkamper mellom vanlige folk, og de var derfor ikke like avhengig av å støtte seg til hverandre. Det andre som kjennetegner fostring i den andre og tredje fasen er at de fleste av avtalene var horisontale, det vil si mellom menn av lik status. Ettersom godene ikke lenger var like avhengig av den personlige kontakten til bøndene var det ikke lenger noe behov å inngå fostringsavtaler med dem. De økte sosiale forskjellene kan også ha ført til at det var mindre attraktivt å la sitt barn bli fostret opp hos en bonde fordi bondens levekår ikke lenger var verdig nok for en godesønn. Nygård (1997) har regnet seg fram til at i *samtidssagaene* er det bare 2 av 13 fostringer som ble gjort mellom gode og storbonde. De øvrige 11 fostringsavtalene var mellom goder.²⁹⁴ Fostringsavtaler var fortsatt viktige, men konfliktene var nå hevet til en kamp mellom riker. Godene var derfor avhengig av å alliere seg med hverandre, og til dette benyttet de blant annet fostring. Fostringsavtalene ble fortsatt sett på som en viktig allianseform og ble brukt til langvarige og stabile allianser. Fostring ble for eksempel brukt mellom godeslektene hitdølane og sturlungene, og mellom sturlungene og goden Sigurd Ormsson. Sigurd

---

²⁹⁴ Nygård (1997): s64

Ormsson fostret også to jenter for goden Arnor Tumeson.²⁹⁵ Det mest storpolitiske eksemplet fra perioden må være Jon Loftssons fostring av Snorre Sturrlason, som førte til at sturlungene og oddaverjene støttet hverandre i lang tid. Mange av fostringsavtalene mellom godene fra den tredje fasen passer ikke med påstanden om at fosterfaren ble sett på som "mindre mann" enn faren. Makten mellom godene kunne variere, men ville de inngått en fostringsavtale som symboliserte statusforskjellen mellom dem? Eller var det slik at de ofret æren for å oppnå det de ville? I *Soga om haukadølingene* fosterer goden Torlak Ketilsson barn for bonden Hjørleiv.²⁹⁶ Forestillingen om at fosterfaren var "mindre mann" enn faren passer bedre inn i sagatiden, men også i *islendingsagaene* finnes det eksempler som ikke passer, for eksempel Snorre gode og goden Torgils Hallason som fostret barn for Gudrun Osvivsdotter. Dette kan ha vært unntakstilfeller, og det er mulig at i sagatiden hadde fosterfaren vanligvis lavere status, og at dette var regelen snarere enn unntaket, men at dette ikke gjaldt på 1200-tallet. Snorre og forfatteren av *Laksdølasaga* kan derfor ha tatt med det gamle ordtaket for at historien skulle gi mening for 1200-tallets lesere.

I *samtidssagaene* legges det størst vekt på ekteskapsallianser og frillehold. For eksempel viser Snorre Sturlassons mange ekteskap, og hvordan han giftet bort sine sønner og døtre, at ekteskap var den viktigste veien til allianser og maktkonstellasjoner. Men det er verdt å merke seg at Snorre aldri ville oppnådd den posisjonen han hadde hvis det ikke hadde vært for at han ble fostret opp hos goden Jon Loftsson. Det var oddaverjene som skaffet ham et maktgrunnlag som han kunne bygge videre på.²⁹⁷

For forfatterne hadde fostring stor betydning, men ettersom sagaene ble skrevet på 1200-tallet kan man spørre om *islendingsagaene* egentlig representerer tiden de ble skrevet i og ikke forholdene 200 år tidligere. Forfatteren tok i så fall i bruk alliansemidler han kjente til og forsøkte å tilpasse dem til historien. Skal man tenke slik kan man bare si for sikkert at fostring ble benyttet som alliansemiddel på 1200-tallet. Mot dette kan det argumenteres for at dersom fostring skulle være en ny form for alliansemiddel, ville den ikke hatt like stor effekt som et veletablert system som bygde på normer.

---

²⁹⁵ Sturlungasaga I: *Islendingasaga*

²⁹⁶ Sturlunga saga II: *The tale of the men of Haukadal*: s83-89

²⁹⁷ Nygård (1997): s64

Den kristne innflytelsen

I denne perioden skjedde det også en annen viktig hendelse i fristaten. I år 999/1000 ble kristendommen vedtatt som islendingenes religion. Denne perioden var derfor preget av et ideologisk skifte. Den nye religionen ga gudene et nytt fundament å bygge makten sin på, men hadde den nye lærdommen også noen påvirkning på fostringspraksisen?

I utgangspunktet kan man si at kirken hadde gjort fostring til det eneste alternativet for mange ved at den var imot adopsjon. Adopsjon av barn var vanlig i antikken, og ble brukt både for å sikre barnets velferd og ektepar som manglet sønner. Det var også en mulighet for barnløse aldrene menn til å skaffe seg noen som kunne føre navnet og arven videre. Kirken ville at arven etter gamle barnløse skulle tilfalle dem og gikk derfor imot adopsjon. Adopsjon blir dermed ikke vanlig igjen før etter renessansen.²⁹⁸ Fostring skiller seg fra adopsjon ved at den ikke obskurer barnets opphav og ved at barnet ikke hadde arverett. Kirken var også motstandere av fostringspraksisen, men de motkjempet den aldri direkte. Istedenfor oppfordret de sine prester til å uttrykke misnøye med praksisen.²⁹⁹ For kirken var familieverdier veldig viktig og fostring gikk imot disse verdiene. De var også motstandere av ammere, og mente at det var moren som selv skulle amme barnet. En annen ting kirken gjorde var å innskrenke makten til den øverste i husholdet. Fra antikken av hadde faren hatt absolutt makt over familien og til en viss grad over medlemmene av husholdet sitt. Han hadde makten over livet til sitt nyfødte barn, og bestemte om det skulle leve eller død. Denne makten forsvant mer og mer i takt med kristendommens innflytelse. En siste faktor var at med kristendommens krav til boklig lærdom gjorde mange fosterforeldrene utilstrekkelige som læremestre.³⁰⁰ Det ser allikevel ut som at det var den politiske utviklingen som hadde mest å si.

Kontinuitet og endring

I 1281 overtok *Jónsbok* for *Grágás* som islendingenes lovbok. I *Jónsbok* finnes ingen lover om frivillig fostring. Heller ikke i *Biskop Arnes saga*, som skildrer biskopen Arne Torlakssons liv og virke i perioden etter at Island kom under norsk administrasjon,

---

²⁹⁸ C. Edwards: s76-77

²⁹⁹ Shahr: s216

³⁰⁰ Mundal (1988): s22

finnes det noen spor etter fostringspraksisen.³⁰¹ Er dette et tegn på at i siste halvdel av 1200-tallet ble ikke fostring lenger ble brukt, og at praksisen så og si var utdødd? Da *Jónsbok* og *Biskop Arnes saga* ble sammenfattet fantes det ikke lenger goder på Island, bare embetsmenn som fikk sin stilling og makt fra den norske kongen. Den borgerkrigslignende tilstanden var over, og samfunnseliten hadde derfor ikke lenger behov for å alliere seg med hverandre på samme måte som før. Fostringens hovedfunksjon hadde derfor ingen hensikt lenger. *Samtidssagaene* gir et bilde av fostring som en praksis kun benyttet mellom goder og ikke av islendinger ellers. Dersom ikke fostring lenger ble benyttet av islendingene hadde vel ikke lovskaperne noen grunn til å ta med lovene om frivillig fostring. Da forfatteren av *Soga om Hønse-Tore* uttyper hva Hønse-Tore forventet å få ut av fostringen kan årsaken være at leserne ikke lenger kjente til premissene i en fostringsavtale. Riktignok beskriver kildene først og fremst de øverste samfunnslagene og vi kan derfor ikke vite for sikkert hva som foregikk blant allmuen. Egenskapene fostringspraksisen hadde som fordeling av arbeidskraft og tegn på vennskap kan fortsatt ha virket attraktiv for mange bønder.

Jónsbok har fått navn etter lovmannen Jon Einarsson, men ble laget etter *Magnus Lagabøtes Landslov*. Ettersom at *Jónsbok* ble bygget etter norsk lov er det mulig at islandske lover, slik som de om *lógfostre*, rett og slett har blitt glemt eller fjernet fra lovsamlingen, og at praksisen egentlig levde i beste velgående. Men det ideologiske skifte var også med på å forme samfunnet, og vi vet at kirken var motstander av fostringspraksisen. Hadde kirkens misnøye med praksisen fått tilslutning blant befolkningen, eller var det slik at kirkens lære om nestekjærlighet og familiens rolle og verdier hadde indirekte påvirket allmuens oppfatning om fostringspraksisen? Mens oppfatningen som hadde vært gjeldene tidligere var at den biologiske familien ikke nødvendigvis var den som måtte oppdra barnet, ville ikke foreldrene lenger gi fra seg sine egne barn, eller ta sjansen på å la de vokse opp i andre hjem. Den kristne lære må derfor sies å ha vært effektivt med på å stoppe praksisen.

Gjennom hele fristatsperioden eksisterte det et behov som fostringspraksisen kunne være med på å fylle, men ettersom disse strukturene forandret seg ble det også endringer i alliansenettverkene og dermed også fostringsalliansene. Premissene for at

---

³⁰¹ Biskop Arnes Saga

denne praksisen kunne eksistere og kontinuiteten og endringene i fostringspraksisen må derfor ses i sammenheng med den generelle samfunnsstrukturen. Hvor særegent var egentlig den islandske fostringspraksisen? Island var nemlig ikke det eneste stedet i europisk middelalder der det eksisterte former for fostring. For å ytterligere få fram særtrekkene ved den islandske fostringspraksisen og for å vise sammenhengen mellom fostringspraksisen og samfunnsstrukturer skal det i neste kapittel gjøres rede for fostringspraksisen i noen andre utvalgte samfunn.

Var den islandske fostringspraksisen en historisk kuriositet og noe helt særegent for Island i middelalderen? Det umiddelbare svaret er nei. Det ble praktisert former for fostring andre steder enn på Island, men for å vise de islandske særtrekkene og at det som er beskrevet tidligere i oppgaven var spesielt for Island, vil dette kapittelet hovedsakelig handle om fostring i middelalderens Irland, og deretter vil funnene sammenlignes med fostringspraksisen i den islandske fristaten. Det vil også kastes et blikk mot Norge, Skottland og det europeiske føydalsamfunnet. Foruten å vise den islandske særegenheten er det hovedsakelig to andre mål som er ønskelig å oppnå med en slik komparativ analyse. En slik analyse kan kanskje avvises som en irrelevant sammenligning av to forskjellige samfunn, men kontakten mellom Skandinavia og de britiske øyene i vikingtiden har fått flere til å hevde at de to kulturene påvirket hverandre.³⁰² Det andre som vil undersøkes er derfor om den irske fostringspraksisen kan ha påvirket den islandske. Det tredje målet er å underbygge argumentet om at politiske strukturer påvirker og forandrer fostringspraksisen. Til dette har jeg også tatt med eksempler på fostring fra det skotske høylandet og i fra europeiske samfunn med føydale trekk.

Tanken som først inspirerte til dette kapittelet baserer seg på argumentet om at oppfostring av andres barn enn sine egne var en praksis som stammer fra den indoeuropeiske befolkningen, og spredte seg i takt med den indoeuropeiske folkevandringen.³⁰³ Det vil si at fostring var en praksis som de fleste vesteuropeiske samfunn i utgangspunktet hadde til felles, men gjennom tiden har indre og ytre påvirkninger satt sitt preg på og formet praksisen slik at når vi entrer den historiske perioden har den fått forskjellig form og betydning i de enkelte samfunnene. Hvis teorien stemmer har tidens påvirkninger til og med skjøvet fostringspraksisen ut av enkelte samfunn. Det finnes eksempler på at sønner ble fostret bort som en del av et *patron-klient* forhold i deler av det vestlige Eurasia, nærmere bestemt i dagens

---

³⁰² G. Sigurdsson (1988): s9-13

³⁰³ Celtic Culture (2006): s771 Spredningen av den indoeuropeiske kulturen foregikk rundt 7000 år siden.

Georgia,³⁰⁴ men bortsett fra i det norrøne samfunnet må man så langt vest som til den andre siden av den engelske kanal før en lignende praksis dukker opp igjen i middelalderen. Hvor ble den så av i Sentral-Europa? Man antar at oppfostring ble praktisert av enkelte germanske stammer flere hundre år før det blir beskrevet lenger nordvest i de irske og norrøne kildene. I Tacitus etnografiske arbeid om de germanske stammene skriver han: *"[...] an uncle shows the same regard for his sister's children as does their own father. Some tribes consider this relationship more binding than any other."*³⁰⁵ Det Tacitus ser ut til å beskrive her er en praksis der barnets onkel på morssiden hadde rollen som fosterfar.³⁰⁶ Denne praksisen forsvant med tiden fra de sentrale deler av Europa, men hvorfor gjorde den det? Mot dette kan man argumentere for at praksisen ikke nødvendigvis må stamme fra et spesielt sted i det hele tatt. Det ville ikke vært første gang at den samme "innovasjonen" forekommer i forskjellige samfunn uavhengig av hverandre. Det åpenbare eksemplet er jordbruket, som har blitt "funnet opp" både i Midtøsten, Kina og Sør-Amerika.³⁰⁷ Hvis det er tilfelle at praksisen har oppstått i de ulike samfunnene uavhengig av hverandre så er det mulig å snu det nevnte spørsmålet på hodet og heller spørre om det var slik at det fantes noe essensielt ved enkelte samfunn som gjorde at former for fostring av barn nærmest naturbestemt ville oppstå? Selv om det er nærmest umulig å svare på dette spørsmålet, håper jeg at en komparativ analyse i det minste kan føre oss noe nærmere svaret.

Norge

Et naturlig sted å starte vil være å sammenligne fostringspraksisen i Norge og på Island. De var begge en del av det norrøne samfunnet og delte den samme kulturen, man kan derfor forvente at fostringspraksisen i det norske og islandske samfunnet var mer eller mindre lik. Historikere som har behandlet fostringspraksisen i det norrøne samfunnet ser også ut til å ha denne oppfatningen, og de skiller ikke i særlig stor grad mellom norske og islandske kilder.³⁰⁸ Skal man dømme etter kildene ble fostring benyttet som

---

³⁰⁴ Parkes (2006): s369 fn21

³⁰⁵ Tacitus (1911): kap 20, funnet i Herlihy (1985): s195

³⁰⁶ Som jeg vil vise nedenfor var det også i Irland vanlig at onkelen på morssiden fikk rollen som fosterfar.

³⁰⁷ McNeill (2003): s25-40

³⁰⁸ Nygård (1997), Mundal (1988), Høgset (1995), Grove(1993), Miller (1990)

alliansemiddel i Norge både før og etter landnåmsperioden,³⁰⁹ og må derfor sies å ha vært en praksis landnåmsmennene tok med seg til Island og fortsatte med der. Mot dette argumentet finnes det noen innvendinger. De viktigste kildene til Norge på 800-tallet er *Sagaen om Harald Hårfagre* og *Egilssoga*, men av kildekritiske årsaker har historikere i senere tid ikke festet særlig lit til disse sagaene som historiske kilder. Kritikerne legger vekt på at disse sagaene ble skrevet ned flere hundre år etter at hendelsene fant sted, og det er derfor stor tvil om forfatteren virkelig kan ha hatt kunnskap om denne tiden.³¹⁰ I tillegg var forfatteren islending, et relevant spørsmål vil derfor være om han kan ha overført de islandske samfunnstrekkene som han selv kjente til over på den politiske situasjonen i Norge 400 år tidligere. Dette gjelder også de islandske sagaene som begynner historien i Norge. Beskrivelsene av det islandske samfunnet er mer troverdig fordi det finnes flere islendingsagaer som beskriver denne perioden og i tillegg har de den fordel som kilde at de er mange og har blitt skrevet av ulike forfattere. Fostringsmønsteret man finner i sagaene kan derfor sammenlignes og kontrolleres mot hverandre, noe man ikke kan med kildene som omhandler Norge i denne perioden.³¹¹

I *Gisle Surrsons saga* starter historien i Norge og forfatteren har skildret hvorfor familien til Gisle måtte flykte til Island. Are, lillebroren til Gisle, var sendt til fostring i en annen familie før de flyktet, noe som, hvis vi skal tro på historien, indikerer at fostringspraksisen eksisterte i Norge under landnåmsperioden. Bortfostringen av Are kan også ha vært en anakronisme, et resultat av et litterært grep forfatteren har tatt i bruk for å gi historien en "lykkelig slutt." Da sagaen nærmer seg slutten og Gisle, som er sagaens helt, omsider har blitt drept, kommer Are tilbake i historien som en maskert hevner og dreper en av de ansvarlige for drapet på Gisle. Forfatteren har også tydd til andre slike grep i slutten av historien, som da kona til Gisle og fosterdatteren deres dro på pilegrimsferd og ble gode kristne.³¹²

Hvis man setter kildekritikken litt til side er det flere aspekter som er verdt å nevne i forholdet mellom den islandske og norske fostringspraksisen i kildene. For det første er fostring mye mer til stede i de islandske sagaene enn i de norske, noe som kan tyde på at det var mye mer utbredt på Island. Der ser det også ut til at fostring var vanlig i alle

---

³⁰⁹ Se for eksempel: *Gisle Surrsons saga*, *Egilssoga* og *Snorres kongesagaer*

³¹⁰ Sigurdsson (1999): s13

³¹¹ Nygård (1997): s73

³¹² Soga om Gisle Surrson: Kap 2 og 38

samfunnslag, mens det samme er vanskelig å si om Norge. Noe av problemet med kongesagaene er at de først og fremst omhandler kongene og deres nettverk av allianser med høvdinger. I disse alliansene ble fostring benyttet, men om fostring var vanlig blant allmuen er vanskelig bevise ut i fra disse kildene.

Den norske samfunnsstrukturen hadde mange likhetstrekk med den islandske. Norge var ikke sentralisert og ble ikke styrt av noe enhetlig hierarki, det hadde heller ikke noe embetsverk med klart definert myndighet og oppgaver. Det var heller ikke et egalitært samfunn, men en serie av lokale hierarkier i innbyrdes konkurranse, løselig bundet sammen av en kongemakt som omfattet hele landet.³¹³ Også i Norge gjorde den bilaterale slektskapsstrukturen at slekten ikke var noen garanti for støtte, og grunnlaget for maktposisjoner var i første rekke bundet sammen med personlige bånd.³¹⁴ Premissene for fostringspraksisen var altså mye av det samme i begge samfunn og kan derfor ha vært like utbredt, men samfunnene var ikke helt identiske og noen historikere har også hevdet at behovet for å knytte til seg støttespillere var større på Island enn i Norge. Høgset (1995) hevder at Norge hadde sterkere patrilineære trekk enn Island, og hun hevder at mågskap derfor var mer omfattende på Island enn i Norge.³¹⁵ Dersom dette stemmer, og at man var mer avhengig av å knytte til seg støttespillere gjennom ekteskap på Island kan det samme sies om fostring.

I *kongesagaene* legges det stor vekt på kongenes frille- og ekteskapsallianser, og deres gavmildhet. Det var hovedsakelig disse midlene kongene brukte til å bygge mye av sitt maktgrunnlag. Bagge (1986) gir også fostring en viktig rolle i de personlige alliansene,³¹⁶ men fostringene i det norske kildematerialet ser ut til å ha vært av en litt annen natur enn den islandske. Den var som oftest mer bundet sammen med frille og ekteskapsalliansene. Disse fostringene var ikke basert på en avtale mellom faren og fosterfaren der barnet ble sendt til fostring, men snarere et resultat av at kongen hadde hatt et seksuelt forhold med frilla under sitt besøk hos husbonden. Barnet vokste dermed opp hos morslekten, og fosterfaren var enten barnets morfar eller husbonden til en av kvinnene som jobbet på gården. Det er dette fosterforholdet som går igjen i kongesagaene. Harald Hårfagre hadde mange ekteskap og friller og hans "*barn ble hvert*

---

³¹³ Bagge (1986): s75

³¹⁴ Sigurdsson (1999): s33-34

³¹⁵ Høgset (1995): s96

³¹⁶ Bagge (1986): s161

*av dem fødd opp der mora kom fra.*³¹⁷ Disse barna fungerte som bindeledd mellom kongen og faren eller husbonden til frilla, og skapte en allianse mellom dem. Harald Hårfagre hadde slike barn spredt rundt i alle deler av Norge fra Trøndelag til Viken. For fosterfaren var slike barn en god mulighet for å oppnå mer makt. Da Harald døde tok sønnene over makten i område der de vokste opp og riket ble oppløst.

En forskjell det er verdt å merke seg er at i *islendingsagaene* finnes det ingen eksempler på ritualer i sammenheng med initieringen av fostringen, men det gjør det i de norske kildene. I de aller fleste samfunn, arkaiske og moderne, blir signifikante overganger i en persons liv markert med ritualer.³¹⁸ I vårt samfunn er dåpen, konfirmasjonen, bryllupet og begravelsen alle viktige ritualer som marker en persons overgang fra en tilstand til en annen. Man kan derfor nesten si at det er rart at fostringsperioden ikke ble markert med et eller annet form for ritual. Dette kan på en side indikere at fostringen ikke ble oppfattet som en signifikant del av barnets liv. I de norske kongesagaene ser det ut til at starten på enkelte kongsbarns fostringsperiode ble symbolisert ved at barnet ble satt på kneet til sin nye fosterfar. "Knesetting" var ikke juridisk nødvendig for å igangsette fostringen, men som vi kan lese ut av historien om Håkon Adalsteinsfostre hadde det å sette et barn i fanget stor verdi. Da Harald Hårfagre fikk et sverd i gave av den engelske kongen Adalstein ble han fornærmet fordi dette var et tegn på underlegenhet, og Harald ønsket å ta igjen. Han sendte derfor av gårde sin sønn Håkon med en sendemann til den engelske kongen. Da sendemannen kom fram for kongen satte han Håkon på kneet til Kongen. "*Kongen så på guten, og spurte Hauk hvorfor han gjorde dette. Hauk svarte: - Kong Harald bad om du ville ta et tjenestebarn til oppfostring for ham.*" Kongen ble veldig sint fort dette og dro sverdet som om han ville drepe gutten. "*Du har nå iallfall knesatt ham. Sa hauk.*"³¹⁹ Adalstein drepte ikke Håkon, antageligvis fordi at det ville blitt sett på som skammelig å drepe sin egen fostersønn. I *Ordbog over det gamle norske Sprog* har Fritzner (1954) oversatt *knésettingr* (en person som har blitt knesatt) til fosterbarn.³²⁰ Og at "*að knésetja*" betyr å "*herved antage sitt fosterbarn*".³²¹ Jeg har ikke funnet noen eksempler på knesetting i det islandske kildematerialet.

---

³¹⁷ Snorres kongesagaer: Harald Hårfagres saga: Kap 21

³¹⁸ Østeberg (2003): s28

³¹⁹ Snorres Kongesagaer. Harald Hårfagres saga: Kap 39-41

³²⁰ Fritzner (1954): s466

³²¹ Fritzner (1954) s466

Sagaene gir altså et bilde av at fostringspraksisen var mer utbredt på Island enn i Norge. Dette stemmer overens med lovmaterialiet. Lovene i *Grágás*, som de om *lógfostre*, finnes ikke i de norske lovene, men det finnes spor etter en fostringspraksis i *Gulatingssloven* og *Frostatingsloven*. I lovbolken om gaver i *Gulatingssloven* står det at "[...] barnefostringsløn skal haldast [...]"³²² Om dette dreier seg om frivillig- eller pliktfostring er derimot vanskelig å si. I delen som omhandler krav om mannebøter står det at "[...] no er to fostbrør fødde upp saman og har begge sogge same bryst, då tek kvar 12 øyrar for den andre, av dråpsmannen."³²³ Hvis dette var den norske definisjonen på fosterbrødre så stemmer ikke det overens med det islandske synet på fosterbrødre.³²⁴ I *Frostatingslova* er det bestemt hva en fosterfar kunne gi fostersønnen sin:

*Ein hauld kan gjeva trælboren son og fosterson sin tolv øyrar målt i brent sølv kvar om han vil, utan samtykke frå arvingane. Men jamvel om berre ein av dei er til, skal han ikkje gjeva meir enn tolv øyrar utan samtykke frå arvingane. Sameleis kan andre gjeva åt fostersønene sine om dei vil, friboren mann ei mark, og elles kvar så mykje han er fødd til.*³²⁵

Det finnes altså referanser til fostringspraksisen i det norske lovmaterialiet, men skal man sammenligne funnene med *Grágás* så tyder de på at fostringspraksisen hadde større betydning på Island. Norske lover tar flere ganger for seg ernæring, forsørging og oppdragning av barn, men det finnes ingen tegn på at fostring eksisterte som en juridisk regulert institusjon i Norge som på Island. Mot dette kan man argumentere med at dette bare beviser at de islandske lovene er mer omfattende enn de norske, og at de islandske lovskaperne har gitt mer plass til lover om fostring. Det er også verdt å nevne at i *Magnus Lagabøtes Landslov* er det ingen referanser til fostring. I likhet med Island tyder dette på at konstitueringen av Norge også skapte konsekvenser for fostringspraksisen.

Kildene tyder på at det var likheter mellom den norske og islandske fostringen, men de tyder også på en islandsk særutvikling. Forholdene var annerledes i Norge, og det var ikke like nødvendig med fostringsavtaler fordi giftemål og frillehold var viktigere. Snorre ble selv fostret hos Jon Loftsson og fikk et innblikk i hvor viktig fostringsavtaler

---

³²² Gulatingsslovi: Kap 28, Um gaver

³²³ Gulatingsslovi: Kap 90, Um Mannebøter

³²⁴ Se kapittel 2

³²⁵ Frostatingslova: Kap17, Kva ein fosterfar kan gjeva fosterson sin

var, noe som kan ha medført at han overdrev dette aspektet da han skrev kongesagaene. I arbeidet med oppgaven har det hovedsakelig blitt fokusert på den islandske fostringspraksisen, og arbeidet med kongesagaene har derfor vært begrenset. En grundigere analyse av det norske kildematerialet vil kanskje gi andre svar enn de som har kommet her.

Irland

*"Fostering is two-thirds of a child's nature"*³²⁶

– Irsk ordspråk

Da Irland entret den historiske perioden var fostring en veletablert praksis,³²⁷ og den viste seg å være en så stor del av den keltiske kulturen og så seiglivet at den ikke forsvant før langt ute i moderne tid.³²⁸ Langveisfarende som kom til øya og forsøkte å etablere seg der måtte forholde seg til praksisen. Både vikingene og normannerne tok imot og fostret bort sine egne barn til irene.³²⁹ At fostring var en så stor del av det politiske spillet vakte tydelig misnøye hos Englands utsendte Sir John Davies (1569-1626). I en rapport til kong James I av England beskrev han fostring som en av *"two customs proper and peculiar to the Irishry, wich being the cause of many strong combinations and factions do tend to the utter ruin of a commonwealth."*³³⁰

For å kunne gi en bedre forståelse av den irske fostringspraksisen vil jeg først gi den rammene av en historisk kontekst gjennom en kort beskrivelse av den politiske utviklingen i Irland og av det irske samfunnet.

Den politiske utviklingen i Irland

I årene mellom kristningen av landet i det 5.århundre og frem til vikinginvasjonene på slutten av det 8.århundre var Irland for det meste delt inn i til sammen fem større og

---

³²⁶ Parkes (2004): s587

³²⁷ Foster (1992): s21

³²⁸ Parkes (2006): s370

³²⁹ Parkes (2006): s368

³³⁰ Davies (1612): sitert i Parkes (2004): s588

mindre regioner styrt av forskjellige konger. I løpet av denne perioden gikk kongedømmene fra å være stammepregede, der kongene ble valgt av frie menn, til patrilineære dynastier. Det mest dominerende dynastiet i denne perioden var Uí Néill dynastiet som styrte store deler av den vestlige halvdelen av øya.³³¹ Det irske samfunnet var preget av små og spredte bosetninger, de første større og kondenserte bosetningene var det vikingene som stod for. De første vikinginvasjonene begynte helt på tampen av 700-tallet, og ble trappet kraftig opp på 800-tallet, og enda en gang i første halvdel av 900-tallet. Da dannet vikingene permanente bosetninger og grunnla byer i Irland.³³² Vikingtoktene fikk nå andre former. De gikk fra å være reine plyndringstokt med rask tilbaketrekning til å bli militære kampanjer der territoriell erobring var målet. Årsaken var et ønske om å danne et skandinavisk rike i Irland. Selv om de ble beryktet for sine angrep på irene var det også utstrakt samarbeid mellom dem, og de inngikk allianser med enkelte irske konger.³³³ Vikingenes tilstedeværelse ble etter hvert mindre dominerende og deres svekkede stilling ble markert med slaget ved Clontarf i 1014 der vikingene tapte. Dette slaget har ofte stått som symbolet på slutten av vikingæraen.³³⁴ Det har blitt hevdet at vikingenes angrep og tilstedeværelse satte i gang en sosiopolitisk forandring. De kontinuerlige angrepene skapte et behov for et sterkere militært forsvar og denne militariseringen dro kongene seinere nytte av i kampen mot hverandre.³³⁵ Maktvakuemet som oppstod etter vikingene skapte en borgerkrigsaktig tilstand der kongerikenes makt og størrelse vokste og sank i takt med krigslykke og politiske allianser.³³⁶

Den normanniske invasjonen var et faktum da kong Henrik II entret irske kysten med en stor hær i 1171. Fra 1185 ble Irland lagt under den engelske kronen som et *lordship*, og de irske kongene måtte sverge troskapsed til den engelske kongen.³³⁷ Fra midten av 1200-tallet oppstod det en voldsom gælisk oppvåking og irene ble mye mer opptatt av irske tradisjoner og språk enn de hadde vært tidligere. Kriger og svartedaudens ankomst i 1348 svekket den engelske innflytelsen videre. Hiebernea-normannerne holdt for det meste til i byene og det var der pesten rammet som verst. På 1400-tallet var det

---

³³¹ Cróinín (1995): s41-47 og s49-52

³³² Clarke (1998): s331-380 og Corráin (1998): s421-455 og Sigurdsson (2008): s36-38

³³³ Cróinín (1995): s244-245

³³⁴ Cróinín (1995): s266-268

³³⁵ Corráin (1998): s432

³³⁶ Cróinín (1995): s273-276

³³⁷ Cróinín (1995): s287-289

knappt noen sentral administrasjon igjen, og utenfor Dublin utøvet de ingen autoritet. Slik fortonte det seg fram til kong Henrik VIII bestemte seg for å gjenerobre øya i 1536 og la på nytt landet under den engelske kronen.³³⁸

Det irske samfunnet

I alle periodene nevnt ovenfor benyttet makthaverne fostring som et allianseskapende middel, men bortsett fra at bøndene fra tid til annen ble involvert i kongens militære agenda, hadde ikke de skiftende makthaverne noen betydningsfull innvirkning på dagliglivet og den lokale irske samfunnsstrukturen. Det irske samfunnet har blitt karakterisert av Fergus Kelly (1988) som *"tribal, rural, hierarchical and familiar"*.³³⁹ Selv om fostring ble praktisert av og mellom konger i hele perioden, var det i denne settingen at det meste av fostringen foregikk.

Irland var delt inn i små territorielle enheter kaldt *túaht*, og ifølge Kelly var det til enhver tid minst 150 av dem.³⁴⁰ De som bodde i en *túaht* var medlemmer av samme stamme og var knyttet til hverandre gjennom lov og land. De fleste vanlige menn hadde ingen rettigheter når de beveget seg utenfor sine egne grenser og inn i en annen *túath*. Kelly anslår at en gjennomsnittlig *túath* bestod av rundt 3000 medlemmer.³⁴¹ En *túath* kan sammenlignes med et lite rike eller høvdingdømme. Hvert rike hadde en egen konge (*rí*) som hersket over hver sin *túath*. I tidlig middelalder gikk de som var frie menn sammen og valgte en konge, men etter hvert utviklet *túathene* seg til å bli patrilineære dynastier. Det var ofte konflikter mellom disse rikene. Kongene forsøkte å få tilgang til ressurser og bli anerkjent som overkonge over andre riker. Selv om to eller flere *túather* fikk samme konge ble de ikke slått sammen, istedenfor gjorde seierherren krav på å bli anerkjent som overkonge og få utbetalt en årlig tributt. At det var så mange småriker gjorde kongene til relativt små landeiere sammenlignet med kongene og aristokratiet i for eksempel Italia og ellers i det føydale Europa. Dette gjorde dem også mindre mektige,

---

³³⁸ Foster: (1992): s44-87

³³⁹ Kelly (1988): s3

³⁴⁰ Andre kilder operer ikke med like høye tall: Foster (1992) mener at det trolig var 80-100 småriker: s24

³⁴¹ Kelly (1988): s3-5 og Cróinín (1995): s111-112

og det krevdes derfor ytterligere politiske midler og manøvrering i det politiske spillet.³⁴²

Medlemmene av en *túath* var igjen delt inn i *septer*. En *sept* bestod av de som regnet slekten bakover til samme stamfar. *Septen* var knyttet til et territorium som ble delt mellom medlemmene. Alle kompetente og frie menn hadde samlet ansvar for forvaltningen av jorden, og ingen kunne selge sin andel av landet. Selve husdyrsholdet og gårdsdriften var opp til hver enkelt familie, man kunne også eie jord i tillegg til den som tilhørte *septen*. Størrelsene på en *sept* varierte, man regner med at de på det meste bestod av rundt 250 hushold.³⁴³ I tillegg til å forvalte jorden ga de hverandre hjelp og støtte og arrangerte alt fra gjerdebygging til festiviteter. Hver *sept* hadde et slektsoverhode som ble valgt ut på bakgrunn av rang, formue og andre gode egenskaper.³⁴⁴ Irene var med andre ord meget opptatt av slekten. Slekttssystemet deres var bilateralt, men hadde sterke patrilineære trekk. Bakover regnet man slekten fra både mors- og farssiden, men fremover regnet man bare mannslekten.³⁴⁵ Kvinnene ble giftet bort og tilbrakte resten av sitt liv hos sin mann, men ikke før mannen flyttet ut fra sin fars gård og startet sitt eget hushold.³⁴⁶

Selv om de tilhørte samme *sept* kunne det være store forskjeller mellom medlemmene. Som nevnt ovenfor eide de ikke husdyrene sammen og man sto fritt til å kjøpe så mye jord man bare ville. Dette medførte at innenfor den samme *septen* fantes både rike storbønder og fattige leilendinger.³⁴⁷ Status hadde stor betydning og Irland var både hierarkisk og uegalitært. Loven var ikke lik for alle og man ble bøtelagt på bakgrunn av hvilken status man hadde og etter statusen til personen handlingen hadde gått utover.³⁴⁸ Hver rang hadde sin egen såkalte *honour-price*. Med andre ord kunne det bli en svært kostbar affære for en småbonde å fornærme eller stjele fra en lord, mens lordene selv kunne skade og stjele fra bonden og komme unna det med en mindre bot. Også i rettslige tvister var lordens ord mer verdt enn storbondens.³⁴⁹ Ifølge loven var Irland delt inn i

---

³⁴² Cróinín (1995): s111

³⁴³ Herlihy (1985): s32-33

³⁴⁴ Kelly (1988): s12-14

³⁴⁵ Charles-Edwards (1993): s23

³⁴⁶ Cróinín (1995): 128-129 og Kelly (1988): s11

³⁴⁷ Cróinín (1995): 128-129 og Kelly (1988): s11

³⁴⁸ Kelly (1988): s7-10

³⁴⁹ Kelly (1988): s6

tre klasser: konger, lorder og de ikke-adlige (*commoners*). De ikke-adlige var den største klassen, i den befant det seg alt fra *serfer* til rike storbønder, men en storbonde (*og-aire*) kunne også ha like store økonomiske muskler som en lord, slik at det bare var tittelen som skilte dem.³⁵⁰ Medlemmene av en *túath* var delt inn i de som var privilegerte (*nemed*), noe som stort sett vil si kongene og lordene, og de som ikke var det. De med privilegert status hadde sosiale og rettslige rettigheter som den resterende befolkningen ikke hadde. Allikevel hadde den største gruppen av den mannlige befolkningen fortsatt mange rettigheter. Alle frie menn kunne stevne andre for retten og de fikk delta på tingmøter. De "uprivilegerte frie" hadde også forskjellig status og rang, og loven behandlet dem ulikt. Nederst på rangstigen stod de ufrie, det vil si *serfene* og slavene. De hadde ingen privilegier i det hele tatt og var underlagt sin herre.³⁵¹

De aller fleste livnærte seg av jordbruk og husdyrshold, i tillegg fantes det profesjonelle yrker som poeter, advokater og håndverkere. Det økonomiske systemet var bygd på klientskap, "*en institusjon som bandt sammen lorden og klienten i en relasjon som gagnet dem begge, men lorden mest*".³⁵² Det var to former for klientskap, *base-* og *fri-* klientskap. *Base-klientene* var lordens maktpolitiske grunnmur. Forholdet mellom partene ble etablert gjennom at lorden ga sin klient en gave, som oftest buskap, men det kunne også være land. Det var også lordens oppgave å beskytte sin klient og bistå ham i rettslige tvister. Til gjengjeld måtte *klienten* betale avgifter og utføre spesifikke tjenester, noe som ofte innebar militærtjeneste hos lorden. Ambisiøse lorder brukte klientene til å bygge opp hærer som de benyttet seg av i håp om å avansere ytterligere og kanskje en dag få kongstittel. De *frie-klientene* var ikke bundet til lorden i samme grad. Dette var mer en allianse der man ble enige om å støtte hverandre, men med et klart uttrykk for hvem som var den overordnede i alliansen. Det var mulig å selv være *klient* og ha egne *klienter* under seg.³⁵³

Charles-Edwards (1993) har oppsummert det irske slektsforholdet slik: "*Kinship of land was agnatic, status was bilateral. The lineage which shared the land was shallow, the lineage*

---

³⁵⁰ Foster (1992): 18-19

³⁵¹ Ibid og Kelly (1988): s7-11

³⁵² Foster (1992): s20

³⁵³ Foster (1992): s19-21 og Kelly (1988): s2-3. Kirken var en av de største landeierne og også de etablerte lord og klientskap.

wich enjoyed political power might be much deeper."³⁵⁴ Det irske samfunnet krevde at man hadde kontakter, og da holdt det ikke alltid å bare være i slekt. Man inngikk flittig politiske og vennskaplige allianser både innad i slekten og på tvers av dem. Som i andre middelalderssamfunn var ekteskapet en viktig måte å inngå allianser på, men ekteskapet i Irland var en meget ustabil institusjon. Skilsmisser og nye giftemål var vanlig. Blant de øvre samfunnslagene var også polygami vanlig. Derfor var ikke alltid giftemålet i seg selv et godt nok verktøy for en langvarig allianse. En annen konsekvens av aristokratiets hyppige utskiftninger av koner var alle etterkommerne. Noen aristokratiske familier ble så store at mannen ikke klarte å forsørge alle, noe som kunne føre til at de raste ut i fattigdom.³⁵⁵ Det har blitt hevdet at nettopp polygami og konkubinehold blant aristokratiet var årsaken til at man i det hele tatt begynte med fostring. Jeg har ikke funnet noen som har pekt på at overfloden av barn kan ha ført til at faren ønsket å kvitte seg med noen av dem og at fostring ble løsningen. Istedenfor har fostringspraksisen blitt sett på som en metode for å beskytte barnet. Det polygamiske levesettet fremskaffet mange sett med mødre og barn, og det var ikke forutbestemt hvem av dem som hadde arveretten. Herlihy (1985) skriver at for å beskytte barn fra sjalu mødre som ville fremme sitt eget avkom, plasserte fedrene barn hos andre familier de kunne stole på.³⁵⁶ Det var ikke nødvendigvis bare mødre som utgjorde en trussel. Det dynastiske systemet skapte en brutal konkurranse mellom alle de mannlige slektsmedlemmene, der enkelte brødre, onkler og fettere ikke skydde noen midler for å ta over kronen.³⁵⁷ Man tror at valget av fosterfar oftest falt på morssiden, gjerne morens bror, fordi da havnet barnet lenger vekk fra sin *sept* og farens hushold. En annen bakgrunn for denne teorien ligger i loven. Det å protestere mot fostringsoppholdet og overse at fostringen gikk riktig for seg var en viktig rett som kvinneslekten hadde.³⁵⁸ Tacitus sine beskrivelser av den germanske fostringspraksisen stemmer også overens med denne teorien, men man har ingen bevis for at dette faktisk var en dogmatisk praksis. Noe som argumenterer for å sende barnet til fostring hos morsslekten må være de hyppige skilsmissene. En fostringsavtale med konen sin slekt forsterket båndene ytterligere, slik at de politiske båndene ikke ble svekket gjennom en eventuell skilsmisse.

---

³⁵⁴ Charles-Edwards (1993): s169

³⁵⁵ Foster (1992): s21

³⁵⁶ Herlihy (1985): s42

³⁵⁷ Cróinín (1995): s178-179 og Parkes (2006): s365

³⁵⁸ ALII II: s179-189

Fostringspraksisen i Irland

Om kjærligheten mellom ektefellene og familiemedlemmer i aristokratiet var kortvarig tyder derimot kildematerialet på at forholdet mellom fosterbarnet og fosterforeldrene var godt. Som jeg har nevnt tidligere i oppgaven kunne ikke fostring ha vært et effektivt alliansemiddel uten kjærlighet mellom fosterbarnet og fosterforeldrene. Noe av det spesielle med fostringen i Irland er at det kjærlige forholdet mellom fosterbarnet og fosterforeldrene viser seg i det irske språket. I alle indoeuropeiske språk har man to sett med navn på foreldrene (utenom deres gitte navn), et formelt og et mer kjærlig og uformelt. På norsk har vi for eksempel de formelle termene far og mor (på engelsk: father og mother; på spansk: padre og madre) og de uformelle termene pappa og mamma (daddy og mommy; papá og mamá). På irsk derimot er det ikke de biologiske foreldrene, men fosterforeldrene som blir betegnet med de uformelle termene. Termen for fostermor er *muimne* og termen for fosterfar er *aite*. Termen for fosterbarnet er *daite*.³⁵⁹ Dette viser det kjærlige og intime forholdet som oppstod i fosterrelasjonen, og at fosterbarna hadde et fortrolig forhold til sine fosterforeldre. Igjen kan man sitere Sir John Davies for å gi et bilde av omfanget og forholdet mellom fosterbarnet og fosterforeldrene:

*[...] they put away all their children to fosterers, the potent and the rich men selling, the meaner sort buying the "alterage" [fostering, Irish altram] of their children. And the reason is because in the opinion of this people fostering hath always been a stronger alliance than blood, and the foster-children do love and are beloved of their foster-fathers and their sept more than of their own natural parents and kindred[...].*³⁶⁰

Det første som er verdt å merke seg er at ifølge Sir John Davies fostret man bort alle sine barn. Den irske loven kan også gi et bilde på hvor vanlig fostring var. I *Berrad Airechta* heter det at en far kan ha tre typer sønner, den "kalde sønn", den "varme sønn" og den "oppfostrede sønn". Den "kalde sønnen" unngår å adlyde sin far og forsørger ham ikke når han blir gammel, selv om dette er hans plikt. Faren kunne nekte andre å gi en slik sønn husly, men om de allikevel gjorde det så skyldte de ham bøter og alle kontrakter

---

³⁵⁹ Kelly (1988): s86-91 og Celtic Culture (2006): s771

³⁶⁰ Davies (1612): sitert i Parkes (2004): s588

som ble inngått med sønnen var ugyldig. Den "varme sønnen" adlyder sin far og forsørger ham når han blir gammel. Den "oppfostrede sønn" er relativt fri fra sin far, men kun fordi farens autoritet er overført til fosterfaren. Det som angikk rettslige prosedyrer var vanligvis et område som slekten tok seg av, men fosterfaren overtok dette ansvaret med fosterbarnet.³⁶¹ At "den oppfostrede sønn" i det hele tatt er en kategori viser hvor vanlig det var å sende bort sine sønner til fostring. For det andre mente Sir John Davies at det eksisterte et sterkere bånd i fosterrelasjonen enn det gjorde mellom de man faktisk var i slekt med. Det samme synet uttrykker The Gerald of Wales i det 12.århundre:

*[...] woe to brothers among a barbarous people! Woe to kinsmen too! When alive, they pursue them to death; once dead, they wreak vengeance on others. If they have any love or loyalty, it is only for their foster-sons and foster-brothers.*³⁶²

Riktignok må man huske på at de personene som skrev dette stod for en aggressiv ekspansjons politikk og ville derfor fremstille irene så barbariske og ukultiverte som mulig for å rettferdiggjøre en engelsk kolonisering av Irland. Bortsett fra utsagnet om kjærlighet mellom fosterforeldre og fosterbarn bør man derfor ta disse utsagnene med en viss skepsis.³⁶³

Fostringspraksisen i Irland hadde to hovedfunksjoner: alliansebygging og utdanning/læring.³⁶⁴ Hvis vi igjen henvender oss til etymologien kan vi se forbindelsen mellom fostring og allianser. Det irske navnet for fostring, *altram*, har ingen god direkte norsk oversettelse, på engelsk betyr *altram* "to stand beside."³⁶⁵ I tillegg til den direkte norske oversettelsen "å stå ved siden av", inneholder også *altram* betydningen "å gi støtte." Barn av aristokratiet hadde ofte flere sett med fosterforeldre. De hadde ikke barnet samtidig, men hadde ansvaret for barnet i ulike deler av livet. Slik kunne man benytte et barn til å knytte til seg flere støttespillere.³⁶⁶ På det verste kan man si at fedrene brukte sine

---

³⁶¹ Berrad Airechta §36 funnet i Charles-Edwards (1993): s37

³⁶² Topographia Hibernica III, c.23 sitert i Parkes (2006): s365

³⁶³ Parkes (2004): s589

³⁶⁴ Charles-Edwards (1993): s80

³⁶⁵ Cróinín (1995): s132 og Kelly (1988): s90-91

³⁶⁶ Charles-Edwards (1993): s79-80

sønner som bønder i et sjakkspill.³⁶⁷ For barnet kunne den utstrakte fostringen også være en fordel, ved å ha flere sett innflytelsesrike fosterforeldre økte sjansene til barnet for å en dag bli konge. Fostringen var så utstrakt at det ble skapt store nettverk av fosterrelasjoner blant aristokratiet.³⁶⁸ I den dynastiske kampen om kongemakten var det essensielt å se utenfor slekten etter allierte ettersom at de i slekt ofte var i konkurranse om den samme makten. For lorder som ikke hadde kongsblod var en kongelig fostersønn en gylden mulighet til å en dag få titler og innflytelsesrike posisjoner ved kongens hoff.³⁶⁹ Smith (1992) har til og med hevdet at *"it may be that in the distant past the practice of fosterage was intimately connected with the development of lordship."*³⁷⁰

Forholdet mellom barnet og fosterfamilien varte lenge etter at selve fostringen var slutt. Charles-Edwards (1993) hevder at den læringspregede fostringen bar mer preg av at den i hovedsak bandt sammen fosterbarnet og fosterforeldrene, og at dette forholdet endte sammen med fostringsoppholdet,³⁷¹ men som vi skal se er det som er spesielt at fosterforholdet tilsynelatende varte evig. For å analysere fostringspraksisen ytterligere kommer man ikke utenom *Cáin Íarraith* (loven om fostrings vederlag), i den hadde nemlig en egen lovbok som angikk fostring. Historikere er ikke sikre på hvor langt tilbake man kan spore disse lovene. De ble nedtegnet for første gang på 600-tallet, men de har kun overlevd som kopier fra senmiddelalderen.³⁷² Ifølge loven var det to former for fostring, den ene var fostring mot betaling (*altram*) og den andre var fostring ut av kjærlighet (*altram serce*). I den siste kategorien måtte ikke foreldrene betale for oppfostringen.³⁷³ Ettersom det ikke var krav om betaling er denne formen for fostring nesten ikke nevnt seinere i lovboken. Med mindre fosterfaren hadde neglisjert barnet var ikke fosterfaren ansvarlig for barnets kriminelle handlinger dersom han hadde fostret barnet ut av kjærlighet.³⁷⁴ Dette skiller seg fra vanlig fostring der fosterfaren stort sett alltid var ansvarlig.³⁷⁵ Alle lovene tyder på at det vanligste var å betale for

---

³⁶⁷ Parkes (2006): s382

³⁶⁸ Charles-Edwards (1993): s79-80

³⁶⁹ Parkes (2006): s365

³⁷⁰ Llionis Beverly Smith (1992: 25) sitert i Parkes (2006): s359

³⁷¹ Charles-Edwards (1993): s80

³⁷² Charles-Edwards (1993): s2

³⁷³ Ancient Laws and Institutes of Ireland (ALII: IV): s147

³⁷⁴ ALII II: s169

³⁷⁵ ALII II: s179-189

fostringen. Parkes (2006) har spekulert i om at *altram serce* ble brukt dersom det var kamp mellom flere for få å fostre den samme sønnen. Ved å tilby denne fostringsformen slapp faren unna betaling, og kanskje ble det i tillegg gitt bestikklser under bordet den motsatte veien.³⁷⁶ Etter min mening tyder kjærlighetsaspektet og det at fosterfaren ikke var straffbar på at *altram serce* trolig var Irlands versjon av pliktfostring. De fattige foreldrene kunne jo uansett ikke betale for fostringen.

Ulikhetene mellom medlemmene av *tuathen* kommer til syne i *Cáin Írraith*. Det var forskjellig pris og krav til fostringen basert på barnets rang. Det ser ut til at faren betalte fosterfaren for fostringen. Noe som tyder på at man forventet å få noe tilbake for fostringsoppholdet, både i form av lojalitet og oppdragelse av barnet. I loven står det hva det kostet å fostre bort barnet:

*What is the price of the son and daughter of each person? [...] The fosterage price is equal for all ranks, from the humblest man to the "bo-aire"-chief. Three cows are given by the "bo-aire"-chiefs in general; four cows by the "aire-desa"-chiefs; six cows by the "aire-echta"-chiefs; nine cows by the "aire-ard"-chiefs; twelve cows by the "aire-forgill"-chiefs in general; eighteen cows by kings in general.*³⁷⁷

Prisen på fostringen hang sammen med farens *honor-price* (sammenhengen mellom bøter og rang). Prisen på fostring av et barn var den samme som *honour-pricen* til personen over i rang.³⁷⁸ Prisen en *bo-aire* betalte for å få fostret bort sin sønn var det samme som en *aire-déssos honour-price*. En *bo-aire* befant seg på toppen i det sosiale hierarkiet av uprivilegerte. Han var en rik storbonde og måtte betale tre kuer til fosterfaren for fostringen. Ettersom en *bo-aire* kunne være rikere enn de privilegerte kunne de fastlåste prisene være en fordel. Videre ser man at prisene økte med tre kuer ettersom man beveger seg trinnvis oppover i hierarkiet. Unntaket var mellom de to øverste i hierarkiet. En *aire-forgill* betalte 12 kuer mens kongen måtte ut med 18 kuer. Grunnen til dette kan ha vært at lovskaperne mente at kongen var så opphøyd over de andre at det ville vært en fornærmelse å insinuere at noen var nesten like bra, og derfor stod han to hakk over en *aire-forgill*.

---

³⁷⁶ Parkes (2006): s363

³⁷⁷ ALII II: s151 og s153

³⁷⁸ ALII: s155

Var det økonomisk vinning i å ta imot et fosterbarn? Selv om fosterfamilien fikk betalt for fostringen står det klart i lovene hva barna skulle ha under oppveksten, og det er mulig at prisene var et forsøk på å reflektere utgiftene som fosterfaren måtte ut med. Det var forskjeller etter hvem sin sønn man fostret opp, hvert barn skulle fostres i overensstemmelse med sin rang. Barna skulle ha forskjellig klær, mat, og diverse andre saker. For eksempel skulle en kongssønn alltid ha en hest tilgjengelig, og et *hurley*-"balltre" prydet med gullringer.³⁷⁹ Det er også mulig at prisforskjellene var komputable med den mengden arbeid fosterbarnet utførte. En kongssønn skulle nok ikke arbeide like mye som en bondesønn, men heller vie tiden til andre aktiviteter.³⁸⁰

I kjernen av fostringen stod barnets utdanning,³⁸¹ og hvis barnet ikke hadde lært det han eller hun skulle måtte fosterfaren betale tilbake to tredjedeler av betalingen.³⁸² Hva barnet skulle lære og hva som var sømmelige aktiviteter var avhengig av rang. En *Bo-aire* skulle lære å gjete lam, kalver og unggriser, og han skulle også lære å kjemme ull og hogge ved. Jentene skulle lære å kverne, sile og bearbeide korn.³⁸³ En *aire-tuise* og en *aire-desa* var aristokratbarn med privilegier, og de skulle ha "*instructions in the usual sciences*."³⁸⁴ Hva det vil si er ikke helt klart, men det er utdypet at sønnen skulle lære å spille brettspill (blant annet sjakk), han skulle også instrueres i rideferdigheter og skyting. Jentene skulle lære å sy og brodere. Hvis fosterfaren feilet i å lære fosterbarna disse egenskapene står det i loven at: "[...] *the foster-father shall give a boy of his people to the foster-son*".³⁸⁵ Fosterfaren måtte altså kompensere barnet ved å gi det en slave. For vanlige folk var det mulig å fostre bort barn for å lære profesjoner, for eksempel til å bli håndverker eller poet.³⁸⁶ Det står ikke mer om dette i lovene. En kongssønn skulle også lære hesteferdigheter og kunsten å svømme.³⁸⁷ En kongssønn kunne ikke bli utsatt for injurier, ærekrenkelser eller vold. Ved brudd på denne regelen måtte fosterfaren betale to tredjedeler av fosterprisen i bot til barnet. Barn av lavere rang hadde ikke de samme rettighetene og måtte tåle mer. Grensen var nådd dersom barnet fikk negative

---

³⁷⁹ ALII II: s147-149 og s155-157. Hurley er en gammel keltisk idrett som fortsatt er veldig populært i Irland.

³⁸⁰ Se nedenfor

³⁸¹ Celtic Culture (2006): s772

³⁸² ALII II: s153 og s155 og s157

³⁸³ ALII II: s153

³⁸⁴ ALII II: s155

³⁸⁵ ALII II: s155

³⁸⁶ ALII II: s161

³⁸⁷ ALII II: s155 og s159

kallenavn eller blødende sår.³⁸⁸ Hvert barn skulle få klær i forhold til rang. *Bo-aire* gutten måtte ikke få nye klær, men alle de andre av rang skulle ha to par nye klær og nytt antrekk hvert år. Kongssønnen skulle også få klær til en verdi av rundt fire kuer da fostringen var overstått. Var barnet en kommende konge over et helt territorium skulle han få klær til det dobbelte av verdien, og var han kongssønn over en hel provins skulle han få det tredobbelte.³⁸⁹ Med andre ord fikk en kongssønn med flere sett fosterforeldrene en meget stor garderobe.

Da fostringsperioden var overstått skulle det antallet kuer som faren hadde betalt for fostringen gis tilbake, men all avkastingen kuene hadde gitt tilfalt fosterfaren.³⁹⁰ Det var dette som var den virkelige betalingen. Hadde kuene dødd under fostringsoppholdet på grunn av sykdom eller "*visitation by God*" (lynneslag og lignende), skulle faren gi fosterfaren nye dyr frem til fostringsperioden var over. Hadde dyrene dødd som følge av farens forsømmelse hadde han ikke krav på å få nye.³⁹¹ Hvis det var slik at man både fostret bort og tok imot barn flyttet man i prinsipp bare rundt på kyrne. Det kan tenkes at noen utnyttet fostringssystemet og nærmest drev en barnehage for å øke sin egen husdyrsflokk, men reglene og forventningene til fostringsperioden gjorde antageligvis at man ikke kunne drive rovdrift med fostring. Det ser ikke ut til at det var vanlig å ha mer enn ett fosterbarn om gangen.

Fostringsperioden var over for jentene i 14 års alderen og gutter i 17 års alderen.³⁹² For utenom alderen var det tre gyldige grunner til å ende fostringen. Ved død, utstrakt kriminalitet, eller dersom fosterbarnet skulle gifte seg. I tillegg var det fire godkjente grunner til å hente tilbake barnet fra fostringen, og fire godkjente grunner til å gi barnet tilbake. Ga man tilbake barnet uten godkjent grunn tilbakefalt ikke bare fostringsvederlaget, men også alt dyrene hadde gitt i avkastning. Tok faren tilbake barnet uten god grunn, fikk han ikke tilbake det han hadde betalt for fostringen. Hadde han god grunn til å ta sønnen tilbake, eller fosterfaren en god grunn til å avslutte fostringen, skulle det betales for den perioden barnet hadde tilbrakt hos fosterfaren.³⁹³ En god grunn var dersom faren eller fosterfaren skulle flytte ut av *túathen*, eller barnet

---

³⁸⁸ ALII II: s157

³⁸⁹ ALII II: s147-148 og s159-161

³⁹⁰ ALII II: s163

³⁹¹ Ibid

³⁹² ALII II: s193

³⁹³ ALII II: s165 og s167 og s169

ble veldig sykt.³⁹⁴ I det fostringsperioden begynte falt også alt ansvaret for barnet over på fosterfaren. Dersom fosterbarnet begikk kriminelle handlinger var fosterfaren den som måtte stå til ansvar og ikke faren. Hvis fosterbarnet stadig brøt loven og fosterfaren ikke kunne klandres for aktivitetene kunne fosterfaren enten kreve at faren la ut for bøtene eller sende ham tilbake. Barnets alder, lovbruddets natur og tidligere oppførsel skulle tas i betraktning. Fosterfaren var klandreverdig dersom barnet ikke hadde fått nok mat eller hadde blitt mishandlet på en eller annen måte.³⁹⁵ Hvis fostringen ble gjort ut av kjærlighet (*altram serce*) var det faren og ikke fosterfaren som betalte for eventuelle bøter, med mindre fosterfaren hadde neglisjert barnet.³⁹⁶

I tillegg til fostringens to hovedfunksjoner mener hadde den en tredje hovedfunksjon. Det var meningen at fosterbarnet skulle forsørge fosterforeldrene når de ble gamle. Det er uklart hvor mye fosterbarnet var ment til å forsørge dem. Hvis det var slik at fostringen vanligvis foregikk i en annen *sept* var det trolig ikke meningen at fosterbarnet skulle være hovedforsørger, men man skulle i alle fall bidra. Den etymologiske betydningen av *altram* kan også indikere at barnet var ment til å støtte fosterforeldrene når de ble gamle. I *Cáin Írraith* står det eksplisitt at fosterbarnet skulle forsørge sine fosterforeldre på sine eldre dager. Når fostringen var overstått skulle fosterfaren gi fosterbarnet en avskjedsgave (*set gertha*) som tilsvarte hans *honour-price*.³⁹⁷ Å kalle det en gave er kanskje litt misvisende. Meningen med gaven var at den skulle sikre at fosterbarnet skulle forsørge fosterforeldre i fremtiden og "[...] *the manner in wich they (the foster-sons) are bound to do it is in the same manner as they would maintain their own fathers or their mothers.*"³⁹⁸ De var altså bundet av loven til å forsørge sine fosterforeldre på samme måte som sine egne foreldre. Gaven illustrerer det livslange forholdet som fostringen faktisk var. At dette var en viktig grunn til fostringen tyder også prisforskjellene mellom gutter og jenter på. Det var dyrere å fostre bort en jente enn en gutt:

A "sed" in addition to these is the price of fosterage paid by a father for his daughter, because the houshold arrangments for her accommodation are

---

³⁹⁴ ALII II: s167

³⁹⁵ ALII II: s175

³⁹⁶ ALI II: s169-171

³⁹⁷ ALII II: s191

³⁹⁸ ALI II: s193

more extensive than for others (sons). [...] because she is not able to protect or maintain her foster-father afterwards, and it is more difficult to nurse her than a boy, on accounts of the arrangements of her accommodation; or her labour is of less value, and there is less profit to be derived from her services; or indeed it is less expected that she will be able to support her foster-father after she has attained the age at which her fosterage has finished.³⁹⁹

Årsaken til at det var dyrere å fostre bort jenter var at de ikke jobbet like hardt, og at de var dyrere å innlosjere. En annen grunn var at det ikke var forventet at hun kunne støtte sine fosterforeldre etter at fostringen var overstått. I loven er det bare gutter som er nevnt i forbindelse med avskjedsgaven, så det er mulig at jentene ikke fikk noen i det hele tatt, eller at de kun fikk en gave av mer symbolsk verdi.

Det var mulig for fosterbarna å motta arv, men da trengte man godkjenning fra de andre i slekten. Selv om fosterbarnet ble en stor del av familien ble det aldri et fullstendig medlem av den, og de fikk ikke de samme rettighetene som de biologiske barna. Fosterforeldrene hadde krav på bot dersom fosterbarnet ble drept, og det livslange båndet mellom dem illustreres ved at de også hadde rett på bot etter av fostringsperioden var over. Fosterfaren hadde krav på en tredjedel av boten.⁴⁰⁰

Vi finner eksempler på det gode båndet mellom fosterbarnet og fosterfamilien i den irske litteraturen. I *The Táin* blir den unge krigeren Cú Chulainn ofte utsatt for dilemmaer angående sin fosterfamilie. Cú Chulainn farer konstant rundt Irland og havner stadig i konflikt med sin fosterfar, Fergus, og fosterbror Fer Diad. Medb, dronningen av Connacht, forsøker å overtale Fer Diad til å kjempe mot sin fosterbror gjennom å gi ham gode gaver. Fer Diad nekter å ta i mot gavene og kjempe mot Cú Chulainn. Istedenfor klarer Medb å lure Cú Chulainn til å kjempe mot sin fosterbror. Fosterbrødrene kjemper mot hverandre, men når kampen er over er de stand til å sette til side sine våpen og tilbringe kvelden sammen i hverandres selskap. De klemmer og kysser hverandre og nyter varmen fra bålet sammen, omtrent som de gjorde da de vokste opp sammen.⁴⁰¹

---

³⁹⁹ ALII II: s153

⁴⁰⁰ ALII II: s185

⁴⁰¹ The Táin: s168-205

En fostringsavtale hadde ikke alltid som utgangspunkt å skape gode fosterrelasjoner. Det finnes også eksempler på at barn ble brukt som gisler for å sikre farens lydighet. For å sikre kontrakter krevde man ofte en garanti. Den ene måten å gjøre det på var at tredjepart stod god for kontrakten(*ráth*), og dersom den ble brutt måtte tredjeparten betale en godtgjørelsessum. Den andre formen for garanti var å overrekke sitt eget barn som gissel (*aitire*). Ble kontrakten brutt kunne det verste i fall bety slutten for gisselet.⁴⁰² På irsk fantes det en eget term for barnegissel: *Aice*. Selv om ordet gissel ikke høres særlig hyggelig ut ble disse barna i praksis brakt opp på samme måte som andre fosterbarn.⁴⁰³

Likhetstrekk mellom fostringspraksisen i Irland og på Island

Det er mange likhetstrekk med fostringspraksisen på Island og Irland. I begge landene brukte man barn som et alliansemiddel for å hankses med den ustabile politiske situasjonen, og i begge landene var fostring en så viktig del av samfunnet at man så seg nødt til å regulere praksisen med lover.

I *Landnámabok* kan kun 2% av navnene på landnåmsmennene spores til keltisk opphav, men forskere har argumentert for at andelen av keltiske bosettere kan ha vært mye høyere enn det.⁴⁰⁴ I en gen-studie har forskere kommet fram til at mellom 20%-25% av landnåmsmennene hadde keltiske gener, mens de resterende hadde nordiske.⁴⁰⁵ Dette resultatet bygger bare på den mannlige delen av befolkningen og man tror at keltiske kvinner også utgjorde en stor andel av befolkningen. Mange av de irske bosetterne var bønder og konene deres som søkte nye muligheter, men flesteparten av de irske immigrantene var slaver. Bosettingen krevde enorm arbeidskraft og skapte et stort behov for slaver. Jón Steffensen (1971) har kommet fram til at til sammen utgjorde keltiske kvinner og menn rundt 40% av innbyggerne i landnåmsperioden. Flesteparten var trolig slaver.⁴⁰⁶ Gísli Sigurðsson (1988) hevder at kontakten mellom Island og Irland og den irske tilstedeværelsen på Island påvirket den islandske kulturen. Han benytter

---

⁴⁰² Cróinín (1995): s134-135

⁴⁰³ Cróinín (1995): s158, s179 og s279

⁴⁰⁴ G.Sigurdsson (1988): s24-29

⁴⁰⁵ Helgason (2000): s697

⁴⁰⁶ G.Sigurdsson (1988): s29

fellestrekkene mellom den islandske og irske litteraturen for å underbygge dette argumentet.⁴⁰⁷ G. Sigurðssons avhandling tar først og fremst for seg den irske påvirkningen på den islandske sagatradisjonen, men dersom dette stemmer er det vel mulig med en irsk innflytelse på også andre ting, som for eksempel fostringspraksisen. Dette kan forklare hvorfor Island hadde lover om fostring mens Norge ikke hadde det. Lovene i *Cáin Írraith* og lovene om fostring i *Grágás* har mange likheter. Fjerner man elementene som er spesifikke for det irske samfunnet (de om rang og betaling) inneholder lovene mange av de samme elementene. Man kan derfor spekulere i om ikke lovskaperne av *Grágás* har blitt påvirket av irske lovtekster eller irsk tradisjon.

Cáin Írraith oversettes til "loven om fostringsvederlag." Mye av lovbooken handler om betaling og utgifter i sammenheng med fostringsavtaler. I *Grágás* står det også at det skulle betales for fostringen, men ettersom det ikke er noe i sagalitteraturen som tyder på at det ble betalt med penger for fostringen har historikerne antatt at det lovskaperne mente med betaling var støtte. Min tese er at lovskaperne her kan ha skrevet etter irske lover. Det forklarer i så fall hvorfor betalingsdelen ikke stemmer med den islandske litteraturen. Det er også andre elementer som ligner. Begge lovene insinuerer at barnet skulle arbeide og at det skulle lære ferdigheter. Fosterfaren hadde etter begge lovebøkene lov til å refse barnet, men dersom barnet ikke hadde det godt hos fosterfamilien kunne familien hente hjem barnet og kreve tilbake fostringsvederlaget. Både i *Cáin Írraith* og i *Grágás* ender fostringsperioden omtrent likt, og begge lovene erkjenner hevnerett og krav på bøter, og dersom fosterfaren døde hadde fostermoren rett til å fortsette fostringen. For å kunne bevise sammenhengen mellom *Grágás* og *Cáin Írraith* er det nødvendig med en mer omfattende sammenligning mellom *Grágás* og irske lovebøker, men en slik undersøkelse vil sprengte rammene for denne oppgaven.

En interessant forskjell mellom lovebøkene er forholdet mellom *altram serce* (fostring ut av kjærlighet) og pliktfostring. Mens lover som angår *altram serce* ikke har fått mye plass i *Cáin Írraith* blir pliktfostring nøye omhandlet i *Grágás*. Årsaken kan være at i Irland var slekten mye flinkere til å ta vare på fattige familiemedlemmer enn de var på Island. Det trengtes derfor et strengere lovverk for å få islendingene til å ta hånd om sine fattige slektninger. En annen årsak kan være at kirken hadde en større posisjon i Irland

---

⁴⁰⁷ G.Sigurdsson (1988): s9-14

enn på Island, og at de derfor spilte en større rolle for fattigomsorgen og på den måten ble det lagt mindre press på at lokalbefolkningen skulle være fosterforeldre for fattige barn.

De irske samfunnstrekkene og den politiske utviklingen i Irland ligner også på forholdene på Island. Begge land var førstetlige samfunn med et bilateralt slektskapssystem, og begge brukte aktivt fostring som et alliansemiddel for å løse problemene det kunne by på. I begge landene var ekteskap og fostring viktige alliansemidler som kongene og godene benyttet seg av, men ekteskapet var en ustabil allianse og derfor benyttet ofte de irske kongene fostring istedenfor eller i tillegg til ekteskap i viktige allianser. Også på Island var ekteskapet ingen ubrytelig institusjon og fostring ble brukt for å forsterke mågskapen.

I begge landene forsøkte kirken å avskaffe praksisen, men det som ser ut til å ha spilt størst rolle var den politiske situasjonen.⁴⁰⁸ Mens praksisen trolig ender på Island på slutten av 1200-tallet ble fostring aktivt brukt i Irland frem til slutten av 1500-tallet. Forklaringen ligger i at den borgerkrigslignende tilstanden opphørte på Island, mens i Irland fortsatte den helt til den engelske kongen befestet makten. Det førstetlige samfunnet og behovet for allianser varte derfor lenger i Irland, men i begge landene opphørte praksisen da en sentralmakt tok over utenfra.

Forholdet mellom fosterfamilien og fosterbarnet i de islandske sagaene er lett å kjenne igjen i det irske kildematerialet. Det var et kjærlig forhold mellom dem som varte lenge etter at fostringsoppholdet var over, og båndet i fosterrelasjonen var ofte sterkere enn det mellom barnet og dets egne familie. Ordspråket "*Fostering is two-thirds of a child's nature*"⁴⁰⁹ ligner på utsagnet *fjerdedelen har man etter fosterfaren*, men ordspråkene tyder på at irene la enda mer vekt på fostringen enn det islendingene gjorde. Det ser også generelt ut som at fostring spilte en større rolle i Irland enn på Island.

De mange likhetene mellom fostringspraksisen i Irland og på Island tyder på en sammenheng, men spørsmålet er hvilken? Jeg har to forskjellige teser som kan svare på dette spørsmålet. Den første tesen er at det allerede eksisterte en norrøn fostringspraksis, men at denne ble påvirket av keltisk innflytelse. Den keltiske

---

⁴⁰⁸ Celtic Culture (2006): s772

⁴⁰⁹ Parkes (2004): s587

forbindelsen til Island forklarer derfor hvorfor den ble mer utformet der enn i Norge. Min andre tese er at fostringspraksisen i sin helhet var en keltisk praksis som vikingene tok opp og brakte med seg tilbake til Skandinavia. Vi vet at praksisen er gammel i Irland og at den kan dateres tilbake til før vikingtiden, men vi vet ikke hvor tidlig fostring ble praktisert i Skandinavia. At fostring var en keltisk praksis som fikk fotfeste i det norrøne samfunnet kan derfor ikke utelukkes. Mot disse to tesene kan det argumenteres for at det ikke fantes noen sammenheng i det hele tatt, men at det var de generelle samfunnstrekkene ved det norrøne og keltiske samfunnet som skapte grobunn for fostringspraksisen.

Skottland

Av plasshensyn har jeg ikke tenkt å gå like i dybden i det skotske materialet som det irske, men ettersom også det skotske høylandet var en del av den keltiske kulturen hvor fostring ble praktisert vil jeg fremlegge noen enkelte skotske fostringsaspekter. Kelterne fikk sammen med pikterne kontroll over Skottland på 800-tallet.⁴¹⁰ Historikere vet ikke om fostring ble praktisert i Skottland før den keltiske invasjonen. Etter den skotske reformasjonen på 1500-tallet ble fostring redusert til en raritet som bare ble praktisert i høylandet og på Hebridene. Der fortsatte man med fostring til langt ut på 1600-tallet.⁴¹¹ På samme måte som Island og Irland stoppet altså fostringspraksisen opp da samfunnet gikk fra å være et førstatlig til et statlig samfunn. Det viser igjen sammenhengen mellom fostringspraksisen og politiske samfunnstrekk.

Historikere har lagt mye vekt på læringsaspektet ved fostringspraksisen i det skotske høylandet. Det vanlige var å fostre bort barnet til en vel ansett mann i klanen. Valget av fosterfar ble gjort ut i fra hvilke egenskaper man ønsket at barnet skulle erverve og hva det skulle lære.⁴¹² Skottene la også vekt på hvilke egenskaper barnet hadde fra før av og forsøkte å forbedre dem. Dersom barnet ikke så ut til ha fysikken eller mentaliteten til å bli kriger ble barnet sendt til en bonde istedenfor.⁴¹³ Det kommer ikke eksplisitt fram i

---

⁴¹⁰ Mitchison (2002): s1-17

⁴¹¹ Parkes (2006): s377-378 og Mitchell (1900): s349

⁴¹² A'Chlachain (1942): s47

⁴¹³ A'Chlachain (1942): s47 og Neville (2005): s213

de islandske kildene at det også var slik på Island, men ettersom andre sider ved fostringspraksisen ligner er det mulig at også dette gjorde det.

A'Chlachain (1942) ser på den skandinaviske fostringen som noe eliten tvang på bøndene og at det var en ære og oppgave de helst ville vært foruten. Han kontrasterer med at i høylandet var det sett på som en meget ærefull oppgave å fostre opp barnet til høvdingen.⁴¹⁴ Som jeg har vist tidligere i oppgaven var dette ikke tilfelle. Fostring var en oppgave de islandske bøndene gjerne tok på seg, ikke bare fordi det var en kort vei til makt, men fordi det var ærefullt å fostre sønnen til noen som var vel ansett. Det kan allikevel tenkes at det ble lagt mer vekt på det ærefulle ved fostring i Skottland. Det finnes blant annet eksempler på at døtre til høvdingar var så ettertraktede fostringsobjekter at fosterfaren lovte å gi henne arv for å få i stand en avtale.⁴¹⁵

Historikere har fått vite mest om den skotske fostringen gjennom kontrakter som har overlevd. Her har vi et eksempel på en kontrakt fra 1614:

This is the condition and agreement by wich MacLeod is giving his son, namely, Norman / to Johnson of the sin of Kenneth. And this is the condition in wich he is to be/ with John: namely, if it be that John die first, the child is to be / with his wife until she gets a husband for herself; but the guardianship of the child is to belong to Angus / son of the son of Kenneth, so long as she is without a husband. / And when a man marries her, the child is to be with Angus from then onwards in his life. / And if his brother Donald son of the son of Kenneth should outlive / Angus, the child shall be with Donald in like manner. And a sons's share of / stock is to be with MacLeod during the lifetime of three: namely himself, / and his son and heir, namely, John son of MacLeod, and Norman this / foster-child of John son of son of Kenneth, as against John and against Angus son of the son of Kenneth, and / against Donald son of the son of Kenneth, and against the two sons of Donald the son of Murdoch, namely, Roderick / and Murdoch, and against the two sons of the son of the son of Donald, namely, John and Donald, and against Brian / son of the son of Murdoch, and against Gillecallum MacPherson. And this is / the stock wich John the son of the son of Kenneth shall put in possession of the child Norman: / namely, four mares, and another four wich MacLeod put / in his possession, along with three he promised him when he took him / to his bosom. And the charge and keeping of these seven mares / wich Macleod gave to the child shall be with John son of Kenneth, so as / to putt hem to increase for his foster-son; and the care and charge of the keeping of the four mares wich John the son of Kenneth gave to his foster-son / shall be with MacLeod, to putt hem to

---

⁴¹⁴ A'Chlachain (1942): s48

⁴¹⁵ Mitchell (1900): s350

*increase for him in like manner. And these aret he witness to this: namely, Mr Ewen McQueen, minister of / Duirinish, Donald MacPhail Dubh, and John McColgan, minister of Bracadale, and Toirdhealbhach / Ó Muirgheasáin. Now the Eight Day of October in the Year of / Our Lord One Thousand Six Hundred and Fourteen.*⁴¹⁶

Dette er et ganske unikt eksempel på en fostringskontrakt.⁴¹⁷ Den viser hvem som hadde ansvaret i tilfelle fosterfaren døde. Først beholdt moren ansvaret under oppsyn fra den avdøde fosterfarens bror, men når hun fikk en ny ektemann skulle fosterbarnet tilfalle fosterfarens bror helt. Dette viser at alliansen var viktig i denne avtalen, og at den ble inngått med det utgangspunktet at det var mannens slekt som var i denne alliansen. Familien kunne ikke vite hva slags ny ektemann fostermoren eventuelt ville få og det var derfor best å sikre at fostringen holdt liv i et vennskap man hadde nytte av. Den nye ektemannen ville ikke nødvendigvis følt noen tilknytning til barnet og hans far ettersom det ikke var han som hadde inngått fostringsavtalen. Kontrakten viser dermed at en fostringsavtale ikke bare bandt sammen to hushold, men også to slekter, på lik linje med ekteskapet.

I kontrakten er det nevnt at faren "tar barnet til sitt bryst" (*took him to his bosom*). Dette var et symbol på hvem som hadde ansvaret for barnet. I Skottland var det vanlig at fostringen startet i det fosterfaren tok barnet til sitt bryst,⁴¹⁸ et symbol som ligner på knesettingen.

Kontrakten gir også et eksempel på hvordan fostringen kunne betales for. I kontrakten står det at fosterfaren og faren skulle sette av fire hopper hver. Som i Irland var det vanlig praksis at faren og fosterfaren satte til side en andel husdyr som ble barnets da fostringen var overstått.⁴¹⁹ I tillegg skulle faren gi tre hopper "*promised him when he took him to his bosom.*" Ansvaret for de sju hestene som faren ga sønnen sin hadde fosterfaren, og faren hadde ansvaret for de fire fosterfaren ga, men faren skulle også betale for stellet med hestene til fosterfaren. Føllene som hoppene eventuelt ville gi skulle tilkomme barnet, men i mellomtiden ville de sju hestene hos fosterfaren gi mer avkastning enn om han bare hadde hatt sine fire. At fosterfaren både ga hester og hadde ansvaret for dem ser da ut til å ha vært en slags betaling og belønning på en og samme

---

⁴¹⁶ Kontrakt fra 1614: sitert fra Parkes (2006): s386-387

⁴¹⁷ Parkes (2006): s385

⁴¹⁸ Mitchell (1900): s349-350

⁴¹⁹ Mitchell (1900): s350

gang. Vi kan se at både i det irske og skotske samfunnet var det vanlig å betale for fostringen i form av avkastning som husdyrene ga. Ettersom at andre sider ved fostringspraksisen på Island ligner på den i Irland og Skottland, og siden de delte mange samfunnstrekk, skal man ikke se bort ifra at en slik ordning også eksisterte på Island.

Fostring i samfunn med føydale trekk

I de europeiske samfunnene med klare føydalske trekk finner vi ikke de samme fostringsformene som vi gjør i de keltiske og norrøne samfunnene, men det fantes institusjoner som lignet. Det var to former for fostring i føydalsamfunnene, den ene foregikk blant krigeraristokratiet og den andre hos de geistlige. Blant tredjestanden (det som vil si nesten hele befolkningen) ble det ikke praktisert noen form for fostring.

Sønnene av aristokratiet tilbrakte så store deler av sitt yngre liv i et annet hjem enn foreldrenes at det har blitt hevdet at morens oppgave var over når barnet nådde sju års alderen.⁴²⁰ Men sønnene fikk ikke en ny fosterfamilie slik som på Island og i Irland. Deres nye hjem kan best sammenlignes med et akademi som utdannet riddere. I motsetning til de keltiske og norrøne samfunnene, der den sosiale eliten som oftest sendte sine barn til fostring hos en familie med lavere sosial status enn dem selv, sendte de europeiske aristokratene sine barn til noen med minst like høy status eller høyere enn dem selv. Det vanlige var å sende barnet til en onkel på farssiden med lik status som faren, eller til en onkel på morssiden med høyere status. Det tredje tilfelle var at barnet ble sendt til farens *patron*, en overordnet person som faren stod i skyld til.⁴²¹

For han som tok imot barna hadde fostringen to hovedfunksjoner. For det første hadde vasallene ofte stort behov for krigere, og dette var en måte å rekruttere dem på. For det andre kunne en fostringsavtale bidra til å sikre eller forsterkere *patron-klient* forholdet. Barnet kunne rett og slett være et slags gissel som sikret lydigheten i tilfelle fedrene skulle forsøke å frarøve ham makt gjennom en politisk eller militær manøvre.⁴²² I tillegg til den militære utdannelsen var fostringen en mulighet for sønnen til å oppnå politiske og militære kontakter som han kunne få nytte av seinere i livet, men det hadde sine

---

⁴²⁰ Shahar (1990): s209

⁴²¹ Shahar (1990): s209-210

⁴²² Parkes (2006): s382

kostnader. Barnet fikk ingen foreldresubstitutter, istedenfor ble de revet vekk fra en verden preget av trygghet og kvinnelig omsorg og brakt til en ny verden bestående av svette, våpen, hester og hunder. De ble også opplært i riktig "*ethos*" og aristokratisk kultur. Det overordnede ansvaret lå hos den føydale seigneuren, men den daglige treningen ble gjort av en *nutricius* (lærer). Det var som oftest flere barn til oppfostring samtidig og de bodde med hverandre og de andre ridderne. Treningen ble ansett som ferdig i femtenårs alderen, men mange ble værende og slått til riddere rundt syttenårs alderen og jobbet deretter for seigneuren. Ettersom at det kun var den førstefødte som hadde arverett etter faren var dette en mulighet for de yngre brødrene.⁴²³

Før 1200-tallet var det den militære utdanningen det ble lagt mest vekt på, men sent på 1200-tallet skjedde det en slags "feminisering" av aristokratiet. Det ble lagt mer vekt på andre egenskaper som veltalenhet, dansing og "kunsten" å kunne behandle kvinner. "*Den nye ridderen ble nesten en hovmester som lærte å skjære kjøtt, helle vin og dekke bordet*".⁴²⁴ Det var fortsatt hovedsakelig gutter som sendt bort, men det hendte at prinsesser og lignende ble sendt til det kongehuset der de senere skulle gifte seg.⁴²⁵

Den islandske fostringspraksisen var noe annet enn den som foregikk i føydalsamfunnene. Det oppstod ikke de samme personlige båndene der som på Island, istedenfor bar fostringen mer preg av å være et institusjonalisert system som lignet mer på en militærskole. I føydalsamfunnene trengte ikke aristokratiet å knytte til seg bøndene gjennom fostring fordi de var allerede knyttet til sin *seigneur* gjennom landet. Vi kan fortsatt se spor etter dette systemet i Europa i dag i form av *boarding schools*.

For aristokratiet fungerte kirken som et middel til å avlaste yngre sønner som ikke skulle ta over godset eller ikke virket mentalt og fysisk skikket til å bli ridder. Hadde de døtre som de ikke fikk giftet bort kunne også klostrene være en løsning på problemet.⁴²⁶ For kirken var dette helt nødvendig ettersom at geistligheten ikke kunne reproducere seg selv var de helt avhengig av rekruttering utenfra. Frem til rundt 1200 var det vanlig å sende dem til klostrene i 5-6års alderen noen ganger også tidligere.⁴²⁷ Når barnet ble voksent, noe som ville si rundt 12-14års alderen, kunne det selv bestemme om det ville

---

⁴²³ Shahr (1990): s209-220

⁴²⁴ Shahr: (1990): s211-216

⁴²⁵ Shahr (1990): s220

⁴²⁶ Shahr (1990): s183-184

⁴²⁷ Shahr (1990): s 183 og s191

fortsette og bli en del av den geistlige stand eller forlate klosteret til fordel for det sekulære liv. Det var meningen at abbedene skulle fungere som far og mors erstatninger og at munkene og nonnene skulle fungere som familien, men det var ikke bare kjærlighet å få og abbedene utnyttet ofte fullt ut privilegiet til å gi barna pryl.⁴²⁸

Da de nye munkeordrene *cistersienserne* og *carthusianerne* kom på 1200-tallet ble det slutt på praksisen med å ta imot barn fordi de mente at det forstyrret deres asketiske liv. Den gamle *benedictinerneordenen* fortsatte derimot praksisen.⁴²⁹ Det kan ha vært lignende forhold på Island etter at de første klostrene ble etablert der i første halvdel av 1100-tallet. De var alle *benedictiner* klostre.⁴³⁰ Trolig tok de også imot barn, men på Island var det vanligere at prestene og munkene fikk barn som fulgte i deres fotspor enn det var på kontinentet.⁴³¹ De var derfor ikke like avhengig av rekruttering utenfra.

Avslutning

Fostring var altså vanlig i flere samfunn enn det islandske, og det er mange likheter mellom fostringen der og andre steder. Allikevel skapte Islands geografiske posisjon og samfunnsstruktur en helt særegen variant av fostring som skilte seg fra fostringen i Norge, Irland og resten av Europa. I dette kapittelet har jeg forsøkt å vise hvordan fostring av barn var et ypperlig verktøy til å binde sammen mennesker i førstetlige samfunn. Fostringens anvendbarhet gjenspeiles i ulikhetene mellom de forskjellige samfunnene og hvordan praksisen ble tilpasset etter både samfunnets og tidens krav. Da Island, Norge, Irland og Skottland havnet under kongelig administrasjon opphørte i stor grad også behovet for å inngå allianser. Da dette behovet ikke lenger var tilstede forsvant også fostringspraksisen. Man kan derfor si at fostring er uløselig knyttet til rammene og strukturene i et førstetlig samfunn.

---

⁴²⁸ Shaha (1990): s196-197

⁴²⁹ Shaha (1990): s191-195

⁴³⁰ Sigurdsson (2008): s159 og Sigurdsson (2006): s72

⁴³¹ Sigurdsson (2006): s60

Grágás og sagalitteraturen tyder på at fostring var en utbredt praksis i den islandske fristaten, men om det var normen å sende barn til fostring er vanskelig å bedømme. Fostringens rolle må ses i sammenheng med fristatens samfunnstrekk. I fristatssamfunnet fantes det ingen institusjon med tilstrekkelig makt til å ta vare på den enkeltes og fellesskapets interesser, og med det bilaterale slektskapssystemet kunne man ikke regne med at slekten ville gi tilstrekkelig støtte og vern. Den enkelte husbonde stod derfor i utgangspunktet alene og var avhengig av å skaffe og opprettholde et nettverk rundt seg som kunne gi ham og husholdet hans støtte og vern. Fostring var et middel til å opprette og vedlikeholde slike nettverk. Fostring ble benyttet på tvers av alle samfunnslag og kunne på den måten binde sammen både rik og fattig. Også i maktkampen mellom godene var fostring et viktig alliansemiddel og var et av de tre viktigste alliansemidlene ved siden av ekteskap og gavegiving. Både sagalitteraturen og lovene i *Grágás* viser at de som var bundet sammen gjennom fostring skulle hjelpe og støtte hverandre. Fostringspraksisens hovedrolle må derfor sies å være knyttet til dette. Fostring skapte et fiktivt slektskapsbånd mellom de involverte, noe som medførte forpliktelser, men på samme måten som mellom slektsmedlemmer var det ofte de personlige behovene som ble satt først. Fostring var derfor ingen garanti til støtte.

Tre former for fostring

Fostringspraksisen kan deles inn i tre kategorier etter hvilken funksjonen den hadde. Relasjonene mellom partene som var involvert i fostringen varierte mellom de tre kategoriene og innad i de. Relasjonene var ofte avhengig av statusforskjellene mellom partene. Man kan derfor ikke lage en felles konklusjon angående relasjonene i et fosterforhold.

Den frivillige fostringen var basert på en avtale mellom to menn der den ene overtok ansvaret for den andres barn og ble med hjem til hans hushold. Fostringsperioden var ikke over før barnet ble voksent nok til å flytte ut. Årsakene til at avtalene først kom i

stand kunne være multiplekse, men den underliggende tanken om gjensidig støtte var alltid til stede. En fostringsallianse var av naturlige årsaker langvarige. Faren trengte ikke nødvendigvis å føle seg pliktig til å støtte fosterfaren etter at fostringsperioden var overstått, men dersom fosterfamilien og barnet fikk et godt forhold til hverandre følte de skyld til hverandre på lik linje som til sin egen slekt. Fostringen kunne være en fordel for barnet fordi det fikk et utvidet nettverk av støttespillere som kunne hjelpe det da det ble voksent. Avtalen knyttet i første rekke sammen familien i to hushold og skiller seg på den måten fra en ekteskapsallianse som knyttet sammen to familier. Til gjengjeld hadde fostring den fordelen at den kunne knytte sammen personer som allerede var i slekt.

Hjemmefostring hadde en annen funksjon enn den frivillige fostringen. Barnet ble ikke sendt til et annet hushold, men fikk en fosterfar eller fostermor som hadde ansvaret for det hjemme på gården hos foreldrene. Denne formen for fostring knyttet derfor i første rekke sammen barnet og den som stod for oppfostringen og ikke den sistnevnte og faren. Hjemmefostringen kan vitne om at foreldrene anså det som verdifullt å beholde barnet hjemme, men at de selv ikke ville stå for det daglige tilsynet av det. Hjemmefostringen kan forklares ut i fra et praktisk og samfunnsmessig synspunkt. Det praktiske var at ved å la noen andre ta hånd om barnet slapp foreldrene selv å gjøre det. Det samfunnsmessige synspunktet henger sammen med prestisje. For det første ble barnepass sett ned på, men det å la barnet vokse opp hjemme sendte også ut et signal om at man ikke var avhengig av fostring for å skaffe og opprettholde allianser.

I noen sagaer får vi høre om barn som tilhører husholdet, men som ikke blir omtalt som fosterbarn. Forklaringen er at noen hushold måtte ta inn barn som ikke hadde foreldre til å ta vare på dem. Denne formen for fostring har derfor fått navnet *pliktfostring* og må heller ses på som en form for fattigdomsforsørgelse enn et alliansemiddel. Lovene og sagalitteraturen tyder på at disse barna oftest ble oppfattet som en byrde for fosterfamilien og pliktfostringen kan ikke sies å ha skapt noen personlige bånd mellom barnet og fosterfamilien.

Selv om fostringspraksisen deles inn i tre kategorier har de alle det til felles at de knyttet personer sammen. Selv om det i alle tre kategoriene har blitt brukt fellesbegrepet fostring tyder kildene på at det ikke ble oppfattet som det samme. Variasjonen i

kildematerialet mellom de ulike formene for fostring tyder på at fostring ikke ble oppfattet som *en* institusjon slik Nygård har hevdet.⁴³²

Forholdet mellom barn og voksne

Fostringspraksisen kan fortelle oss noe om forholdet mellom barn og voksne i den islandske fristaten. Fostringspraksisen trenger ikke å ses på som et argument for at foreldrene ikke brydde seg om barna. Barna må heller ikke nødvendigvis ses på som ofre for foreldrenes motiver. Fostringen kunne være en fordel for barnet. Forholdet mellom barnet og fosterfamilien beskrives nesten alltid som godt i *sagaene* og de ble ikke behandlet dårligere hos fosterfamilien enn det ville blitt gjort av sin egen familie. Fostringspraksisen kan heller brukes som et argument for at behovet for støtte var så viktig at hensynet til barnet ble satt til side. Dersom ikke foreldrene eller fosterforeldrene hadde følt noen form for kjærighet til barnet ville dette systemet aldri fungert. Det var forholdet til barnet som var limet i alliansen mellom partene.

Fostring og samfunnsstruktur

Den frivillige fostringen skiller seg fra de to andre formene ved at den var unik for sin tid. At barn som ikke har foreldre som er i stand til å ta vare på dem blir sendt til fosterfamilier er fortsatt vanlig. Hjemmefostring er også fortsatt i bruk i form av *au pairer*, dagmammaer og barnehager. Den frivillige fostringen eksisterte kun i middelalderen.⁴³³ Man kan derfor si at den frivillige fostringen var uløselig knyttet til fristatens samfunnsstruktur. Dette blir enda klarere dersom man sammenligner fostringsalliansene i *Islendingsagaene* med *Samtidssagaene*. I både *Islendingsagaene* og *Samtidssagaene* fremstilles fostring likt når det gjelder innhold, verdi og funksjon, men man kan se enn endring i forhold til hvem som inngikk fostringsavtaler. Mens mange av fostringsalliansene i *Islendingsagaene* er vertikale, er de aller fleste fostringsalliansene i *Samtidssagaene* horisontale. Denne endringen stemmer overens med Jon Vidar Sigurdssons fremstilling av endringene i den territorialpolitiske utviklingen. Det er også

---

⁴³² Nygård (1997): s78

⁴³³ Den kan også ha eksistert før middelalderen

færre fostringsavtaler i *Samtidssagaene*, noe som kan forklares med at makten ble sentrert på færre hender.

At fostringspraksisen var knyttet til samfunnsstrukturen i et førstetlig samfunn kan vises ved å se på fostringspraksisen i andre førstetlige samfunn. Både på Island og i Norge, Irland og Skottland ble fostring brukt som et verktøy til å binde mennesker sammen med hverandre i allianser. Men da disse samfunnene ble lagt under administrasjon av en sentralmakt opphørte praksisen fordi det ikke lenger var behov for slike alliansedannelser.

Selv om det eksisterte former for fostringspraksiser i andre samfunn enn det islandske er det grunn til å hevde at den islandske fostringspraksisen var noe særegent. Både *Grágás* og sagalitteraturen viser at fostring var mer utbredt og spilte enn viktigere rolle på Island enn i Norge. Dette kan forklares med de sosiale og politiske forholdene under fristatsperioden som ga et større behov for å skape vennskap. En annen årsak til at den islandske fostringen var forskjellig fra Norge kan ha vært den keltiske innflytelsen på Island. At den islandske fostringspraksisen kan ha blitt påvirket av den irske, gjenspeiles i de mange fellesstrekkene mellom de islandske og irske lovene om fostring. En videre gransking av det norske og irske kildematerialet vil muligens kunne gi mer svar på dette.

Litteraturliste

Kilder

ALII II: *Cáin Íarraith. Ancient Laws and Institutes of Ireland*. Atkinson, Robert. (1865-1901) Dublin: Alexander Thom

Frostatingslova (1994) Oslo: Det norske samlaget

Biskop arnes saga (2007) Oslo: Aschehoug

Eyrbyggja saga The Icelandic saga database http://sagadb.org/index_az [21.04.2012]

Egilssoga (2008) Oslo: Samlaget

Grágás I (1980) Winnipeg: University of Manitoba Press

Grágás II (2000) Winnipeg: University of Manitoba Press

Gulatingsslovi (1952) Det norske samlaget

Heidarvígásaga The Icelandic saga database http://sagadb.org/index_az [21.04.2012]

Hávard Isfjordingssaga The Icelandic saga database http://sagadb.org/index_az [21.04.2012]

Jónsbok (2010) Saarbrücken: AQ-Verlag

Kormaks saga (1984) Bergen: Norsk bokreidingslag

Landnámabok (2002) oversatt av Jan Ragnar Hagland. Universitetsforlaget: Oslo

Magnus Lagabøters landslov (1970) Oslo: Universitetsforlaget

Njáls saga (2008) Oslo: Det norske samlaget

Orknøyíngenes saga (1970) Oslo: Aschehoug

Snorres Kongesagaer (1998) Gjøvik: Gyldendal

Soga om Eirík Raude (1976) Oslo: Det norske samlaget

Soga om færøyingene (1964) Oslo: Aschehoug

Soga om Gisle Sursson (2007) Fagernes: Det norske samlaget

Soga om Helge og Grim Dropløgssønner. The Icelandic saga database http://sagadb.org/index_az [21.04.2012]

Soga om Hønse-Tore (1972) Oversatt av T. Braastein og Gustav Indrebø. Askim: Det Norske Samlaget

Soga om laksdølane (1968) Oslo: Det norske samlaget

Soga om røykdølane (1981) Oslo: Det norske samlaget

Sturlunga Saga I (1970) New York: Twayne Publishers

Sturlunga Saga II (1974) New York: Twayne Publishers

The saga of the heath Slayings The Icelandic saga database http://sagadb.org/index_az [21.04.2012]

The Táin (2002) Oxford: Oxford University Press

Tord Hredes saga. The Icelandic saga database http://sagadb.org/index_az [21.04.2012]

Vatnsdæla saga The Icelandic saga database http://sagadb.org/index_az [21.04.2012]

Viga Glums saga (1923) Kristiania: Aschehoug og co

Våpenfjordingenes saga The Icelandic saga database http://sagadb.org/index_az [21.04.2012]

Sekundærlitteratur

A'Chlachain, Leabhar (1942) *"Home of the Highlanders 1400-1746"* Glasgow: printed at the university.

Alexandre-Bidon, Danliéle og Lett, Didier (1999) *"Children in the Middle Ages. Fifth-Fifteenth Centuries"* The University of Notre Dame Press: Notre Dame, Indiana.

Bagge, Sverre (1986) *"Borgerkrig og statsutvikling i Noreg i middelalderen"* Historisk tidsskrift nr 65

Bagge, Sverre (2005) *"Mennesket i middelalderens Norge. Tanker, tro og holdninger 1000-1300"* Otta: Aschehoug

Boswell, John (1990) *"The Kindness of Strangers. The abandonment of children in western Europe from late antiquity to the renaissance"* New York: First Vintage Books

Bugge, Alexander (1904) *"Vesterlandenes Indflydelse paa Nordboernes og særlig Nordmændenes ydre Kultur, Levesæt og Samfundsforhold i Vikingetiden"* Christiania:

Byock, Jesse L (1982) *"Feud in the Icelandic Saga"* University of California Press: London

Byock, Jesse (1993) *"Medieval Iceland. Society, Sagas and Power"* London : Hisarlik Press

Charles-Edwards, T.M. (1993) *"Early Irish and Welsh Kinship"* Bath: Claredon Press

"Celtic Culture. A Historical Encyclopedia" Volum Two. Editor John T. Koch. (2006) ABC CLIO: Oxford

Clarke (1998) *"Ireland and Scandinavia in the Early Viking Age"* Ed av Howard B. Clarke, Máire Ní Mhaonaigh og Ragnall Ó Floinn. Fort Court Press: Portland

- Corráin, Ailbhe Ó (1998) *"Minority languages in Scandinavia, Britain and Ireland"* Stockholm: University of Uppsala
- Cróinín, Dáibhí (1995) *"Early Medieval Ireland. 400-1200"* New York: Longman
- Foster, R.F. (1992) *"The Oxford History of Ireland"* New York: Oxford University Press
- Fritzner, Johan (1954) *"Ordbog over det gamle norske Sprog"* Oslo: Universitetsforlaget
- Goody, Jack (1983) *"The development of the family and marriage in Europe"* Cambridge: Cambridge University Press
- Grove, Hjørdis J (1993) *"Barn i norrøn høgmellomalder"* Hovedfagsoppgave ved universitet i Bergen
- Hansen, Anna (2008) *"Fosterage and dependency in medieval iceland and its significance in Gísla Saga"* Artikkel hentet fra *"Youth and Age in the Medieval North"* Redaktør: Lewis Simpson, Shannon. Leiden: Brill
- Hastrup, Kirsten (1985) *"Culture and history in medieval Iceland"* Oxford: Oxford University Press
- Helgason, Agnar (2001) *"Estimating the Proportions of Norse and Gaelic Ancestry"* American Journal of Human Genetics.
<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1274484/> [26.04.2012]
- Helle, Knut (1974) *"Norge blir en stat. 1130-1319"* Bergen
- Helle, Knut (2009) *"Den primitivistiske vendingen i norsk historisk middelalderforskning"* Historisk tidskrift nr.4
- Herlihy, David (1985) *"Medieval Housholds"* Cambridge: Harvard University Press
- Hovstad, Johan (1943) *"Mannen og Samfunnet"* Oslo: Samlaget
- Howell, Signe (1994) *"Fjern og nær : sosialantropologiske perspektiver på verdens samfunn og kulturer"* Oslo: Gyldendahl
- Høgset, Grete (1995): *"Frendskap og vennskap"* Hovedfagsoppgave ved universitet i Bergen
- Jørgensen, Michael Riber (2010) *"Constructing History: The Use of the Past for the Present in the Icelandic Sagas"* i *Collegium Medievale* volum 23. Oslo: Interface Media
- Kelly, Fergus (1988) *"A guide to Early Irish Law"* Dublin: Mount Salus Press
- Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder. (1981) Oslo
- Lunden, Kåre (1997) *"Økonomi og samfunn : synspunkt på økonomisk historie"* Oslo: Universitetsforlaget
- Magnúsdóttir, Audur (2001) *"Frillor och fruar. Politik och samlevnad på Island 1120-1400"* Elanders: Göteborg

- McNeill, J.R. og William McNeill (2003) *"The Human Web: A Bird's-Eye View of World History"* New York: Norton
- Miller, Ian William (1988) *"Continuity and Change. Some aspects of householding in the medieval Icelandic commonwealth"* Cambridge Journals:
<http://journals.cambridge.org/action/displayFulltext?type=1&fid=2703248&jid=CON&volumeId=3&issueId=03&aid=2703240> [13.10.2010] (s321-355)
- Miller, William Ian (1990) *"Bloodtaking and Peacemaking. Feud, Law and Society in Saga Iceland"* Chicago: The University of Chicago Press
- Mitchell, Dugald (1900) *"History of the Highlands and Gaelic Scotland"* Paisley: Alexander Gardner, publisher to her Majesty the Queen.
- Mitchison, Rosalind (2002) *"A History of Scotland"* London: Routledge
- Mundal, Else (1988) *"Forholdet mellom born og foreldre i det norrøne kjeldematerialet"* Collegium Medievale nr1. Oslo
- Neville, Cynthia J. (2005) *"Native Lordship in Medieval Scotland"* Four Court Press: Portland
- Nygård, Berit Marie (1997) *"Fostringsinstitusjonenes form, innhald og funksjon på Island i fristatstida"* Hovedoppgave ved UiB
- Orme, Nicholas (2003) *"Medieval Children"* New Haven: Yale University Press
- Parkes, Peter (2004) *"Fosterage, Kinship, and Legend: When Milk Was Thicker than Blood?"* <http://www.jstor.org/stable/3879474> [21.04.2012]
- Parkes, Peter (2006) *"Celtic Fosterage: Adoptive Kinship and Clientage in Northwest Europe"*
<http://journals.cambridge.org/action/displayFulltext?type=1&fid=412732&jid=CSS&volumeId=48&issueId=02&aid=412731> [21.04.2012]
- Patterson, N.T. (1994) *"Cattle-lords and clansmen: the social structure of early Ireland"* Notre Dame: University of Notre Dame Press.
- Shahar, Shulamit (1990) *"Childhood in the Middle Ages"* Routledge: London
- Sigrudsson, Gisli (1988) *"Gaelic influence in Iceland"* Reykjavik: Studia Islandica
- Sigurdsson, Jon Vidar (1993) *"Goder og maktforhold på Island i fristatstiden"* Bergen: Historisk institutt UiB
- Sigurdsson, Jon Vidar (1996) *"Kristninga i Norden 750-1200"* Oslo: Det norske samlaget
- Sigurdsson, Jon Vidar (1999) *"Norsk historie 800-1300. Frå høvdingmakt til konge- og kyrkjemakt"* Gjøvik: Det norske samlaget
- Sigurdsson, Jon Vidar (2008) *"Det norrøne samfunnet. Vikingen, kongen, erkebiskopen og bonden"* Oslo: Pax

Sigurdsson, Jon Vidar (2010) *"Den vennlige vikingen. Vennskapets makt i Norge og på Island ca 900-1300"* Oslo: Pax forlag

Sørensen, Preben Meulengracht (1995) *"Fortælling og ære. Studie i Islendingsagaene"* Oslo: Universitetsforlaget

Turner, Victor (1971) *"An anthropological approach to the icelandic saga"* i *"The translation of culture. Essays to E.E Evans.Pritchard"* London

Østeberg, Dag (2003) *"Sosiologiens nøkkelbegreper og deres opprinnelse"* Oslo: Cappelens akademiske forlag